

สื่อมวลชนกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

อรทัย พนาราม

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่ศาสนาแต่เดิมที่เป็นการสื่อสารระดับบุคคล ซึ่งแบ่งได้เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) การสื่อสารในกลุ่ม (Group Communication) และการพูดในที่สาธารณะ (Public Speaking) การสื่อสารระดับบุคคลนี้ปรากฏอยู่ทุกรูปแบบในการเทศนาของพระพุทธเจ้าสู่สาวกและเวไนยสัตว์ การสั่งสอนพระธรรมของพระสาวกสู่ผู้คน การฟังธรรม คือ ปริยัติและการนำธรรมะนั้นมาปฏิบัติจนเกิดผล คือ ปฏิบัติเป็นการปฏิบัติตามสิกขา 3 คือการศึกษาพระพุทธศาสนาตามลำดับขั้นเพื่อให้สัมฤทธิ์ผล เป็นการสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication) ที่เกิดขึ้นภายในเฉพาะตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เป็นกระบวนการที่บุคคลแต่ละคนสื่อสารได้ตอบกับตนเอง โดยระบบประสาทส่วนต่างๆ ได้ตอบกันภายใน ในทางพระพุทธศาสนา นั่นก็คือกระบวนการเรียนรู้ จัดเถลาคติเลสในใจตนและแสดงออกมาเป็นคุณธรรมในระดับขั้นต่างๆ ได้แก่ ทาน ศีล และภาวนา การสื่อสารทั้งสองแบบนี้เป็นการสื่อสารที่ได้ผลมากที่สุดในการศึกษาพระพุทธศาสนา

แต่ปัจจุบันด้วยสภาพการณ์ของสังคมดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องขยายตัวมาสู่สื่อมวลชน เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคม

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชน

ปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชนเป็นไปอย่างกว้างขวาง ด้านสื่อสิ่งพิมพ์มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับการพระพุทธศาสนา มีคอลัมน์ธรรมะในหนังสือพิมพ์ และนิตยสารต่างๆ การออกสิ่งพิมพ์เพื่อเผยแผ่ของสถาบันศาสนา (มูลนิธิ มหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นต้น) ทั้งในรูปแบบของหนังสือพิมพ์ นิตยสารและวารสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ด้านสื่อวิทยุกระจายเสียงมีการตั้งคลื่นเพื่อพระพุทธศาสนาทางช่อง เอเอ็ม 2 คลื่น และแพร่กระจายการธรรมะสั้นๆ ทั้งช่อง เอเอ็ม และ เอฟเอ็ม ด้านสื่อวิทยุโทรทัศน์นอกจากการบรรยายธรรมในวันธรรมสวนะ และมีรายการธรรมะในเช้าวันอาทิตย์ ช่วง 8.00 - 8.30 น. ตามนโยบายของรัฐบาลแล้ว แต่ละสถานีก็ผลิต

รายการธรรมะเพื่อสนับสนุนการสร้างเสริมคุณธรรมขึ้นด้วย สื่อมวลชนลำดับล่าสุดคือสื่ออินเทอร์เน็ต ที่เป็นสื่อของมวลชนอย่างแท้จริง เพราะคนจำนวนมากที่กำลังเพิ่มจำนวนขึ้นไปไม่หยุดยั้ง สามารถใช้สื่อนี้ส่งสารและรับสารได้ โดยไม่มีการควบคุมจากรัฐ หรือมีก็ทำได้ในขอบเขตจำกัด¹ เป็นสื่อใหม่ที่มีการขยายตัวอย่างมาก ผู้สื่อสารเป็นเจ้าของสื่ออย่างแท้จริง สามารถสร้างรูปแบบการสื่อสารให้หลากหลายได้ด้วยระบบหลายสื่อ (Multimedia) มีเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมาย เป็นการเผยแผ่รูปแบบใหม่ที่น่าสนใจมาก

ความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชนอยู่ที่ผู้เผยแผ่ซึ่งมีสื่ออยู่ในมือ สามารถปรับเนื้อหาและวิธีการนำเสนอ ให้เข้ากับสื่อแต่ละประเภทและการรับสารของคนหมู่มากในยุคแห่งการบริโภคข่าวสารข้อมูล สื่อมวลชนเป็นสื่ออันทรงพลัง มีอิทธิพลต่อการรับรู้และความเชื่อของคนหมู่มาก ข้อมูลที่ผ่านสื่อมวลชนมานั้น ย่อมถูกยอมรับโดยปริยายว่าผ่านการกลั่นกรองมาแล้ว น่าจะมีความถูกต้อง แต่ในความเป็นจริง สื่อมวลชนนั้นถูกควบคุมโดยองค์กรเจ้าของสื่อ มีปัจจัยด้านความต้องการของตลาดเข้ามาจำกัดทิศทางและความเป็นไปได้ของการเผยแผ่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชน ซึ่งเป็นการสื่อสารทางเดียวโดยส่วนมาก ผู้เผยแผ่จึงควรมีฐานความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง การพิจารณาเรื่องดังกล่าวจึงเน้นความสำคัญที่ตัวสื่อ ผู้เผยแผ่และเนื้อหาพระธรรมที่ผ่านสื่อเหล่านั้นๆ

คุณสมบัติของผู้ส่งสารหรือผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา

คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ศาสนาตามพระไตรปิฎก ผู้ที่ควรแก่การเป็นผู้เผยแผ่ศาสนา มีอยู่ 3 จำพวกคือ พระพุทธเจ้า พระสาวกผู้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ของพระพุทธเจ้า และพระสาวกที่แม้ยังไม่บรรลุนิพพาน แต่เป็นผู้ที่ศึกษามีศีลและวัตรปฏิบัติดี

...พระศาสดาแล ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ เป็นบุคคลที่ ๑ ในโลก พระสาวกผู้เกิดตามพระศาสดานั้นผู้มีตนอันอบรมแล้ว ต่อมาพระสาวกอื่นอีกแม้ยังศึกษาปฏิบัติอยู่ ได้สลับมามาก ประกอบด้วยศีลและวัตร บุคคล ๓ จำพวกเหล่านั้น เป็นผู้ประเสริฐสุดในเทวคาและมนุษย์ บุคคล ๓ จำพวกเหล่านั้นส่องแสงสว่าง แสดงธรรมอยู่ ย่อมเปิดประตูแห่งอมตนิพพาน ย่อมช่วยปลดเปลื้องชนเป็นอันมากจากโยคะ ชนทั้งหลายผู้ปฏิบัติตามอริยมรรคที่พระศาสดาผู้นำพวก ผู้ยกย่องชมเชยแล้วเป็นผู้ไม่ประมาทในศาสนาของพระสุคต ย่อมกระทำสิ่งที่สุกแห่งทุกขในอภัพพนี้ได้แท้ ฯ²

ในปัจจุบันผู้เผยแผ่ มีเพียงผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติตามพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกเท่านั้น ได้แก่ บริษัท 4 คือ ภิกขุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ผู้เผยแผ่ในประเทศไทยที่เป็นที่ยอมรับ มีเพียงบริษัท 3 คือ ภิกขุ อุบาสก และอุบาสิกา เป็นองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดให้ทิศทางของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เนื่องจากเมื่อเนื้อหาพระธรรม

¹ สมควร กวียะ, สื่อมวลชนดลชีวิต, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แก้วน้ำ, 2540), หน้า 205.

² มหิลล, พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์, พุทธกนิทาย พุทธกปาฐะ ข้อ 263

นั้นจะต้องเผยแผ่ผ่านสื่อมวลชนไปยังคนหมู่มาก ผู้เผยแผ่ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในพระธรรมดีมากพอที่จะนำเนื้อความส่วนใดๆ ในพระพุทธศาสนากระจายออกไปได้อย่างถูกต้อง การสื่อสารผ่านสื่อมวลชนนั้นจะมีผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก ผลกระทบอาจเกิดขึ้นได้ทั้งด้านบวกและด้านลบ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไม่เท่ากัน โดยส่วนมากมีความสนใจในศาสนาน้อยลง การที่จะทำให้นิเวศธรรมะเป็นที่น่าสนใจและสามารถเข้าใจได้ง่ายในวงกว้าง จึงต้องมีการค้นหาแนวทางการเผยแผ่ผ่านสื่อมวลชนที่ดี ทั้งนี้ควรสร้างรูปแบบตามวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า คือ

1. สันถัสสนา แสดงเรื่องอะไรก็ตาม จะต้องพูดให้ชัดเจน จากง่ายไปหายาก จากต้นไปหาหลัก จากใกล้ไปหาไกล จากรูปธรรมไปสู่นามธรรม จากสิ่งที่เราารู้แล้วไปหาสิ่งที่เรายังไม่รู้ เป็นต้น
2. สมาทปนา จะต้องมียุทธวิธีชวน ชักชวนให้เห็นคล้อยตาม จนมีการยอมรับนับถือศรัทธาในคำสอนนั้นๆ
3. สมุตเตสนา ปลุกเร้ากระตุ้นเตือนให้เกิดความสำนึก เกิดความกระตือรือร้น เกิดความเชื่อมั่นที่จะป้องกันความชั่ว ละความชั่ว ปฏิบัติความดีและรักษาความดีของตนไว้
4. สัมปหังสา ต้องให้ความรู้ลึกซึ้งพิสดารไม่เคร่งเครียด จิตใจก็โปร่งเบาสบาย เยี่ยมล้นด้วยความปีติ ความสุข ความสงบ³

คำสอนของพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกคือคัมภีร์หรือตำราอันบันทึกคำสอนของพระพุทธศาสนาไว้ แบ่งเป็น 3 ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก มีคำอธิบายพระไตรปิฎกอย่างย่อๆ โดยพระอรรถกถาจารย์ คือ ท่านผู้แต่งอรรถกถาคำอธิบายพระไตรปิฎก เพื่อเป็นแนวทางพิจารณา ดังนี้⁴

1. พระวินัยปิฎก เป็นอาณาทศนา คือการแสดงธรรมะในลักษณะตั้งเป็นข้อบังคับโดยส่วนใหญ่
2. พระสุตตันตปิฎก เป็นโวหารเทศนา คือการแสดงธรรมะยกย่ายุติสนวนให้เหมาะสมแก่จิตตอรรถาัยของผู้ฟัง
3. พระอภิธรรมปิฎก เป็นปรมัตถเทศนา คือการแสดงธรรมะเจาะจงเฉพาะประโยชน์อย่างยิ่ง ซึ่งเป็นธรรมะชั้นสูง ไม่เกี่ยวข้องด้วยท้องเรื่องหรือโวหาร

ว่าโดยรวมพระสัทธรรมหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นปริยัติที่ต้องศึกษาให้เข้าใจ แล้วจึงนำไปปฏิบัติเพื่อปลดปล่อยทุกข์ในระดับต่างๆ การทำความดี ละความชั่วซึ่งเป็นเหตุแห่งทุกข์ ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ในระดับต่างๆ ขึ้น

³ พระไตรปิฎก, ทีมนิยาย สีสันธรรม, อ้างถึงใน คุณ โทจันทร์, *พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2545) หน้า 226.

⁴ สมันตปาสาทิกา อรรถกถาวินัยปิฎก ภาค 1 หน้า 21. อ้างถึงใน อ้างแล้ว หน้า 24.

สูงสุดคือเข้าถึงความหลุดพ้น คือ พระนิพพาน อันเป็นแก่นของศาสนา หลักปฏิบัติกว้างๆ สำหรับฆราวาส คือ ทาน ศีล และ ภาวนา ส่วนสำหรับบรรพชิตคือ ศีล สมาธิ และปัญญา เนื้อความแห่งพระธรรมนี้เป็นหลักในการพิจารณาเนื้อหาที่สื่อมวลชนนำมาเผยแผ่เพื่อประโยชน์ต่อคนในสังคม

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเมื่อครั้งสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้วิธีการสอนวโนยัสต์ด้วยพระองค์เอง นับเป็นการสื่อสารระดับบุคคล คือพระพุทธเจ้าและพระสาวก พระสาวกสู่พระสาวกด้วยกัน สมณทูตสู่ชาวบ้านพื้นถิ่น การเผยแผ่แบบดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาที่ผ่านมานั้นทรงประสิทธิภาพด้วยการสื่อสารระหว่างบุคคลที่สามารถโต้ตอบใจข้อข้องใจในทันใด พาให้เกิดปัญญารู้เข้าใจในหลักคำสอนได้ ประสิทธิผลในการเผยแผ่ยุคต้นๆ นั้นจึงประสบความสำเร็จอย่างมาก อันที่จริงพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ที่สามารถเผยแผ่ธรรมะสู่มวลมหาชนได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีทางวัตถุใดๆ กุศโลบายและปาฏิหาริย์ทั้ง 3 ของพระองค์ทำให้มหาชนเข้าใจและสามารถพาตนไปสู่จุดสูงสุดของพระพุทธศาสนาได้ จนพระพุทธศาสนาสามารถเผยแผ่มายังประเทศไทยในยุคที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตจากประเทศอินเดียมาถึง 9 สายด้วยกัน ในครั้งนั้นไม่มีเทคโนโลยีการสื่อสารที่สามารถเข้าถึงมวลชนได้ การเผยแผ่สารที่เป็นเนื้อหาของสังฆธรรมอันลึกซึ้งนั้น ย่อมต้องใช้สื่อบุคคลที่ทรงความสามารถเป็นผู้เผยแผ่ ในปัจจุบันประชาชนพึ่งพาเทคโนโลยีเพื่อการดำรงชีวิต การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเปลี่ยนกลยุทธ์การเข้าถึงคนในสังคมด้วยการอาศัยเทคโนโลยีและอุปกรณ์การสื่อสารที่ทันสมัย เข้ามาช่วยแพร่กระจายข่าวสารทางธรรมะได้มากขึ้น องค์การทางพระพุทธศาสนาต่างพยายามเพิ่มทางเลือกการรับเนื้อหาทางธรรมะของผู้คนด้วยการขยายการเผยแผ่เข้าสู่สื่อต่างๆ มากขึ้น

สำหรับการเผยแผ่ธรรมะเพื่อความเข้าใจที่ถ่องแท้ นั้น การสื่อสารระหว่างบุคคลจะประสบความสำเร็จมากกว่าการสื่อสารมวลชน แต่ประชาชนในปัจจุบันที่บริโภคข่าวสารผ่านสื่อมวลชนมากขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นกิจวัตรประจำวัน การแสวงหาธรรมะจากพระภิกษุสงฆ์ในวัด จึงเป็นเรื่องที่ห่างไกลออกไป แต่ศาสนาก็ยังเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิตอยู่ดี ในท่ามกลางสังคมที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน คนในสังคมก็ยังคงต้องการที่พึ่งทางจิตใจ การเผยแผ่ธรรมะให้แก่ประชาชน จึงต้องเพิ่มเครือข่ายจากวัดเข้าสู่สื่อมวลชนมากขึ้น เป็นการปรับตัวของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อตอบสนองวิถีของสังคมเมือง เพื่อให้ประชาชนได้รับข่าวสารและคำสอนได้สะดวกสบายยิ่งขึ้น

การสื่อสารมวลชนนี้ เป็นกระบวนการติดต่อสื่อสารที่มีกลุ่มบุคคลจำนวนมากเป็นเป้าหมายในการติดต่อ เป็น การติดต่อสื่อสารแบบเปิด คือประชาชนสามารถเลือกรับสารจากแหล่งต่างได้กว้างขวาง องค์การสื่อมวลชนผู้ส่งสารเป็นองค์กรที่มีความซับซ้อน อาศัยเทคโนโลยีและอุปกรณ์การสื่อสารจำนวนมากเข้ามาช่วยในการเผยแผ่ข้อมูลออกไปสู่ผู้รับสารได้เป็นจำนวนมาก ผ่านช่องทางของการสื่อสารต่างๆ การสื่อสารผ่านสื่อมวลชนเหล่านี้จะมีผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก สื่อมวลชน (Mass Media) เป็นตัวกลางในการนำข่าวสารผ่านไปยังกลุ่มเป้าหมายที่เป็นมวลชน

ซึ่งมีอำนาจไม่แน่นอน สื่อมวลชนถือเป็นสถาบันที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการเผยแพร่ข่าวสารไปสู่มวลชนตลอดอาณาบริเวณกว้างขวางในเวลาไล่เลี่ยกัน หรือในเวลาเดียวกันโดยใช้วิธีการสื่อสารด้วยสื่อ (mediated communication) เมื่อพูดถึงสื่อมวลชนโดยทั่วไปจะหมายถึงหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หรือสื่ออื่นๆ ที่มุ่งเน้นการส่งข่าวสารไปยังมวลชน⁵

องค์กรที่ทำการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชน ได้แก่

1. องค์กรทางพระพุทธศาสนา เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ สถานที่ปฏิบัติธรรม มูลนิธิ ที่ทำการเผยแพร่ด้วยตนเอง จัดพิมพ์หนังสือเล่ม (Book) นิตยสาร (Magazine) หรือวารสาร (Journal) ของตนเอง ซึ่งเวลาออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง และในกรณีที่มีกำลังทุนหรือได้รับการสนับสนุนจากองค์กรสื่อมวลชน ก็ผลิตรายการธรรมะออกอากาศทางโทรทัศน์

2. องค์กรด้านสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสารรายเดือน รายสัปดาห์ รายวัน สถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์ ที่มีนโยบายในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาด้วยการเปิดคอลัมน์ ผลิตรายการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาขึ้น

สถาบันหรือองค์กรใดๆ ย่อมมีจุดมุ่งหมายในการเผยแพร่ต่างกัน กลุ่มผู้รับสารต่างกัน วิธีการนำเสนอและเนื้อหาที่หยิบยกมาจึงต่างกัน แม้จะมีใจความหลักคือ เผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้าเช่นเดียวกันก็ตาม

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อสิ่งพิมพ์ (Print Media)

ในปี พ.ศ. 2374 สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่ได้รับวิวัฒนาการมาเป็นอันดับแรกหมอบรัดเล (Dan Beach Bradley) เริ่มต้นกิจการการพิมพ์ในสมัยปลายรัชกาลที่ 3 สิ่งพิมพ์ที่ออกตีพิมพ์ในสมัยนั้น คือคัมภีร์สอนศาสนาคริสต์ ออกเผยแพร่แก่คนไทย⁶ และหนังสือความรู้ต่างๆ และเริ่มการพิมพ์นิตยสารไทยเป็นครั้งแรกในปี 2387 ชื่อว่าบางกอกริคอร์ดอร์ ลักษณะข้อเขียนที่ตีพิมพ์นั้นเป็นเรื่องราวต่างๆ ในลักษณะสารคดี สิ่งพิมพ์ในยุคแรกๆ มีเพื่อเผยแพร่ความรู้ โดยเฉพาะพิมพ์คัมภีร์ทางศาสนา สิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น เริ่มต้นที่การพิมพ์พระธรรม คัมภีร์พระไตรปิฎก ในสมัยรัชกาลที่ 4 ใช้ศึกษากันเฉพาะในวงพระสงฆ์ กษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงเท่านั้น สิ่งพิมพ์นี้ไม่แพร่หลายแก่คนทั่วไป เพราะเทคโนโลยีการผลิตที่ยังไม่มีความก้าวหน้าเพียงพอ เนื้อหาพระธรรมชั้นสูงนั้นก็อยู่ในความสนใจของผู้คนในวงจำกัด เมื่อเทคโนโลยีการพิมพ์ก้าวหน้าขึ้น สิ่งพิมพ์ก็เข้ามามีบทบาทกับการเผยแพร่ศาสนาเต็มที่

⁵ ณรงค์ สมพงษ์, *สื่อมวลชนเพื่องานส่งเสริม* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543), หน้า 14.

⁶ ระวีวรรณ ประกอบผล, *นิตยสารไทย* (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530)

ขอบเขตสื่อสิ่งพิมพ์ที่ศึกษากำหนดอยู่ที่ นิตยสาร วารสาร และหนังสือพิมพ์ โดยนำเสนอเป็น 3 ประเภทด้วยกัน ได้แก่

- นิตยสารและวารสาร (Magazines and Journals) ทางพระพุทธศาสนา
- หนังสือพิมพ์ (Newspapers) ทางพระพุทธศาสนา
- คอลัมน์ธรรมะในนิตยสาร วารสาร และหนังสือพิมพ์ทั่วไป ที่มีได้นั้นเนื้อหาทางพระพุทธศาสนา

โดยตรง

การที่ไม่รวมหนังสือเล่ม (Books) เข้าด้วยนั้น เพราะถือว่าหนังสือเล่มเป็นหนังสือที่ออกเฉพาะกรณี ไม่ตีพิมพ์เป็นรายคาบ จำนวนพิมพ์เพื่อเผยแผ่ต่ำกว่าประเภทที่เลือกมาวิจัย

วารสารและนิตยสารธรรมะ

นิตยสารทางพุทธศาสนาฉบับแรกของไทยนั้นเริ่มมีในสมัยรัชกาลที่ 5 คือ *ธรรมจักร* และ *ธรรมสมบัติ* ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย *ธรรมจักร* นั้นออกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2437 จนกระทั่งในปัจจุบันก็ยังคงออกอยู่ ส่วน *ธรรมสมบัติ* เริ่มออกในปี พ.ศ. 2447 และเลิกไปในปี พ.ศ. 2469⁷

วารสารและนิตยสารธรรมะที่จัดพิมพ์ขึ้นมาเพื่อเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ เนื้อหาหลักเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งหมด โดยแบ่งเป็นคอลัมน์ที่นำเสนอในมุมมองต่างๆ ตามแต่ละสถาบันที่จัดเผยแผ่ขึ้นมา โดยมากมักเป็นวารสารหรือนิตยสารที่จัดพิมพ์เผยแผ่โดยสมาคมหรือมูลนิธิทางพระพุทธศาสนาโดยตรง

1.วารสารธรรมะ

วารสารของสถาบันการศึกษาและศูนย์วิชาการด้านพุทธศาสนศึกษา ได้แก่

- ปรัชญาปริทรรศน์ ของคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ปัญญา ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เชียงใหม่
- นิสิตวง ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณ์ราชวิทยาลัย

พระนครศรีอยุธยา

- ธรรมทรรศน์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
- สิรินครปริทรรศน์ ของวิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาลัย

- เสียงธรรม ของคณะกรรมการนิสิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

⁷ ระวีวรรณ ประกอบผล, *นิตยสารไทย* หน้า 53.

- วารสารพุทธศาสน์ ของศูนย์พุทธศาสนศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วารสารทางวิชาการเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ที่ใกล้เคียงกันคือ เพื่อศึกษา ส่งเสริม และเผยแผ่คำสอน
พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นสื่อกลางในการแสดงทัศนะและเป็นเวทีฝึกฝนการเขียนของคณาจารย์ นักศึกษา เพื่อ
แลกเปลี่ยนข่าวสารภายในสถาบันและองค์กรศาสนา ดังนั้นวารสารเหล่านี้ จึงเป็นสิ่งพิมพ์ที่นำเสนอเนื้อหาพุทธธรรม
ที่เป็นวิชาการ การวิเคราะห์หลักธรรม การเปรียบเทียบกับปรัชญาต่างๆ การประยุกต์กับสังคมและสาขาวิชาอื่นๆ
และมีกลุ่มเป้าหมายจำกัดเฉพาะผู้ที่ศึกษาเฉพาะทางด้านพุทธศาสนา และบุคคลที่มีความสนใจในคำสอนของ
พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังเท่านั้น เนื้อหาที่ปรากฏจึงเป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง เต็มไปด้วยศัพท์เฉพาะทางของพุทธศาสนา
และปรัชญาที่เข้าใจยากสำหรับบุคคลทั่วไป แต่มีความหลากหลายในมุมมองที่ปรับเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน เรื่องที่
คนให้ความสนใจในปัจจุบัน โดยผ่านมุมมองของนักวิชาการพุทธศาสนา จึงทำให้เนื้อหาไม่จืดชืดน่าเบื่อหน่าย
จนเกินไป

วารสารทางพระพุทธศาสนาแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ วารสารที่ออกโดยมหาวิทยาลัยสงฆ์ และวารสารที่ออกโดย
มหาวิทยาลัยทางโลก มีความแตกต่างกันที่สังเกตได้ คือ วารสารของมหาวิทยาลัยสงฆ์จะยึดถือการตีความตาม
พระพุทธศาสนาแบบอนุรักษนิยม และบทความที่เกี่ยวกับกรณีขัดแย้งทางสังคมพุทธจะมีเนื้อหาที่อิงความถูกต้อง
ของคณะสงฆ์หรือสงฆ์แต่ละฝ่าย คือ มหานิกาย และธรรมยุติกนิกาย ในขณะที่วารสารของมหาวิทยาลัยทางโลกจะ
เสนอบทความที่มีความเห็นหลากหลายจากสำนักคิดต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านตัดสินใจตามวิจารณญาณของตนเอง

2. นิตยสารธรรมะ

ในที่นี้จะแบ่งประเภทของนิตยสารตามกลุ่มที่เป็นกระแสหลักในการเผยแผ่ ได้แก่ กลุ่มอนุรักษนิยม นำเสนอ
พระพุทธศาสนาแบบประเพณี กลุ่มปฏิรูป นำเสนอพระพุทธศาสนาแบบประยุกต์ และกลุ่มสายศาสตร์ นำเสนอ
พระพุทธศาสนาเชิงสายศาสตร์

และแบ่งย่อยลงไปอีกตามองค์กรที่จัดเผยแพร่ เนื่องจากรูปแบบการนำเสนอ เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง การจัดแบ่ง
คอลัมน์เป็นประเภทต่างๆ ที่แตกต่างกันของหนังสือแต่ละฉบับ มีที่มาจากแนวคิดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่
ต่างกันตามสถาบันที่พิมพ์เผยแพร่

1. กลุ่มอนุรักษนิยม นำเสนอพระพุทธศาสนาแบบประเพณี

- ธรรมจักร ของมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
- พุทธจักร ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- ทางเดิน ของเปรียญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย
- วิปัสสนาสาร ของกองการวิปัสสนาธุระ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ คณะ 5

2. กลุ่มปฏิรูป นำเสนอพระพุทธศาสนาแบบประยุกต์

- พุทธศาสนา ของธรรมทานมูลนิธิ (สวนโมกข์)
- สารอโศก ของมูลนิธิธรรมสันติ (สันตอโศก)
- กัลยาณมิตร ของมูลนิธิวัดพระธรรมกาย
- ธรรมกาย ของมูลนิธิพุทธทาวนาวิชชาธรรมกาย
- เสจิชธรรม ของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย
- ปาจารย์สาร ฉบับ ธรรมานุรักษ์ โดยพระสงฆ์กลุ่มเสจิชธรรม
- อาทิตย์ ของ บริษัท ที.ไอ.เอ็น. พับลิชชิ่ง จำกัด
- สาลสานต์ ของ บริษัท สาลสานต์
- สาวิกา ของเสจิชธรรมสถาน
- พ.ส.ล. ขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก

3. กลุ่มไสยศาสตร์ นำเสนอพระพุทธศาสนาเชิงไสยศาสตร์

ประเภทพุทธแบบชาวบ้าน ได้แก่ ย้อนรอยกรรม กรรมทันตา โลกทิพย์ โลกลับ ดวงมหาลาภ จัตุรศมี เป็นต้น นิยายสารพระเครื่อง ได้แก่ นะโม พุทธโศ คักคิสิทธิ์ เขียนพระ คัชนี 2000 คัชนีพระ คัชนีพิมพ์นิยม กรุงเทพมหานคร สองพระ ลานโพธิ์ พิพิธภัณฑ์พระ เป็นต้น

การวิจัยในรายละเอียดจะหยิบยกนิยายสารและวารสารที่เป็นตัวแทนของประเภทขององค์กรที่แตกต่างกัน

วารสารทางพระพุทธศาสนา

วารสารพุทธศาสนศึกษา วารสารราย 4 เดือนของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลักษณะงานเขียนที่ตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสนศึกษา คือเป็นงานทางวิชาการ ที่มีรูปแบบมุ่งให้เกิดความรู้มากกว่ามุ่งให้เกิดอารมณ์ความรู้สึก โดยที่ต้องมีกระบวนการนำเสนอความคิดเป็นวิชาการที่มุ่งกระตุ้นความรู้มากกว่าอารมณ์ และมุ่งแจกแจงข้อเท็จจริง มีการอ้างอิงแหล่งที่มาความรู้ อำนวยความสะดวกแก่ผู้อ่านที่จะติดตามสืบค้นความถูกต้อง หรือความรู้เพิ่มเติมต่อได้ แตกต่างจากงานเทศนาและบทความเผยแผ่ธรรมะ เป็นงานเชิงวิริริมาสร้างสรรค์ ที่มุ่งเสนอข้อคิด หรือข้อค้นพบใหม่ๆ ซึ่งยังไม่มีคนในวงการนั้นๆ ริเริ่มเสนอมาก่อน เพื่อกระตุ้นให้เกิดความคิดและประเด็นความรู้ใหม่ๆ งานเขียนประเภทนี้มุ่งไปที่ผู้อ่านที่อยู่ในวงการนั้นๆ ซึ่งมีความรู้พื้นฐานทั่วไปอยู่ในระดับพอสมควรไปจนถึงดีมาก ⁸ จุดประสงค์ของการศึกษาพระพุทธศาสนาของศูนย์พุทธศาสนศึกษานั้นต่างไปจากการศึกษาด้านปริยัติและปฏิบัติที่มีมานานในสังคมไทย เน้นการศึกษาทางสังคมเกี่ยวกับพฤติกรรมและความเชื่อทาง

⁸ สมภาร พรหมทา, “จากบรรณานุกรม : งานเขียนทางวิชาการ,” วารสารพุทธศาสนศึกษา ปีที่1 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2537) : 2.

พระพุทธศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม จ้อเขียนในวารสารพุทธศาสนศึกษาจึงมีทั้งบทความ บทวิเคราะห์ รายงาน รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าว เช่น บทวิเคราะห์เรื่องสตรีในทัศนะของพระพุทธศาสนา บทเสวนาเรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทย เป็นต้น

ตัวอย่างจ้อเขียนในวารสาร

“...เรื่องอหิปปัจจยาคูจะเป็นสิ่งที่น่าจะทำให้พุทธศาสนาสามารถตอบสนองต่อเงื่อนไขของนักอนุรักษ์ได้ เพราะจะให้ความสำคัญกับความเป็นแนวคิดแบบองค์รวมด้วยเห็นว่าสรรพสิ่งอิงอาศัยกันสรรพสิ่งจึงเสมอกัน และเป็นความคิดที่เกี่ยวข้องกับการลดอุปาทานในตัวคน สองประเด็นนี้ทำให้ไม่ใช่คนเป็นศูนย์กลาง ในแง่เป็นที่มาและเป็นผู้กำหนดคุณค่า...”⁹

นิตยสารธรรมะ – กลุ่มอนุรักษ์นิยม

ธรรมจักขุ นิตยสารธรรมะรายเดือนที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยมีอายุกว่า 80 ปี วัดอุปประสงค์ที่สำคัญของการออกหนังสือธรรมจักขุก็คือ เพื่อให้คำสอนของพระพุทธศาสนาแพร่หลายไปในหมู่ประชาชนในระยะแรกๆ เรื่องต่างๆ ที่ตีพิมพ์ในหนังสือธรรมจักขุ ก็ได้จากกรรมการของมหามกุฏฯ ช่วยกันแต่งบ้าง แปลบ้าง ผู้อื่นๆ ทั้งที่เป็นพระและคฤหัสถ์ช่วยกันแต่ง เป็นการฝึกหัดให้นักเรียนของมหามกุฏฯ ได้แสดงความสามารถของตนตามที่ตนถนัด ให้เป็นที่ปรากฏต่อสาธารณชน นอกจากจะเป็นนิตยสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ยังเท่ากับเป็นเวทีฝึกหัดนักเรียนของมหามกุฏฯ ให้รู้จักเขียนรู้จักแต่งหนังสือแสดงคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นทางแสดงออกซึ่งความรู้ที่ได้เล่าเรียนมาในโรงเรียน เป็นการฝึกอธิบายหรือสั่งสอนพระพุทธศาสนาทางหนึ่ง เรื่องราวที่ลงพิมพ์ในหนังสือธรรมจักขุรวมทั้งวิทยากรอื่นๆ ที่น่ารู้ เช่น วิทยาศาสตร์กับโหราศาสตร์ หนังสือธรรมจักขุจึงเป็นที่นิยมของผู้่านที่สนใจพระพุทธศาสนา

ปัจจุบันนิตยสารธรรมจักขุ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วนใหญ่ ได้แก่

บทความทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ความเข้าใจพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ ประสพการณ์ในธรรม เป็นต้น

ตัวอย่างบทความทางพระพุทธศาสนา

“...การระคะจะบรรเทาลงได้ด้วยการพิจารณาไตร่ตรองถึงความน่าเกลียดโสโครก...จึงพิจารณาร่างกายเหมือนซากศพและเห็นความเปลี่ยนแปลงเน่าเปื่อย หรือพิจารณาอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย...จะช่วยให้ท่านเอาชนะการระคะได้”¹⁰

บทความทางวิชาการ รวบรวมบทความเชิงวิชาการทางพระพุทธศาสนา เช่น การศึกษาและการวิจัยพระพุทธศาสนาในประเทศรัสเซีย พระพุทธศาสนาในชีวิตยุคใหม่ เป็นต้น

ธรรมเนียมวินัยวินัยอิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

⁹ ปกรณ์ สิงห์สุริยา, “ปัญหาการนำพุทธศาสนามาเป็นพื้นฐานในการรักษาสัตว์แวดล้อม,” *วารสารพุทธศาสนศึกษา* ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2543) : 33.

¹⁰ โพธิญาณเถระ, “ประสพการณ์ในธรรม : ทำอย่างไรกับสิ่งที่เราสงสัย (2),” *ธรรมจักขุ* ปีที่ 85 ฉบับที่ 8 (พฤษภาคม 2544) : 29.

ตำนาน ศิลป วัฒนธรรม เช่น รายงานพิเศษ นำชมพุทธศิลป์ทั่วโลก

วารสาร พ.ส.ล. วารสารเพื่อปลูกฝังศีลธรรมแก่สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา องค์การพุทธศาสนิก - สัมพันธ์โลกได้ก่อตั้งมาแล้วกว่า 50 ปี เป็นองค์กรที่ดำเนินงานด้านพระพุทธศาสนาร่วมกับองค์กรทาง พระพุทธศาสนาอื่นๆ มากมาย ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศในทุกๆ ด้าน วารสารพ.ส.ล. จึงมีเนื้อหากว้างขวาง แต่ก็เป็นไปในแนวอนุรักษ์นิยม เป็นคอลัมน์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาล้วนๆ ทั้งที่เป็นความรู้ทั่วไปและหลักธรรม โดยตรง เช่น บทความเรื่องพัฒนาการทางการศึกษาสงฆ์ และบทความเรื่องลักษณะ 3 ของสังฆาร : พระไตรลักษณ์ เป็นต้น

นิตยสารธรรมะ – กลุ่มปฏิรูป

เสขิยธรรม ของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย

ปาจารย์สาร ฉบับ ธรรมานุรักษ์ โดยพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรม

เสขิยธรรมและปาจารย์สาร ฉบับ ธรรมานุรักษ์ นี้มีองค์กรต้นกำเนิดเดียวกัน เป็นนิตยสารที่เน้นการ วิพากษ์วิจารณ์คำสอนอย่างอิสระ นำเสนอทางเลือกใหม่ตามวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาที่ไม่อิงอยู่กับความเชื่อ ดั้งเดิม โดยกลุ่มนักวิชาการทั้งฆราวาสและพระสงฆ์ มีงานวิจัยและบทความเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและสังคม ปัจจุบันออกมาภายใต้การประยุตต์ธรรมเพื่อการพัฒนาอย่างทันสมัย การแสดงความคิดเห็นที่เป็นลักษณะค้านถ่วง กระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมพระพุทธศาสนา เช่น

“...หากคณะสงฆ์ของไทยสายตาไม่สั้นจนเกินไป ก็ควรจะต้องเลือกเพื่อส่งเสริมให้เกิดสิ่งเหล่านี้ด้วยตนเอง ไม่ต้องรอหรือปล่อย ให้อุบัติต้องไปค้นคว้าแสวงหาการอุปสมบทจากที่อื่น และน่าจะเข้าใจว่าภิกษุณีเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพในการช่วย ส่งเสริมสร้างเป้าหมายและการกิจของคณะสงฆ์ให้บรรลุผลได้ด้วย”¹¹

พุทธศาสนา นิตยสารรายตรีมาส (3 เดือน) ออกในเดือน กุมภาพันธ์ พฤษภาคม และสิงหาคม ของธรรมทาน มูลนิธิ (สวนโมกขพลาราม) ฉบับแรกออกในปี 2476 จัดว่าเป็นหนังสือพิมพ์พระพุทธศาสนาที่อยู่ในรูปนิตยสารที่ เก่าแก่มากที่สุดฉบับหนึ่ง ออกโดยคำริของพุทธศาสนิกชนที่เห็นความสำคัญของการเผยแผ่ความรู้ความคิดทาง พระพุทธศาสนาให้อยู่ในรูปของสื่อมวลชน เพื่อให้ประชาชนได้มีสื่อดีๆ อ่าน เป็นการเปิดโลกแห่งความรู้ให้อีกทาง หนึ่ง แต่ละฉบับแบ่งเป็น 3 ภาค คือ ภาคความรู้ทั่วไป ภาคพระไตรปิฎกแปลไทย และภาคส่งเสริมปฏิบัติธรรม

ภาคความรู้ทั่วไป/ รวมบทความเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาต่างๆ ได้ แก่พุทธศาสนาในต่างประเทศ โดย นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา บทกวี โดย อังคาร กัลยาณพงศ์ ปฏิกริยา – เปิดประเด็น โลกทรรศน์ชาวพุทธ บทความหลักพุทธธรรมประยุตต์สำหรับชาวบ้านทั่วไป ซึ่งเป็นงานเขียนเก่าๆ ของพุทธศาสนิกชน

¹¹ อธิยา อัครกุลวิสุทธิ, “เส้นทางที่น้อยคนเลือกเดิน”, เสขิยธรรมปีที่ 11 ฉบับที่ 49 (กรกฎาคม - กันยายน 2544) : 34.

ภาคพระไตรปิฎกแปลไทยพระสูตรแปลเป็นไทย

ภาคส่งเสริมปฏิบัติธรรมรวมหลักธรรมเพื่อการปฏิบัติ

พุทธศาสนา เป็นนิตยสารประเภทพุทธธรรมแนวปฏิรูป คือ ลดทอนปาฏิหาริย์และเรื่องราวไกลตัวสำหรับคนปัจจุบัน เน้นการเข้าใจธรรมด้วยหลักเหตุผล การพึ่งตนเองด้วยการศึกษาและปฏิบัติ การเข้าถึงประโยชน์ได้ในปัจจุบัน

สวาวิกา นิตยสารรายเดือนเพื่อชีวิตทั้งดงาม และเป็นอิสระ ปีที่พิมพ์เผยแพร่ พฤษภาคม 2540 เจ้าของ เสถียร - ธรรมสถาน โดย แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อศานติ จุดมุ่งหมายคือใช้พุทธวิธีในการปลูกฝังธรรมให้แก่ผู้หญิงเยาวชน ครอบครัวและชุมชน

คอลัมน์ประจำ ประกอบด้วย

พุทธสวาวิกา โดย ศตพร เล่าประวัติพุทธสาวิกามาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ภาษานุ่มนวล เรียบง่าย มีเชิงอรรถอธิบาย เมื่อจำเป็นต้องใช้ศัพท์เฉพาะ เข้าใจยาก

วาทะพุทธทาส ร้อยกรอง ร้อยแก้วธรรมะของท่านพุทธทาสภิกขุ นำเสนอฉบับละ 1 บท โดยเลือกหัวข้อให้เข้ากับบทความพิเศษประจำฉบับนั้นๆ

บทความพิเศษ บทความเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วรรณกรรม มีหัวเรื่องสอดคล้องกับคอลัมน์อื่นๆ โดยนักเขียนรับเชิญท่านต่างๆ

นานาชาติ โดย กองบรรณาธิการ ความเห็นของบุคคลต่างๆ ในสังคมที่มีต่อเรื่องราวที่ยกขึ้นมาเป็นประเด็นประจำฉบับ

สัมภาษณ์พิเศษ โดย กองบรรณาธิการ สัมภาษณ์บุคคลที่มีชื่อเสียง หรือบุคคลที่มีความสำคัญในเหตุการณ์ต่างๆ หรือมีความสัมพันธ์กับหัวข้อที่หยิบยกขึ้นมา

ปากการับเชิญ โดย นักเขียนรับเชิญ เรื่องราวของชีวิตการปฏิบัติธรรมของนักเขียนรับเชิญทั้งมีอาชีพและสมัครเล่น เป็นประสบการณ์ที่เล่าสู่กันฟัง

รดน้ำ-พรวนดิน โดย หนอนแก้ว ดอกไม้ ต้นไม้ในมุมมองของธรรมะ นำเสนอด้วยวรรณศิลป์ เป็นบทกลอนที่อ่านรื่นชื่นใจ ให้ความคิดแนวธรรมชาติดกับธรรมะ

สา-ระ-ชัน โดย สามสสิ่ง เรื่องตลก เบาสมอง ที่สามารถเปลี่ยนมุมมองมาเป็นธรรมะ ให้แง่คิดดีๆ กับการใช้ชีวิตที่มักมีเรื่องราวต่างๆ เข้ามาให้อ่านรู้จกมองเปลี่ยนกลับเป็นธรรมะได้

ผู้หญิงใกล้วัด ประสบการณ์การปฏิบัติธรรมของผู้หญิง แบ่งมุมในการดำเนินชีวิตที่อิงธรรมะ

อ่านใจตน โดย ก.เจาสวนหลวง ข้อคิดในการปฏิบัติธรรม โดยยกข้อธรรมขึ้นมาอย่างใดอย่างหนึ่ง และอธิบายให้เข้าใจและสังเกตตามได้

รากแก้ว โดย ครูหนู ร่างกายเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ดีมีสุข การมีใจที่ดี ต้องมีร่างกายที่ดีด้วย คอลัมน์นี้ จึงเป็นสารคดีเกี่ยวกับการดูแลร่างกาย เช่น การบริหารร่างกายด้วยโยคะ เป็นต้น

ริมสวน โดย อำนาจ กลั่นประชา ภาพวาดและบทกลอนสอนธรรม

คำหวาน-น้ำหอม โดย แม่พริ้ง สอนวิธีการทำอาหารอย่างง่าย ๆ ให้ภายาน่ารักเหมือนผู้หญิงคุยกัน

ครอบครัวแห่งสติ นักเขียนจากทางบ้านส่งมา เล่าเรื่องครอบครัวผู้ปฏิบัติธรรม ความงดงามของความเป็นพ่อแม่ ลูก สอดแทรกธรรมะไว้อย่างกลมกลืน

เล่าสู่กันฟัง โดย แม่ไก่แจ้ เล่าเรื่องกิจกรรมในเสถียรธรรมสถาน ด้วยการเรียงร้อยถ้อยคำให้น่ารัก เน้น ภาษาที่อ่านแล้วเห็นภาพพจน์ ส่งเสริมจินตนาการ

คนปลูกต้นไม้ โดย ก้าว่าง บันทึกบุคคลที่ได้มีส่วนร่วมริเริ่มในการเผยแผ่ธรรมะ

ห้องแห่งลมหายใจ โดย แม่ลงปอปีกม่วง

สาววิภาสิตา ลัย ข้อคิด เหตุการณ์ กิจกรรม ในกลุ่มโครงการสาววิภาสิตา ลัย ซึ่งเป็นโครงการหนึ่งของเสถียร - ธรรมสถาน สำหรับผู้หญิงที่สนใจในการศึกษาธรรมะ

การตั้งธรรมะ โดย วลลภ แม่ณยา การ์ตูนลายเส้น จบในตอนให้แง่มุมมองชวนคิด

เพื่อนทุกข์ โดย แม่ชีคันสนีย์ จดหมายเปิดผนึกปรึกษาปัญหาชีวิต ตอบแก้ปัญหา

คุยกันท้ายเล่ม โดย แม่ชีคันสนีย์ จดหมายเปิดผนึก แนะนำติชม ร่วมอนุโมทนา

อาทิตย์พลังงานของเหตุผลและจิตวิญญาณอิสระ ชี้อัจธรรมดับความมั่งมาย เป็นนิตยสารทางพระพุทธศาสนา ซึ่งออกโดยองค์กรสื่อมวลชน จัดเป็นนิตยสารแนวพุทธธรรมที่ผสมผสานธรรมะดั้งเดิม ธรรมะประยุกต์ พระพุทธศาสนานิกายต่างๆ ประสบการณ์การปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะการนั่งสมาธิและผลด้านอิทธิปาฏิหาริย์ เช่น ทิพพจักขุ

แบ่งคอลัมน์เป็น 4 ตอน คือ สถานการณ์แถลงข่าว รายงานพิเศษ จิตวิญญาณ และปัญญา - ปกิณกะ ส่วนของจิต วิญญาณกับปัญญา - ปกิณกะ คือการแบ่งหมวดคอลัมน์ที่แสดงลักษณะของนิตยสารอาทิตย์อย่างชัดเจน คือการยอมรับคำสอนของพระพุทธศาสนาทุกประการ โดยเฉพาะอิทธิปาฏิหาริย์ เรื่องลึกลับ สวรรค์นรก ในส่วนของคอลัมน์ ประเภทจิตวิญญาณ ซึ่งสำนักความคิดที่เน้นในเรื่องปัญญาเสี่ยงที่จะกล่าวถึง อาทิตย์พยายามชี้แจงที่คนมักเห็นว่างม งามว่ามีอยู่จริงโดยการอ้างหลักฐานในคัมภีร์และการอ้างประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติหรือผู้พบเห็น ในส่วนของ ประเภทปัญญา - ปกิณกะ ก็นำเสนอคำสอนแนวพุทธธรรมทุกนิกายในสัดส่วนที่เท่ากัน รายงานพิเศษ คือบทความ เหตุการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือประเด็นเด่นของสังคมในทหระณะพระพุทธศาสนาที่ดำเนินไปอยู่ใน ปัจจุบัน

นิตยสารธรรมะ – กลุ่มไสยศาสตร์

รูปแบบของนิตยสารเหล่านี้ มีรูปแบบการนำเสนอที่ไม่แตกต่างกัน มักขึ้นปกด้วยรูปพระภิกษุที่มีชื่อเสียงด้านปฏิบัติสมาธิ การนำเสนอเรื่องเกี่ยวกับนรก สวรรค์ กฎแห่งกรรม อิทธิปาฏิหาริย์ เรื่องผี คอลัมน์ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ มักจะเน้นที่การนั่งสมาธิและปาฏิหาริย์จากการนั่งสมาธิ ธรรมะที่นำเสนอมักเป็นแนวอู่อารมณ์นิยมแบบธรรมบรรยายผ่านอัตโนมติของพระภิกษุผู้มีชื่อเสียงต่างๆ มักแถมท้ายเล่มด้วยการให้เลขเด็ดใบห่วยจากอาจารย์ดัง

นิตยสารดวงมหาลาภ นิตยสารว่าด้วยความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ปาฏิหาริย์ กฎแห่งกรรม ประกอบด้วยคอลัมน์ดังนี้ *ปาฏิหาริย์ทิพช่วง ชามเรือในทะเลทราย กฎแห่งกรรมบัญชรเกียรติยศ คารากับความเชื่อ โรงพักพ่อประชาชน สุดยอดคือ "มูมโหลลาภ" *ช่วงจากประสบการณ์** สำหรับท่านที่มีประสบการณ์ในเรื่องของจิตวิญญาณกรรมมีจริง หรือท่านได้ไปพบพระเกจิอาจารย์ ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ หมอคู่ที่น่าเชื่อถือ ฯลฯ ก็สามารถบอกกล่าวเล่าสู่กันฟัง.. หรือจะส่งมาที่ "ดวงมหาลาภ" ก็ได้ หากเรื่องราวของท่านได้ลง ทางเราจะมีค่าตอบแทนให้ด้วย

นิตยสารพระเครื่อง

นิตยสารพระเครื่อง เป็นกระแสหลักของนิตยสารที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เนื่องจากได้รับความนิยม ผลิตอกมาหลายสิบหัว นิตยสารเกี่ยวกับวัตถุมงคลเหล่านี้เติบโตตามระบบทุนนิยมอย่างแท้จริง เมื่อมีความต้องการ "สินค้า" ในตลาดมาก ก็ย่อมต้องการโฆษณาประชาสัมพันธ์ในสื่อต่างๆ มากขึ้นตามไปด้วย

นิตยสารพระเครื่องมีการนำเสนอไม่ต่างกัน คือ ภาพพระเครื่องรุ่นต่างๆ พร้อมคำบรรยายรายละเอียดลักษณะเฉพาะ วิธีสังเกต ประวัติ แหล่งที่มา และราคาเป็นหลัก มีประวัติและคำสอนของหลวงปู่ หลวงพ่อที่มีชื่อเสียง มีวัตรปฏิบัติงดงาม และยังสร้างพระเครื่องรุ่นต่างๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นมอญเป็นขวัญและกำลังใจของชาวบ้าน มีคอลัมน์เกี่ยวกับธรรมะแทรกอยู่บ้าง เป็นเหมือนนิตยสารแจ้งรายการสินค้ามากกว่าเผยแผ่พระธรรม แต่นิตยสารพระเครื่องมีจุดยืน คือ เพื่อสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแนวทางของตัวเองที่แตกต่างจากพระสงฆ์ คือ นำวัตถุมงคลมาดัดแปลงเข้าหาศาสนา ซึ่งผลที่ปรากฏออกมาตามความคิดเห็นของคนทั่วไปแล้ว นิตยสารพระเครื่องยังไม่สามารถตอบสนองอุดมการณ์ส่วนนั้นได้ดี

นิตยสารเขียนพระ

เนื้อหาในนิตยสารเขียนพระ ที่มักจะแบ่งเป็น 2 แบบ คือ ช่วงแนะนำพระเครื่องและช่วงประวัติ คำสอนของพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงด้านกรรมฐานรวมถึงด้านการสร้างวัตถุมงคล

"พระผงสุพรรณ พิมพ์หน้าแก่ พระฟอร์มดีคง่ายต้องตามมาตรฐานพระพักร์หันไปทางขวามือเราเล็กน้อย และก้มต่ำปลายพระกรณแหลมเป็นขลุ่ยลำพระองค์เป็นหน้าวัว มือที่วางคักตรงข้อมือและตรงปลายมีตั้งยืน ส่วนพระหัตถ์ที่พาดคักจะถูกลูกคักด้านหลังคู่มือก็ถูกต้องตามแบบฉบับ พระสวยมากและคง่ายควิบ ราคาถูกล้าน"

"ในบรรดาพระกรรมฐานสาย **"พระอาจารย์มั่น"** ซึ่งก็ปรากฏชื่อเสียงอยู่หลาย ๆ ท่านนั้นต้องยกให้พระอาจารย์มั่นนี้แหละที่มีชื่อเสียง และคนเคารพศรัทธามากที่สุด ความจริงแล้วพระอาจารย์มั่นท่านไม่ยากให้ชาวบ้านยึดติดในวัตถุมงคลกันเท่าไร ท่านอยากให้เข้าถึงในธรรมะมากกว่า แต่เมื่อวัตถุมงคลสามารถเป็นอุบายหรือแนวทางเบื้องต้นให้คนเข้าถึงธรรมะได้ ท่านจึงยอมปลุกเสกวัตถุมงคลให้แก่ผู้มีจิตศรัทธานำไปเป็นพุทธานุสติกัม สำหรับวัตถุมงคลของพระอาจารย์มั่นก็มีอยู่หลายอย่าง เฉพาะเหรียญมีถึง 100 กว่ารุ่นเข้าไปแล้ว นี่ยังไม่นับพวกที่เป็นพระเนื้อผงอีกต่างหาก วัตถุมงคลของพระอาจารย์มั่นแต่ละรุ่นท่านจะไม่เรียกว่าปลุกเสก แต่จะเรียกว่า **"แผ่เมตตา"** ซึ่งการอธิษฐานจิตแผ่เมตตาของพระอาจารย์มั่นแต่ละครั้งก็ไม่นานเท่าไร แต่วัตถุมงคลของท่านก็มีความศักดิ์สิทธิ์สูง ทั้งนี้ก็เกิดขึ้นด้วยบารมีธรรม และพลังจิตของท่าน ในที่นี้ขอแนะนำเหรียญรุ่นต่างๆ ของพระอาจารย์มั่นมาเสนอให้ท่านผู้อ่านได้รู้จักกันซึ่งแต่ละรุ่นมีค่า นิยมเช่าหาเพียงแค่หลักร้อยเท่านั้น ส่วนที่พันกว่าๆ มิได้มีที่รุ่น เป็นของดีที่ยังพอหาได้ในสนามไม่ยากนัก เป็นของดีที่สามารถอาราธนาขึ้นคอแล้วสบายใจหายห่วงได้เลยครับ"

เนื้อหาในนิตยสารและวารสารธรรมะมีความแตกต่างกันด้วยองค์การที่เผยแพร่ กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการเข้าถึงดังที่กล่าวมาแล้วนี้

หนังสือพิมพ์พระพุทธศาสนา

หนังสือพิมพ์พระพุทธศาสนา จัดเป็นหนังสือพิมพ์เฉพาะกลุ่ม (special newspaper) เป็นหนังสือพิมพ์ที่จัดทำขึ้นเฉพาะในกลุ่มหรือสมาคม เช่นหนังสือพิมพ์ที่ออกโดยองค์กรต่างๆ มักจะออกเป็นรายเดือน หรือราย 3 เดือน มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับข่าวสาร ความรู้เฉพาะองค์กรนั้นๆ

หนังสือพิมพ์พระพุทธศาสนาที่จัดพิมพ์ขึ้นมาเพื่อเผยแพร่ข่าวในสังคมพระพุทธศาสนาไทย ข่าวในวงการสงฆ์ และคอถัมน์เผยแพร่คำสอนโดยเฉพาะ มีรูปแบบและการจัดคอถัมน์ในลักษณะเดียวกันกับหนังสือพิมพ์ทั่วไป มีจำนวนน้อยมาก ยกมากล่าวถึงที่โดดเด่น เนื่องจากพบบนแผงหนังสือได้ทั่วไป ซึ่งออกโดยองค์กรต่างกัน ได้แก่

1. หนังสือพิมพ์รายวัน พิมพ์ไทย ของมูลนิธิวัดพระธรรมกาย
2. หนังสือพิมพ์รายเดือน ธรรมลีลา เจ้าของคือมูลนิธิธรรมอิสระ วัดอ้อน้อย
3. หนังสือพิมพ์รายเดือน สาส์นสวรรค์ ราคา 10 บาท เจ้าของคือ นายวิญญู รัตนโมรานนท์
4. หนังสือพิมพ์รายเดือน โลกาธิปไตย ราคา 25 บาท เจ้าของคือ สำนักงานหนังสือพิมพ์โลกาธิปไตย โดยประสิทธิ์ บุตรศรี

หนังสือพิมพ์ธรรมลีลา

หนังสือพิมพ์รายเดือน เสนอข่าวสารทางพุทธศาสนา เพื่อคุณภาพของสังคม เนื้อหาแบ่งออกเป็น 4 ภาค ดังนี้

ภาค 1 - ความเคลื่อนไหวและกิจกรรมในแวดวงพุทธศาสนา ประกอบด้วยคอถัมน์ ดังนี้ **ธรรมสัญจร** แนะนำวัดที่น่าสนใจในแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของศาสนสถานหรือพระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติหรือปฏิปทาที่น่าเลื่อมใส

แวดวงศาสนา เสนอข่าวสังคมในแวดวงศาสนา ว่าใครทำอะไร ที่ไหน พร้อมทั้งมีปฏิทินธรรมที่เสนอกิจกรรมทางศาสนาที่จัดโดยหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้ผู้สนใจได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ

ข่าวชาวบ้านเรื่องราวสั้นๆ เกี่ยวกับข่าวชาวบ้านที่ให้แง่คิดมุมมองสะท้อนชีวิต

สื่อธรรม แนะนำหนังสือ เทป วิดีโอ ซีดี ที่น่าสนใจในเรื่องของธรรมะ

ข่าวหรือรายงานพิเศษเสนอข่าวหรือรายงานพิเศษที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

ภาค 2- การมองและแก้ปัญหาสังคมโดยใช้พุทธศาสนา ประกอบด้วยคอลัมน์ดังนี้

มิติแห่งจิตเรื่องราวเกี่ยวกับการฝึกจิต จนกลายเป็นกำลังหรือพลังของจิต

ธรรมะกับชีวิตประจำวัน การนำธรรมะมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

กระแสธรรม ข้อคิดสะกิดใจแง่มุมมองหลากหลาย ใช้ธรรมะเป็นหลักคิด

บุจฉา-วิสัยทัศน์เป็นการถามปัญหาเรื่องราวในการดำเนินชีวิตจากผู้อ่าน และตอบปัญหาโดยหลวงปู่พุทธอิสระ

ลีลาธรรม เสนอลีลาทางวรรณศิลป์ ได้แก่ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาสาระ ให้คิด และข้อคิด

เรื่องจากพระไตรปิฎก เรื่องราวที่น่าสนใจจากพระไตรปิฎก อาทิ สวรรค์ เทวดา นางฟ้า นรก เปรต อสุรกาย

การระลึกชาติ ฯลฯ รวมทั้งความคิดเห็นของบุคคลต่างๆ ที่มีต่อเรื่องนั้น

วิเคราะห์ข่าวด้วยธรรม เป็นการวิเคราะห์เรื่องราวของข่าวทั้งทางโลกและทางธรรม ด้วยแง่คิดมุมมองทางธรรม โดยหลวงปู่พุทธอิสระ

ภาค 3- บทบาทของพุทธศาสนาต่อสังคม ประกอบด้วยคอลัมน์ดังนี้

ธรรมะกับการเมือง, การศึกษา, ธุรกิจ เจาะลึกความคิดและมุมมองของนักการเมือง , นักศึกษาและนักธุรกิจที่มีต่อศาสนาในแง่มุมต่างๆ

ศาสนากับสื่อบันเทิง ความคิดเห็นหลากหลายเรื่องราวทางศาสนาของศิลปินในแขนงต่างๆ อาทิ ดารา นักร้อง นักแสดง นักเขียน

ข่าวจากภูมิภาค ข่าวทั่วไปของบุคคลในวงการสงฆ์ที่มีทั้งดีและไม่ดี

ภาค 4- การประมวลข่าวที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงาน/บุคลากรในวงการศาสนา

รูปแบบของหนังสือพิมพ์ธรรมลีลาเสนอข่าวสารเพื่อส่งเสริมสนับสนุน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคมให้ดีขึ้นด้วยหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมาย คือประชาชนทั่วไป และผู้ที่สนใจพระพุทธศาสนา ระดับการศึกษามัธยมศึกษาขึ้นไป จำหน่ายทั่วประเทศไทย กรุงเทพฯ 60% ต่างจังหวัด 40%

หนังสือพิมพ์สาส์นสวรรค์และหนังสือพิมพ์โลกาธิปไตย ซึ่งจัดการดำเนินการโดยองค์กรสงฆ์มีลักษณะใกล้เคียงกันทั้งรูปแบบการจัดหน้าและเนื้อหา เป็นเนื้อหาที่อยู่ในแวดวงของวัด พระสงฆ์ และการศึกษาของสงฆ์ คอลัมน์

ความรู้ต่างๆ จะเป็นคอลัมน์ที่เขียนโดยพระภิกษุที่มีชื่อเสียง โดย พิมพ์แสดงใบหน้าที่เป็นที่รู้จักกันดีของพระภิกษุท่านนั้นๆ ด้วย

หนังสือพิมพ์ไทย ของวัดพระธรรมกาย เสนอข่าวทั่วไปทางพระพุทธศาสนา เน้นข่าวในแวดวงวัดพระธรรมกายเป็นพิเศษ รูปเล่มและการใช้ศัพท์มีพาดหัวคล้ายหนังสือพิมพ์ทั่วไป

คอลัมน์ธรรมะในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร

คอลัมน์ธรรมะในหนังสือพิมพ์ และนิตยสารต่างๆ เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการสอดแทรกเนื้อหาธรรมะ ข่าวพระพุทธศาสนา บทความเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในหนังสือพิมพ์และนิตยสารประเภททั่วไป เช่น ธุรกิจ ผู้หญิง เป็นต้น ซึ่งไม่ได้เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรง ให้หนังสือเหล่านั้น มีเนื้อหา ของคอลัมน์ที่หลากหลาย ครบถ้วน เพื่อให้ผู้อ่านที่มีความสนใจได้ติดตามอ่าน เพื่อให้เกิดความคิดและสติปัญญาที่จะนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เนื้อหาธรรมะในคอลัมน์ในหนังสือหรือนิตยสารแต่ละเล่มจึงมีความแตกต่างกันไปตามประเภทของหนังสือ กลุ่มผู้อ่าน ธรรมะที่นำมาเผยแผ่มักจะเป็นธรรมะขั้นพื้นฐาน เข้าใจง่าย ธรรมะประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์สังคมของกลุ่มผู้อ่านแต่ละกลุ่ม รูปแบบ วิธีการนำเสนอก็มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

คอลัมน์ธรรมะในหนังสือพิมพ์รายวัน (Daily newspaper)

หนังสือพิมพ์รายวัน มุ่งเสนอข่าวที่เกิดขึ้นประจำวัน ข่าวที่ลงตีพิมพ์ต้องเป็นข่าวสดอย่างช้าไม่เกิน 2 – 3 วัน หนังสือพิมพ์รายวันจะมีคุณค่าเฉพาะในวันออก หากพ้นกำหนดไปก็จะล้าสมัย แบ่งตามประเภทของหนังสือพิมพ์

คอลัมน์ธรรมะในหนังสือพิมพ์รายวันประเภทข่าวหนัก (Hard News) หนังสือพิมพ์รายวันที่จัดอยู่ในประเภทนี้ได้แก่

ผู้จัดการรายวัน เพื่อภูมิปัญญาตะวันออก เป็นหนังสือพิมพ์ประเภทเสนอข่าวในแวดวงธุรกิจ จัดหนึ่งหน้ากระดาษ ให้เป็นหน้า *ธรรมะกับชีวิต* สำหรับคอลัมน์ธรรมะต่างๆ ในหน้าที่ประมาณ 12-13 ในส่วนของสังคม จัดเป็นคอลัมน์ดังนี้

ปฐมา – วิสัชชา โดย หลวงปู่พุทธอิสระ วัดอ้อน้อย (ธรรมอิสระ) – ตอบปัญหาจากผู้ที่ยื่นจดหมายไปถาม เนื่องจากมีที่อยู่ของวัดให้เขียนไปได้ ประมาณ 7 คำถามต่อคอลัมน์ เป็นคำถามธรรมะต่างๆ ไป ทั้งการปฏิบัติธรรม ปัญหาพระวินัย การวางตัวในสังคมต่างๆ เน้นการมีสติเผชิญกับปัญหาต่างๆ และปฏิบัติตัวตามสบายให้เป็นธรรมชาติ

ปฏิทินธรรม – ตารางการจัดอบรมปฏิบัติธรรม วิปัสสนา การฟังธรรมะ ของมูลนิธิ สมาคม หรือชมรมต่างๆ และงานบุญประเพณีต่างๆ

เรื่องจริงอิงธรรมะ โดย อุบาสกนิรนาม – บทความเรื่องการปฏิบัติธรรม เปลี่ยนหัวข้อไปเรื่อยๆ แบ่งเป็นตอนๆ

ธรรมะและวรรณคดีชีวิต โดย วศิน อินทสระ - บทความเรื่องการปฏิบัติธรรม เปลี่ยนหัวใจไปเรื่อยๆ แบ่งเป็นตอนๆ

ประชาสัมพันธ์รายการธรรมบรรยายของหลวงปู่พุทธอิสระ ทางสถานีวิทยุต่างๆข้อมูลในคอลัมน์ทั้งหมด มาจากมูลนิธิธรรมอิสระ (วัดอ้อน้อย)

สยามรัฐรายวัน

คอลัมน์ธรรมะจัดรวมอยู่ใน 1 หน้า คือ หน้า *ศาสนา* หน้า 21 ประกอบด้วยคอลัมน์ดังนี้ *ญาณวศ* โดย ป.อ. ปยุตโต - ธรรมะบรรยายเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสังคม การแก้ปัญหาด้วยธรรมะ ธรรมะในแง่มุมมองของท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)

ข่าววัด โดย ประสก - ธรรมะนำคิดจากมุมมองฆราวาสผู้มีความรู้

เที่ยววัด ไหว้พระ - แนะนำวัด สถานที่ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปที่มีศิลปะงดงามและความเป็นมายาวนานควรเคารพ

แก้ปัญหาชีวิตด้วยดวงใจ - โหราศาสตร์จีน ภูมิปัญญาตะวันออกที่อยู่ร่วมกับหน้าศาสนา

มติชนรายวัน จะมีคอลัมน์เกี่ยวกับศาสนาและชุมชน เฉพาะฉบับวันอาทิตย์ 3 คอลัมน์ ได้แก่ *เรียนรู้ รมเยศ* โดย เสฐียรพงษ์ วรรณปก เป็นคอลัมน์เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับพระสูตรในพระไตรปิฎก โดยผ่านมุมมองของ . เสฐียรพงษ์ เจริญจิระราช และตีความให้ง่ายต่อการเข้าใจของผู้อ่านในสังคมปัจจุบัน ในภาษาแบบตรงไปตรงมา

รู้ธรรมรู้ทาง โดย ภัทร คำพิทักษ์ บทความพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับคำสอนของพระนักปฏิบัติ

บทความพุทธศาสนา โดย เครือข่ายชาวพุทธเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย

กรุงเทพธุรกิจ หนังสือพิมพ์เสนอข่าวความเป็นไปในวงการธุรกิจ จะมีตีพิมพ์คอลัมน์ธรรมะเฉพาะฉบับวันเสาร์ ในจุดประกาย ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์แทรก ในเล่มหลัก ซึ่งเป็นเนื้อหาข่าว มีเฉพาะวันเสาร์ จุดประกายรวมการเสนอเนื้อหาที่ไม่ใช่ข่าว เป็นสาระบันเทิง ด้านศิลปวัฒนธรรมต่างๆ รวมถึงศาสนาด้วย ในจุดประกายนี้มีคอลัมน์ธรรมะประจำอยู่ 1 คอลัมน์ คือ *ทางพระเจ้าข่ม* โดย กระบี่ไม้ไผ่ เป็นคอลัมน์วิจารณ์สังคม การเมือง โดยใช้ธรรมะเข้าจับ การให้ภาษาเป็นการวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมา เหมือนคอลัมน์วิจารณ์สังคมทั่วไป แต่ยกธรรมะขึ้นมาเป็นหลักในการวิจารณ์นั้น เหมือนดังชื่อคอลัมน์ ตัวอย่างบทความ ของวันเสาร์ที่ 15 กันยายน 2544

"...หลายคนเรียกร้องให้เปิดสถานบันเทิงถึงตี 3 หรือไม่จำกัดเวลา โดยให้เหตุผลว่า การจัดระเบียบสังคมที่แท้ คือจัดการศึกษา การอบรมจากครอบครัว ให้รู้ชั่ว รู้พอดี ไม่ใช่การสร้างกฎเหล็กมาล้อมกรอบสังคม..."

อาทิตย์วิเคราะห์รายวัน ของบริษัทสำนักข่าว ที.ไอ.เอ็น. จำกัด คอลัมน์ธรรมะจะรวมอยู่ในหน้าเดียวกัน คือ หน้าจิตวิญญาณ หน้า 10 ดังนี้ *กระดานข่าวชาววัด* ข่าวกิจกรรม งานบุญ การอบรม ธรรมบรรยาย ฯลฯ

ตามรอยอริยะ บทความเกี่ยวกับปฏิปทาและคำสอนของพระภิกษุ หรือผู้สอนธรรมะชื่อดัง เน้นการสอนสมาธิภาวนาในรูปแบบต่างๆ แบ่งเสนอเรื่องของแต่ละท่านตามวันคือ วันจันทร์ – สมเด็จพระญาณสังวรพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก วันอังคาร – หลวงตามหาบัว วันพุธ – แนวทางวิชาธรรมกาย หลวงพ่อสด สลักับ อุบาสิกาจันทรจันนุกย

สู่พระนิพพาน สัทธรรมวิจัยการเพินหาหลักแท้ในการปฏิบัติ โดย พ.อ.(พิเศษ)สังยุชัย บุญทริกสวัสดิ์ วิเคราะห์วิจัย เสนอขั้นตอนการปฏิบัติภาวนา ด้วยภาษาธรรมะชั้นสูงและภาษาของวิทยาการสมัยใหม่สมัยใหม่

พุทธโอวาท พระพุทธพจน์สั้นๆ อ้างอิงจากพระไตรปิฎกฉบับประชาชน

ฆราวาสธรรม โดย สุวินัย ภรณวลัย บทความธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของฆราวาส

รายงานพิเศษ โดย พิมพ์พันธุ์ หาญสกุล บทความสะท้อนความเป็นไปในสังคมไทยและพุทธศาสนา

คอลัมน์ธรรมะในหนังสือพิมพ์รายวันประเภทข่าวเบา (Soft News)

ข่าวสดเป็นหนังสือพิมพ์รายวันในเครือบริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) มียอดจำหน่ายสูงเป็นอันดับสาม เน้นข่าวอาชญากรรม ข่าวที่เป็นเรื่องที่คนให้ความสนใจ รวมทั้งข่าวบันเทิง นิยาย รวมไว้ให้ผู้อ่านได้เลือกตามใจชอบ กลุ่มเป้าหมายคือผู้อ่านทั่วไปทั้งระดับชาวบ้าน และระดับมีการศึกษา ได้แก่ นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ พนักงานบริษัท ฯลฯ

คอลัมน์ธรรมะจัดอยู่ใน 1 หน้า คือ หน้าพระเครื่อง หน้า 31 ประกอบด้วยคอลัมน์ดังนี้ ฎีกาอกบุญ สำหรับแจ้งข่าวงานบุญวัดต่างๆ

กรรมกำหนด โดย บุญเสมอ แดงสังวาลย์ รวมเรื่องกรรมจากพระไตรปิฎก บทความเรื่องธรรมะกับการกระทำ

ชมรมพระเครื่อง โดย แทน ท่าพระจันทร์ สนทนาปราศณในวงการพระเครื่อง

มูมพระเก่า โดย สรพล โสภิตกุล รายละเอียด ประวัติความเป็นมา ลักษณะของพระเครื่องที่มีชื่อเสียงในสมัยก่อน

หลังเลนส์ส่องพระ โดย เอกุ รายละเอียด ประวัติความเป็นมา ลักษณะของพระเครื่องที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน ธรรมะใต้ธรรมาสน์ โดย ได้ ตามทาง พระสูตรที่เป็นประโยชน์สั้นๆ บอกเล่าด้วยภาษาธรรมดาดำเนินใจง่าย อริยะโลกที่ 6 โดย วีรจักร พลชัย ประวัติ ปฏิปทาที่น่าเลื่อมใสของพระภิกษุที่มีชื่อเสียง โดยมากเป็นพระภิกษุปฏิบัติสมาธิ

รายงานพิเศษ บทความพิเศษเกี่ยวกับข้อธรรมต่างๆ นำเสนอเป็นบางวัน

ข่าวธรรมะนำเสนอข่าว ความเป็นไปในสังคมชาวพุทธ

ไทยรัฐมีคอลัมน์ *สนามพระ* 1 หน้าเต็มเฉพาะวันอาทิตย์ เกี่ยวกับพระเครื่องเท่านั้น

คมชัดลึก เป็นหนังสือพิมพ์ที่ตีพิมพ์ล่าสุด ในเครือเดอะเนชั่น ฉบับแรกออกวันที่ 16 ตุลาคม 2544 เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีเนื้อหาอยู่ระหว่างกลางของหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวหนัก และหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวเบา โดยมีแนวคิดหลักอยู่ที่การเจาะข่าวสารที่ยังขาดไปจากหนังสือพิมพ์ทั้งสองประเภท อย่างไรก็ตาม คมชัดลึก ก็ยังคงจัดอยู่ในหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวเบามากกว่าหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวหนัก *พระเครื่องคมชัดลึก* เป็นคอลัมน์ประจำที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา 1 หน้ากระดาษสำหรับเรื่องราวเกี่ยวกับพระเครื่อง และยังมีคอลัมน์ที่เป็นบทความสั้นๆ เกี่ยวกับธรรมเนียมบรรยายของพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วย นอกจากนี้คมชัดลึกฉบับวันพุธจะลงบทความเกี่ยวกับธรรมเนียมของเสถียรธรรมสถาน ซึ่งเป็นธรรมะที่เกี่ยวข้องเยาวชนและครอบครัวโดยตรง

คอลัมน์ธรรมะในหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ (Weekly newspaper)

หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ ส่วนมากจัดเป็นหนังสือพิมพ์ประเภทเน้นข่าวหนัก ซึ่งมีเนื้อหาจัดอยู่ในประเภทข่าวที่ได้รับการตอบสนองช้า (Delayed Reward News)¹² สามารถตีพิมพ์รายสัปดาห์ได้โดยเนื้อหาข่าวยังอยู่ในความสนใจของประชาชนระยะหนึ่ง นำเสนอข่าวสารที่เน้น เหตุการณ์สำคัญทางการเมืองและสังคมในสมัยนั้น การจัดประเภทคอลัมน์ มักเป็นบทความอันมาจากมุมมองต่างๆ ของผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาที่มีต่อสถานการณ์การเมืองและสังคมในช่วงสัปดาห์นั้นๆ เนื้อหาจึงมีการชี้เฉพาะมากกว่าหนังสือพิมพ์รายวัน กลุ่มผู้อ่านอยู่ในชนชั้นปัญญาชนของสังคมเมือง ประเภทคอลัมน์จึงจัดแบ่งตามรสนิยมของกลุ่มเป้าหมาย และสามารถเสนอข้อมูลในทางลึกเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ได้อย่างเต็มที่

มติชนสัปดาห์วิจารณ์ คอลัมน์ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้แก่

อภาลิโก โดย นามกาย ข้อเขียนสั้นๆ ซึ่งมีแง่มุมต่างๆ ไว้ให้พิจารณา เนื้อที่คอลัมน์ ครึ่งหน้ากระดาษ

ไฟก่สพระเครื่อง โดย สรพล โสภิตกุล ลักษณะ ประวัติ เกร็ดความรู้เกี่ยวกับพระเครื่ององค์ใดองค์หนึ่งที่ยกขึ้นมาประจำฉบับนั้น เนื้อที่ เต็มหน้ากระดาษ

มีศัพท์ – มีแสง โดย เปริชญ์เก๊าประโยชน์ ยกข้อธรรมภาษาบาลี แล้วอธิบายให้เข้าใจทั้งในรูปศัพท์ ความหมาย และการปรับ การตีความตามมุมมองแบบสังคมสมัยใหม่

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ คอลัมน์นี้เป็นพื้นที่ของเนาวรัตน์ซึ่งนำเสนอเรื่องราวศิลปวัฒนธรรมของไทย รวมถึงเรื่องราวของพระพุทธศาสนาด้วย คอลัมน์นี้มีได้นั้นเฉพาะเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่มีเรื่องราวต่างๆ ที่น่าสนใจหมุนเวียนกันไป

¹² สิริทิพย์ จันสุวรรณ, *การหนังสือพิมพ์เบื้องต้น*, หน้า 9

* คอลัมน์ดังกล่าวเป็นคอลัมน์พิเศษที่เขียนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเฉพาะกรณี

ฝรั่งมองไทย โดย ไมเคิล ไรท์ เป็นคอลัมน์ที่เขียนโดยชาวต่างชาติ คือ ไมเคิล ไรท์ ที่มองสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของไทย แล้วนำเสนอออกมาเป็นบทความวิเคราะห์ วิจัยและให้ความรู้ไปด้วยในตัว สำหรับ สถานการณ์สังคมไทยในช่วงที่มีวิกฤตด้านสังคมพระพุทธศาสนา เกิดธรรมปฏิบัติ ปัญหาพระสงฆ์ประพฤติมิชอบ เป็นต้น บทความนี้จะนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นๆ โดยมีการค้นคว้าให้ ความเป็นมาอย่างดี มีมุมมองที่ต่างออกไปจากนักเขียนชาวไทย คอลัมน์ดังกล่าวเหล่านี้ มิได้ถูกจัดรวมกันไว้ในหน้า เดียวกันดังเช่นในหนังสือพิมพ์รายวัน แต่ตำแหน่งของคอลัมน์จะกระจายแยกจากกัน ห่างกันประมาณ 2-3 หน้ากระดาษ

เนชั่น สดุดีดาห์ คอลัมน์ที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ได้แก่

ธรรมาภิวัตน์ โดย ว.วชิรเมธี กุญแจหลักธรรมะข้อใดข้อหนึ่งขึ้นมา เช่นนาถกรรมธรรม ซึ่งเมื่อฟังโดยชื่อ ภาษาบาลีแล้วฟังยาก ไม่สามารถเข้าใจความหมายได้ มาอธิบาย ความหมาย ขยายความให้เข้าใจง่าย ด้วยภาษาเรียบ ง่าย มีการเปรียบเทียบเปรียบกับตัวอย่างในสมัยปัจจุบัน

ปรัชญาเหนือเมฆ โดย อิศระมุณี กลอนเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาและปรัชญาชีวิต ความยาวประมาณ 5 บท

พินิจไทย โดย รุ่งอรุณ กุลธำรง (สถาบันไทยศึกษา จุฬา) คอลัมน์นี้มาคู่กับคอลัมน์ธรรมภิวัตน์ แม้เนื้อหาจะ ไม่ได้กล่าวถึงพระธรรม เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรง แต่ศิลปวัฒนธรรมของไทย มีพระพุทธศาสนาเป็น รากฐาน เมื่อกล่าวถึงเรื่อง ไทยๆ เรื่องใด ก็มักมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเสมอ เช่น เรื่องพระพุทธปฏิมากร ศิลปะไทยสมัยต่างๆ ล้วนต้องกล่าวถึงที่มาหรือคติในการสร้างที่อิงหลักธรรมพระพุทธศาสนา

คอลัมน์ธรรมะในนิตยสาร

นิตยสารสามารถแบ่งประเภทได้มากมายตามความสนใจของกลุ่มผู้อ่าน

นิตยสารสำหรับผู้หญิง

ดิฉัน นิตยสารรายปักษ์ สำหรับผู้หญิงยุคใหม่ ราคา 75 บาท กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้หญิงทำงาน มีฐานะและ การศึกษาปานกลางจนถึงดี คอลัมน์พระพุทธศาสนาในดิฉัน คือ *เรื่องไทยไทย* โดย วิเศษไชยศรี ความยาว 2 หน้า – เกร็ดประวัติศาสตร์ไทยและพุทธศาสนา เกี่ยวกับพระพุทธปฏิมากรและความเป็นมาในพระพุทธศาสนา

ขวัญเรือน นิตยสารรายปักษ์สำหรับผู้หญิงกลุ่มแม่บ้านแม่เรือน ได้รับรางวัลนิตยสารดีเด่นจากคณะกรรมการ ส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติราคา 45 บาท คอลัมน์ ธรรมะในขวัญเรือน ได้แก่ *สนทนากาล* โดย มายาวดี ความยาว 3 หน้า *ธรรมะ 5 นาที* โดย ภูเตศวร ความยาว 3 หน้า เป็นคอลัมน์ธรรมะที่เขียนโดยนักเขียนชื่อดังคือ มายาวดี หรือคุณวิมล ศิริไพบูลย์ ที่รู้จักกันดีในนาม “ทมยันตี” และ ภูเตศวร หรือคุณประพนธ์ วิพัฒน์พร ที่มีความรู้ความสนใจในพระพุทธศาสนาด้านการปฏิบัติโดยตรง ส่วนงานการ

เขียนคล้ายความเฉพาะตัวตามแบบฉบับของตนเอง เขียนเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทั้งพระพุทธรูปปางต่างๆ การทำบุญสร้างกุศล การปฏิบัติสมาธิ เป็นต้น

เรื่องผู้หญิง (Woman's Story) นิตยสารรายปักษ์ ราคา 25 บาท รวมเรื่องชีวิต ครอบครัว คู่รักคู่ชีวิต ความงาม และปณิณกะสำหรับผู้หญิง โดยเฉพาะ กลุ่มเป้าหมายผู้หญิงชนชั้นแรงงาน แบ่งคอลัมน์เป็น 4 ประเภท คือ คอลัมน์ตอบปัญหาผู้หญิง คอลัมน์เรื่องผู้หญิง คอลัมน์คลินิกแพทย์ คอลัมน์ความสวยความงาม และคอลัมน์ปณิณกะ คอลัมน์ธรรมะอยู่ในหมวดของคอลัมน์คลินิกแพทย์ ให้ชื่อคอลัมน์ว่า *คุยเรื่องธรรมะ* โดย รศ.พญ.จิรพรรณ ความยาว 2 หน้า – สอนเรื่องธรรมะที่เข้าใจง่าย อธิบายด้วยภาษาพระ คล้ายกับการบรรยายธรรมะในวัด เช่น เรื่องกรรม ผลของกรรม เป็นต้น ซึ่งกลุ่มดังกล่าวมักเป็นชาวต่างจังหวัด ซึ่งมีวิถีชีวิตใกล้ชิด น่าจะมีความคุ้นเคยกับภาษาพระอยู่แล้ว

นิตยสารผู้หญิงมีคอลัมน์ที่แบ่งเป็นประเภทคล้ายกัน แต่แตกต่างกันด้วยสำนวนภาษา เรื่องที่หยิบยกมาพูดถึง การจัดรูปเล่ม ความสวยงาม กลุ่มเป้าหมายที่มีฐานะ สภาพแวดล้อม การศึกษาเป็นตัวกำหนดลักษณะดังกล่าว รวมไปถึงคอลัมน์ธรรมะในนิตยสารผู้หญิงแต่ละฉบับด้วย

คอลัมน์ธรรมะในนิตยสารอื่นๆ

ด้วย'ศุน พิเศษ นิตยสารรายเดือน โลกแล้วสู่ออนาคต เลี้ยวลสู่อดีต โชติช่วงชัชวาลด้วยคุณภาพ เนื้อหาหนังสือเกี่ยวข้องกับสารคดี ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เรื่องลึกลับ ไสยศาสตร์ เรื่องที่พิสูจน์ยาก เกร็ดความรู้เกี่ยวกับอดีต อนาคต และตำนานต่างๆ

คอลัมน์นี้เกี่ยวกับพุทธศาสนาคือ *เกร็ดเก่าก็เก๋* โดยนายปราชญ์ยะ เป็นคอลัมน์ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเกร็ดต่างๆ จากพระไตรปิฎกทั้งเถรวาท มหายาน ในมุมมองของผู้ที่ตีความศาสนาเป็นศาสตร์ลึกลับ หรือเกร็ดต่างๆ ที่ถูกมองข้ามไป

ชีวิต นิตยสารรายเดือน เพื่อสุขภาพ เนื้อหาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพทั้งกายและใจคอลัมน์ธรรมะในชีวิต คือ *เกร็ดธรรมะจากพระแท้* โดย ว.วชิรเมธี เป็นคอลัมน์ที่นำเกร็ดธรรมะจากพระสายปฏิบัติผู้มีชื่อเสียง และเป็นทีเคาพของพุทธศาสนิกชนในวงกว้าง เช่น หลวงพ่อชา สุภัทโท เนื่องจากเป็นนิตยสารเพื่อสุขภาพที่เน้นสุขภาพที่ดีมาจากภายในคือสุขภาพใจ เนื้อหาจึงเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรม หรือนำธรรมะไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อสุขภาพจิตใจที่ดี

คอลัมน์ธรรมะในวารสารเชิงวิชาการอื่นๆ

เกษตรกรรมธรรมชาติ วารสารสำหรับผู้รักการเกษตรปลอดสารเคมี และการดำเนินชีวิตโดยวิถีธรรมชาติ ดำเนินการโดย มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา และเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกในประเทศไทย เครือข่ายผู้บริโภค โดยการสนับสนุนของมูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนาคอลัมน์ธรรมะได้แก่ *เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ* โดย พุทธทาส

ภิกษุเป็นคอดัสน์ที่เรียบเรียงจากงานเขียนเก่าๆ ของท่านพุทธทาสภิกขุ โดยแนวคำสอนที่ท่านพุทธทาสเน้นนั้นคือ ธรรมะคือธรรมชาติ ซึ่งวารสารนี้มีจุดเด่นที่สอดคล้องกับเนื้อหาธรรมะนั้น เป็นการนำธรรมะเข้ามาเสริมสร้างสำนักความเข้าใจถึงธรรมชาติของผู้อ่านได้ดียิ่งขึ้น

“ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือสิ่งที่ทรงชีวิตได้... ฉะนั้นเมื่อเราจะทำงานจึงนึกถึง คำว่า ธรรมะคือหน้าที่ คือพระธรรม คือ สิ่งสูงสุด ถ้าทำงานด้วยความรู้สึกว่าเป็นการปฏิบัติธรรม ก็มีจิตใจเป็นสุข...”¹³

เพิ่มผลผลิต วารสารเพื่อการพัฒนา SMEs จัดพิมพ์โดย สำนักงานพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรม กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม วารสารเพิ่มผลผลิตนี้มีได้ตั้งชื่อคอดัสน์สำหรับเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้เฉพาะ แต่จะลงบทความเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นอันดับแรกก่อนบทความอื่นในทุกๆ ฉบับ ลักษณะเป็นคำสอนที่ประยุกต์ให้เข้ากับการแก้ปัญหาในธุรกิจ เช่น หัวข้อ พุทธวิธี 10 ประการในการแก้ปัญหา โดย ผศ.ดร.วรภัทร์ ภูเจริญ ฉบับที่ 4 เม.ย. – พ.ค. 2544 เป็นต้น ไม่มีผู้เขียนบทความ ผู้เขียนมักเป็นนักธุรกิจ ที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา สามารถนำคำสอนมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินธุรกิจได้ดี

ภาพรวมของการเสนอเนื้อหาธรรมะทางสื่อสิ่งพิมพ์โดยไม่แยกประเภทสื่อ ตามจำนวนเนื้อหาที่นิยม ได้แก่ 1. พระเครื่อง 2. ธรรมะจากการบรรยายของพระภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ 3. เกร็ดธรรมะจากพระไตรปิฎก 4. ธรรมะประยุกต์ กับสังคมและชีวิตประจำวัน

คอดัสน์ที่มักมากับหน้าศาสนา คือ คอดัสน์ดูดวง โหราศาสตร์การพยากรณ์เป็นศาสตร์ที่ไม่เคยแยกจากศาสนา เพราะในพระไตรปิฎกเองก็มีการกล่าวถึงการพยากรณ์ไว้ทั้งที่เป็นพุทธพยากรณ์ และการพยากรณ์ตามวิชาต่างๆ ไป ในพระพุทธศาสนามีได้ปฏิเสธเรื่องนี้ว่าไม่มีอยู่จริง แต่ก็ไม่ใช่หลักของศาสนาที่ว่าด้วยธรรมะที่ให้หลุดพ้นจากทุกข์ คอดัสน์ที่ยั่ววัด ศิลปะไทยเป็นศิลปะเพื่อพระพุทธศาสนา การศึกษาชมความงดงามแบบไทยหาได้ที่ในวัดเป็นส่วนมาก อีกทั้งการปรับตัวของวัดในยุคปัจจุบันเพื่อดึงคนเข้าวัดทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมขึ้น

สำหรับสื่อสิ่งพิมพ์หนังสือพิมพ์และนิตยสารทั่วไปที่มีคอดัสน์ธรรมะแทรกอยู่ สามารถเข้าถึงมวลชนได้ง่ายกว่า เนื่องจากจำนวนพิมพ์และขอบเขตการวางจำหน่ายกว้างขวางกว่ามาก และมีกลุ่มผู้อ่านมากกว่าวารสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาซึ่งมีกลุ่มผู้อ่านจำกัด รวมทั้งการวางจำหน่ายแคบ มีเพียงท้องที่ที่จัดพิมพ์และร้านหนังสือที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเท่านั้น นอกจากนี้ที่พอจะแทรกตัวไปตามแผงหนังสือทั่วไปได้เพิ่มขึ้นก็คือหนังสือพิมพ์ธรรมะทั้ง 4 ได้แก่ *พิมพ์ไทย ธรรมลีลา สารสัณสรวรค์* และ *โลกาธิปไตย* (เรียงตามลำดับปริมาณจากมากไปหาน้อยที่พบ) ส่วนนิตยสารธรรมะ คือ *อาทิตย์สาวิกา* ซึ่งตั้งแต่ฉบับเดือนธันวาคม 2544 *สาวิกา* ได้เปลี่ยนรูปแบบใหม่ให้มีความใกล้เคียงกับนิตยสารผู้หญิงทั่วไปมากขึ้น *สาวิกา* จึงเป็นนิตยสารที่หาอ่านได้ง่ายตามแผงหนังสือ ในขณะที่

¹³ พุทธทาสภิกขุ, “เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ : ทำงานได้ดีเพราะทำสมาธิ,” *เกษตรกรรมชาติ* 1/2544 (มกราคม 2544)

สิ่งพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาที่จัดได้ว่ามีคุณภาพมีจำนวนน้อยที่วางขายตามแผงหนังสือ แต่นิตยสารพระเครื่องและนิตยสารพุทธเชิงไสยศาสตร์นั้น หาได้ง่ายและมีจำนวนมากบนแผงหนังสือ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นกระแสไสยศาสตร์ที่วนเวียนเป็นกระแสหลักอยู่ไม่จางหายในสังคมไทย

การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียง (Radio broadcasting)

สื่อวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยเริ่มต้นที่มีการทดลองส่งวิทยุที่วังบ้านดอกไม้ โดยพลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยกร กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ในปี พ.ศ. 2470 และที่กรมไปรษณีย์โทรเลข ในปี พ.ศ. 2471 ต่อมา ในปี พ.ศ. 2473 สถานีวิทยุกรุงเทพฯ ที่พญาไท ก็เริ่มออกอากาศเป็นครั้งแรกในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ อันเป็นวันฉัตรมงคลในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยถ่ายทอดพระราชดำรัสจากพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยไปที่เครื่องส่งที่วังพญาไท มีความสำคัญว่า “การทดลองวิทยุกระจายเสียง ก็ด้วยความมุ่งหมายว่าจะส่งเสริมการศึกษา การค้าขาย และการบันเทิงแก่พ่อค้าประชาชน”¹⁴

สื่อวิทยุกระจายเสียงนั้นได้ทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสารทางการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สังคม และเพื่อความบันเทิง โดยความควบคุมของหน่วยงานราชการและเอกชน รายการธรรมะที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาได้แทรกตัวอยู่ตามรายการหลักทางวิทยุ อันได้แก่รายการข่าว และสารบันเทิง นับเป็นการกลายรูปแบบจากการไปฟังธรรมที่วัดในวันพระมาเป็นฟังธรรมจากเครื่องรับวิทยุซึ่งหาได้ง่ายในราคาที่ใครๆ ก็เป็นเจ้าของได้ ออกอากาศทุกวัน ทั้งยังมีความหลากหลายของเนื้อหา สะดวกเรื่องเวลา

ลักษณะพิเศษของวิทยุกระจายเสียงที่เหมาะสมสำหรับการเผยแพร่ธรรมะ เป็นสื่อที่ช่วยสร้างจินตนาการ ด้วยปัจจัยทางด้านจิตวิทยา (Psychological factor) ที่มีเฉพาะเสียง ผู้ฟังจะต้องตั้งใจฟังและคิดตามไปด้วย การรับฟังธรรมทางวิทยุ จึงเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้เกิดสมาธิ คิดและคล้อยตามเนื้อหาธรรมะได้ ผู้บรรยายธรรมมีโอกาสนำเสียงจังหวะการพูด สีสันการแสดงธรรมเพื่อโน้มน้าวใจผู้ฟังไปตามเรื่องราวของธรรมะได้

รายการธรรมะทางวิทยุกระจายเสียง

สถานีวิทยุกระจายเสียงของส่วนราชการ บรรจुरายการธรรมะเข้าเป็นรายการประจำผังการออกอากาศ ได้แก่

สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ออกอากาศรายการ พระธรรมเทศนา เป็นประจำทุกวันอาทิตย์ เวลา 8.00 – 8.30 น. ที่สถานีวิทยุ เอฟเอ็ม 97.5 เมกกะเฮิรตซ์ (MHz.) ซึ่งเป็นคลื่นที่เน้นสารคดี และบันเทิงคดีเป็นหลัก

¹⁴ อนุสรณ์ครบรอบ 50 ปี การดำเนินงานเสื่อม-วัฒนา เผ่าทองสุข (2526) อ้างถึงใน อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, *ระบบวิทยุและโทรทัศน์ไทย : โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ* , (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2542), หน้า 85.

องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย ออกอากาศรายการ ธรรมะร่วมสมัย เวลา 0.00 – 02.00 น. และรายการ เจริญธรรม เป็นประจำทุกวัน เวลา 20.00 – 20.30 น. ที่สถานีวิทยุ เอฟเอ็ม 100.5 เมกกะเฮิรตซ์ ซึ่งเป็นคลื่นที่เสถียรและเป็นหลัก ตลอดทั้งวัน

และรายการธรรมะที่ออกอากาศโดยมูลนิธิทางพระพุทธศาสนาที่เข้าสถานีเพื่อออกอากาศทั้งในระบบ เอเอ็ม (AM) และระบบเอฟเอ็ม (FM) ได้แก่

สถานีวิทยุยานเกราะ เอเอ็ม 540 กิโลเฮิรตซ์ (KHz.) รายการอิสระธรรม ทุกวันจันทร์ ถึง วันศุกร์ เวลา 18.15 - 19.00 น ฟังสบาย คลายทุกข์ โดยทีมงานมูลนิธิธรรมอิสระ

สถานีวิทยุ INN เอฟเอ็ม 99.5 เมกกะเฮิรตซ์ รายการคารวะแผ่นดิน ทุกวันพุธ เวลา 19.30 - 22.00 น. คารวะธรรม และ ปุจฉาวิสัชนาโดย พระคุณเจ้าหลวงปู่พุทธอิสระ

วันจันทร์ และ วันอังคาร : ธรรมะวาไรตี้ และ ธรรมะจากพระพุทธ หลากหลายมากมายด้วย บทเพลงสะท้อนชีวิต ห้องสมุดธรรมะ นิทานธรรมและชาดก หัวข้อธรรมประจำวัน ข้อคิดเพื่อชีวิตเป็นสุข ปฏิทินธรรม กฎหมายควรรู้

วันพุธ และ วันพฤหัสบดี : ธรรมะสเปเชียล การมองปัญหาด้วยปัญญา

วันศุกร์ : ธรรมสัจจกร เทียบไปในแดนธรรม

สถานีวิทยุเอเอ็ม. 963 กิโลเฮิรตซ์ รายการ " ธรรมะวินัย " ทุกวันจันทร์-ศุกร์ เวลา 21.00 - 22.00 น. สอนพระอภิธรรมและธรรมวินัย เทปบรรยายโดย อาจารย์ ทรงเกียรติ ลิ้มนันทรักษ์

สถานีวิทยุเอเอ็ม. 1494 กิโลเฮิรตซ์ รายการ ธรรมะร่วมสมัย เวลา 0.00 น. - 2.00 น. ของทุกวัน เป็นรายการธรรมะที่สนทนากันถึงธรรมวินัยและสามารถโทรศัพท์เข้าไปถามได้

รายการธรรมะ โดย อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ของมูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นรายการเพื่อการศึกษาพระอภิธรรม

ตารางที่ 2 แสดงรายการธรรมะออกอากาศทางวิทยุ

สถานี	วัน	เวลา
AM. 675 KHz.	ทุกวัน	6.00-7.00 น.
AM. 675 KHz.	จันทร์ - เสาร์	21.00-21.30 น.
AM. 1494 KHz.	ทุกวัน	8.30-9.00 น.
AM. 1494 KHz.	ทุกวัน	19.30-20.00 น.
AM. 945 KHz.	ทุกวัน	18.00- 19.00 น.
AM. 963 KHz.	จันทร์ - เสาร์	18.20-19.00 น.
AM. 1035 KHz.	ทุกวัน	20.00-20.30 น.

FM. 103 MHz.	จันทร์ - เสาร์	5.00-5.30 น.
FM. 91 MHz.	อังคาร - พฤหัสบดี	5.30-6.00 น.

รายการธรรมะที่ออกอากาศตามสถานีวิทยุต่างๆ เป็นรายการแทรกรายการหลัก เช่น รายการข่าว รายการเพลง รายการสารบันเทิงอื่นๆ ของสถานีนั้นๆ การติดตามฟังค่อนข้างยุ่งยากทั้งต้องทราบทั้งคลื่นของสถานีและเวลาออกอากาศ สถานีวิทยุเป็นคลื่นเพื่อพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะจึงเป็นทางเลือกที่สะดวกที่สุด เพราะออกอากาศรายการธรรมะตลอดเวลา ยกเว้นรายการข่าวประจำสถานี มีอยู่ 2 สถานี ได้แก่ สถานีวิทยุกองพลทหารม้าที่ 2 รักษาพระองค์ ย่านเกราะ เอเอ็ม 963 กิโลเฮิร์ตซ์ และสถานีวิทยุกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ เอเอ็ม 1422 กิโลเฮิร์ตซ์ สถานีวิทยุ เอเอ็ม 963 กิโลเฮิร์ตซ์ พล ม.2 ดำเนินกิจการมาก่อนเพื่อประโยชน์ในการฟังธรรมะของพุทธศาสนิกชนได้ตลอดวัน มีรายการประเภทเดียวกับสถานีวิทยุกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ เอเอ็ม 1422 กิโลเฮิร์ตซ์ แต่มีจุดบกพร่องที่หลายรายการเบียดบังเวลาในการเสนอธรรมะมาเรียไรเงินเพื่อการก่อสร้างศาสนสถานหรือในโครงการต่างๆ ของทางองค์กรที่เป็นเจ้าของรายการมากเกินไป ทำให้ผู้ฟังไม่ได้รับประโยชน์จากธรรมะเต็มที่ สถานีวิทยุกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ เอเอ็ม 1422 กิโลเฮิร์ตซ์ สถานีวิทยุเพื่อพระพุทธศาสนา ธรรมะ พล 1 จึงเกิดขึ้นมาเพื่อเป็นทางเลือกอีกทางที่ดำเนินตามกฎหมายกระทรวงฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2537) ออกตามความในพ.ร.บ. วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2498 (แก้ไขเพิ่มเติม) งดเว้นการเรียไร การจำหน่ายวัตถุมงคลในรายการทุกรายการ นอกจากนั้นต้องเป็นไปตามคำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่องควบคุมภาพการเรียไร พ.ศ. 2539

ประวัติความเป็นมาสถานีวิทยุเพื่อพระพุทธศาสนา

ด้วยสถานีวิทยุกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ ๑ ได้ตระหนักถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น สาเหตุเนื่องมาจากคนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งเป็นชาวพุทธไม่สนใจศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สถานีวิทยุกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ ๑ จึงได้ตกลงใจให้สถานีวิทยุกองพลที่หนึ่งรักษา พระองค์ เอเอ็ม 1422 กิโลเฮิร์ตซ์ มีการดำเนินงานในการเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบรายการธรรมะทางสถานีวิทยุ ตลอด 24 ชม. เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการปฏิบัติธรรมของผู้นับถือพระพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยน ความรู้ และความคิดเห็นในหมู่พระพุทธรูปที่ผู้รับฟังรายการธรรมะต่างๆ ของสถานี เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มากขึ้นจนสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงแก่ตนเอง ครอบครัวสังคมและประเทศชาติต่อไป

ตารางที่ 3 รายการกระจายเสียงสถานีวิทยุธรรมะพล1 เอเอ็ม 1422 กิโลเฮิร์ตซ์ ประจำทุกวันจันทร์ – ศุกร์

เวลา	ชื่อรายการ	ผู้จัด
05.05 - 06.00	ธรรมะคุณภาพ	อ.อิศริยา นุตสาระ

06.05 - 06.30	ช่อดอกไม้สดทางอากาศ	ทีมงานเลี้ยงช้าง
06.30 - 06.45	พุทธธรรมนำปัญญา	มูลนิธิพุทธธรรม
08.10 - 09.00	เจริญธรรม	มูลนิธิพระราชศรีทศา และมูลนิธิจิตตภาวโร ฯ
10.10 - 10.35	โลกสวยด้วยศีลธรรม	อ.บรรเจิด สังข์สวน
10.35 - 11.00	ทางสุขใจ	พระมหาอินตา สีสงวโร
11.00 - 11.30	สายด่วนเพื่อชีวิต	สุพจน์ รัชมีสวนสร้อย
11.30 - 12.00	บารมีธรรมทาน	พระมหาสุรพงค์ โพธิ์วังน้
12.05 - 12.30	พุทธธรรมนำชีวิต	ชมรมพุทธศาสตร์
13.10 - 14.00	ธรรมะแก้ปัญหาชีวิต	อ. ศรีสุนทร
14.10 - 15.00	ธรรมะคลายทุกข์	พระมหาบุญช่วย ปัญญาวิโร
15.10 - 16.00	รู้แจ้งเย็นใจ : อังกฤษ(ตรางู)	อ.บรรเจิด สังข์สวน และ คุณสมพร โมสิวรรณ
16.10 - 17.00	แสงธรรม	ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยฯ
17.10 - 18.00	ไขปัญหาชาวพุทธ	อ.แสนฉวีรัมย์ อ.ชเนศ อุ่นศิริ
20.00 - 20.30	ปรมัตถธรรม	อ.สันติ พันธุ์เกิงอมร
20.35 - 21.00	ไต่ถามพระโพธิญาณ	พระเทพคิลก
21.10 - 22.00	แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง	สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย
22.10 - 22.35	กระแสโลก - กระแสธรรม	พระพิจิตร ธรรมพาที
22.35 - 23.00	เสียงธรรมจากมณฑิย	อ.บรรเจิด สังข์สวน และคณะ
23.05 - 24.00	ศีล - สมาธิ - ปัญญา	พระมหากริธา วชิรญาณ
00.05 - 01.00	ธรรมะชีวิตและการตอบปัญหาธรรม	พระมหาวังสรรค์ สัตถ์โม
01.05 - 02.00	เปิดโลกทัศน์ชาวพุทธ	ชมรมชาวพุทธ
02.05 - 03.00	ธรรมะประคองจิต	พระมหาณรงค์ศักดิ์ อภิชาโต
03.05 - 04.00	เสียงธรรมจากมูลนิธิปัญญาธรรม	อ.จักรินทร์ อ.สุจินตนา สิ้นสุข
04.05 - 05.00	ธรรมะจันทร์เพ็ญใจ	โดย ดร.ราชิน จันทร์สิงห์กุล

ตารางที่ 4 รายการกระจายเสียงสถานีวิทยุธรรมะ พล 1 เอเอ็ม 1422 กิโลเฮิร์ตซ์ ประจำทุกวันเสาร์

เวลา	ชื่อรายการ	ผู้จัด
05.05 - 06.00	มรดกธรรม	พระมหาชุมพล โชติพิโล
06.05 - 06.30	ช่อดอกไม้สดทางอากาศ	ทีมงานเลี้ยงช้าง

06.30 - 06.45	พุทธธรรมนำปัญญา	มูลนิธิพุทธธรรม
08.10 - 09.00	เปิดใจใส่ธรรม	อ.สรศักดิ์ พรหมธานี
09.10 - 10.00	เสียงธรรมนำทาง	มูลนิธิเรืองแสงธรรม
10.10 - 11.00	ธรรมะพุทธบูชา	อ.อาจิต โตเกียรติรุ่งเรือง
11.10 - 12.00	แนวทางเจริญสู่ทางอริยะ	อ.ปิยรัตน์ ธนเกียรติ
12.05 - 12.30	พุทธธรรมนำชีวิต	ชมรมพุทธศาสตร์
13.10 - 14.00	ธรรมะนาวา	อ.ยุพา อ่วมกุล
14.10 - 15.00	ธรรมะนาวา	อ.ยุพา อ่วมกุล
15.10 - 16.00	ปฏิบัติธรรมคืออะไร	พระอาจารย์มานพ อุปสโม
16.10 - 17.00	ธรรมและพระคณาชีวิต	อ.วสิน อินทสระ
17.10 - 18.00	ธรรมะเพื่อชีวิต	มูลนิธิปริญาธรรม
20.00-20.30	ปรมาตตธรรม	อ.สันติ พันธุ์เดงกอมร
20.35 - 21.00	ไต่ร่มพระโพธิญาณ	พระเทพคิลก
21.10 - 22.00	โลกสวดสวดด้วยพระธรรม	พระราชกวี
22.10 - 23.00	แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง	สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย
23.05 - 24.00	มูลนิธิปริญาธรรม	อ.จักรินทร์ อ.สุจินตนา สิ้นสุข
00.05 - 01.00	แสงสว่างกลางด้ามืด	อ.บรรเจิด สังข์สวน
01.05 - 02.00	ธรรมะมหาพัฒนาชีวิต	พระมหาทิวา สุริยเมธี
02.05 - 03.00	ธรรมะประคองจิต	พระมหาณรงค์ศักดิ์ อภิชาโต
03.05 - 04.00	เสียงธรรมจากมูลนิธิปริญาธรรม	อ.จักรินทร์ อ.สุจินตนา สิ้นสุข
04.05 - 05.00	ธรรมะจันทร์เพ็ญนิเจอร์	โดย คร.ราชนิ จันทรสิงห์กุล เพ็ญศรี อินทพัตติ

ตารางที่ 5 รายการกระจายเสียงสถานีวิทยุธรรมะพล 1 เอเอ็ม 1422 กิโลเฮิร์ตซ์ ประจำทุกวันอาทิตย์

เวลา	ชื่อรายการ	ผู้จัด
05.05 - 06.00	ธรรมะสู่ปฏิบัติ โณ	พระครูเกษมธรรมทัตติ
06.05 - 06.30	ช่อระกานิตยสารทางอากาศ	ทีมงานเสียงเสียง
06.30 - 06.45	พุทธธรรมนำปัญญา	มูลนิธิพุทธธรรม
08.30 - 09.00	แจ้งข่าวธรรมประจำสัปดาห์	บุษรา เรืองแสง/ พต.นรินทร์

		มีสมบุรณ์
09.10 - 10.00	เปิดใจใส่ธรรม	อ.สรวิชัย พรหมภาณี
10.10 - 11.00	สนทนาธรรมขึ้นาลังคม	เปรียญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย
11.10 - 12.00	แสงสว่างนำทางชีวิต	มูลนิธิแนบ มหานิรันดร์
12.05 - 12.30	พุทธธรรมนำชีวิต	ชมรมพุทธศาสตร์
13.10 - 14.00	พระธรรมกถาจาก เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก	เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก
14.10 - 15.00	ตลาดข้าว เล่าชีวิต	กองทุนธรรมทานทางวิฑู
15.00- 16.00	ปฏิบัติธรรมคืออะไร	พระอาจารย์มานพ อุปสโม
16.0 - 17.00	ธรรมและพระคณาชีวิต	อ.วศิน อินทสระ
17.00- 18.00	อภิธรรมปะพาที	พระอาจารย์สมไชย ผาสุโข
20.00-20.30	ปรมาตถธรรม	อ.สันติ พันธุ์เกิงอมร
20.35 - 21.00	ไ้รู้พระโพธิญาณ	พระเทพคิลก
21.10 - 22.00	โลกสวดด้วยพระธรรม	พระราชกวี
22.10 - 23.00	แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง	สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย
23.05 - 24.00	มูลนิธิปริญาธรรม	อ.จักรินทร์ อ.สุจินตนา สิ้นสุข
00.05 - 01.00	แสงสว่างกลางดำมืด	อ.บรรเจิด สังข์สวน
01.05 - 02.00	ธรรมะพระพาพัฒนาชีวิต	พระมหาทิวา สุริยเมธี
02.05 - 03.00	ธรรมะประคองจิต	พระมหานรงค์ศักดิ์ อภิชาโต
03.05 - 04.00	เสียงธรรมจากมูลนิธิปริญาธรรม	อ.จักรินทร์ อ.สุจินตนา สิ้นสุข
04.05 - 05.00	ธรรมะจันทร์โพธิ์นเจอร์	โดย ดร.ราชนัน จันทรสิงห์กุล เพ็ญศรี อินทรทิต

ข้อมูลเดือนธันวาคม 2544

สถานีวิทยุเพื่อพระพุทธศาสนา ธรรมะพล 1 มีแนวคิดหลักในการรวบรวมพระภิกษุ อุบาสก อุบาสิกาที่มีความรู้ทางธรรมดีเลิศในด้านต่างๆ และเป็นครูบาอาจารย์ที่เคารพและนิยมของผู้ฟังธรรม เปรียบเหมือนศูนย์อาหารทางจิตใจที่มีธรรมะดีๆ หลายแนวให้เลือกฟังตามอัธยาศัยตลอด 24 ชั่วโมง

ผู้บรรยายธรรมะ ผู้บรรยายในรายการวิทยุ ไม่จำกัดอยู่ที่พระสงฆ์เท่านั้น ฆราวาสที่มีความรู้ความสามารถทางพระพุทธศาสนาทั้งปริยัติและปฏิบัติก็เป็นที่ยอมรับจากผู้ฟังธรรมเช่นกัน จากผังรายการจะเห็นถึงอัตราส่วนระหว่างผู้บรรยายที่เป็นพระสงฆ์และที่เป็นฆราวาสอยู่ในระดับที่เท่าๆ กัน

รูปแบบรายการธรรมะทางวิทยุกระจายเสียง แบ่งได้ดังนี้

1. แบบบรรยายธรรม ผู้บรรยายธรรมซึ่งโดยมากคือพระภิกษุซึ่งเป็นที่รู้จักดีในหมู่คนฟังธรรม ยังคงรักษาขนบของการบรรยายธรรมไว้อย่างครบถ้วน แม้ผู้ฟังจะไม่ได้เข้าวัด แต่ก็สามารถได้ยินเสียงระฆัง เสียงนกลีงลมพัด เสียงน้ำที่ชวนให้เกิดความสงบ มีการอ้างคุณพระรัตนตรัย ก่อนการบรรยายเสมอ น้ำเสียงและลีลาการบรรยายก็อยู่ในรูปแบบที่ผู้ฟังคุ้นชิน คือ การใช้น้ำเสียงเนิบนาบ ลากเสียงช้าๆ บางรายการก็นำเพลงธรรมะมาเปิด การฟังธรรมทางวิทยุจึงให้ความรู้สึกที่ใกล้เคียงกับการไปฟังธรรมด้วยตนเอง

2. แบบสนทนาเพื่ออภิปราย มีผู้ดำเนินรายการ 2 คน ผลัดกันถามผลัดกันตอบตามประเด็นที่ตั้งขึ้นมาเพื่ออภิปรายให้ผู้ฟังได้ฟังคำตอบและคิดตามไปตามลักษณะของการตั้งคำถาม ผู้อภิปรายได้ตอบกันด้วยน้ำเสียงที่เหมือนกับการซักถามกันจริงๆ มีการตอบรับกันเป็นอย่างดี ทำให้การฟังธรรมนั้นไม่น่าเบื่อ เช่น รายการธรรม ของมูลนิธิแนบ มหานครนนท์ โดยอ.วรรณสิทธิ์ และอ.นิยม ฤทธิสีเสื่อ ออกอากาศเวลา 20.30 น. วันจันทร์ – ศุกร์ ทางสถานีวิทยุเอเอ็ม 963 กิโลเฮิรตซ์

รายการวิทยุส่วนใหญ่มักเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้โทรศัพท์เข้ามาถามปัญหาทางธรรมท้ายรายการ เป็นการลดข้อด้อยของสื่อมวลชนที่มีการตอบรับจากผู้รับสารต่ำ ทำให้ผู้ฟังสามารถไขข้อข้องใจที่เกิดขึ้นได้ทันทีเมื่อฟังธรรม บางรายการจัดเป็นการตอบปัญหาที่ผู้ฟังเขียนเข้ามา ลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้จัดรายการทราบถึงความต้องการธรรมะในด้านต่างๆ จากผู้รับสารโดยตรง เพื่อนำไปปรับปรุงรายการให้เหมาะสมกับผู้ฟังมากขึ้น

จำแนกรายการตามเนื้อหาที่นิยมออกอากาศ

1. รายการธรรมะโดยพระภิกษุและอาจารย์สอนธรรมะที่มีชื่อเสียง รายการเหล่านี้โดยมากไม่กำหนดลักษณะเนื้อหาตายตัว แต่จะบรรยายเปลี่ยนหัวข้อไปเรื่อยๆ ตามที่ผู้ดำเนินรายการเห็นสมควร หรือ ตั้งหัวข้อขึ้นตามความต้องการของผู้ฟัง บางครั้งก็หยิบยกสถานการณ์ปัจจุบันในพระศาสนาของพระพุทธศาสนามาบรรยาย ซึ่งผู้ดำเนินรายการนี้จะเป็นพระภิกษุหรือฆราวาสที่เป็นที่เคารพยอมรับความรู้ความสามารถทางพระพุทธศาสนาในหมู่ผู้ฟังธรรม เช่น รายการพระธรรมกถาจากเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก

2. รายการบรรยายพระสูตรในพระไตรปิฎก นิทานชาดก พุทธประวัติ เป็นการเล่าเรื่องในพระสูตร บางรายการก็มีการทำเสียงบรรยายประกอบการเล่นให้สมจริง พระสูตรนั้นได้รับความนิยมมากที่สุด เพราะเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าแสดงธรรมแก่พระสาวก หรือเรื่องราวระหว่างพระสาวกด้วยกัน การมีบุคคลอยู่ในธรรมบรรยาย ทำให้ผู้ฟังสนใจและเข้าใจได้ง่าย นอกจากเรื่องราวในพระไตรปิฎกแล้ว คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ

เช่น มลีนทัญญา ก็ได้รับความนิยม เพราะเป็นการถามตอบธรรมะที่คมคาย ระหว่างพระเจ้ามลิந்த์ และพระนาคเสน ซึ่งฟังสนุกและได้ปัญญา รายการที่มีรูปแบบดังกล่าว เช่น รายการธรรมะ โดย อ . สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ของมูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา บรรยายโดยการอ่านพระสูตรหรืออรรถกถาต่างๆ พร้อมทั้งอธิบายขยายความ และเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมฟังได้ถามภายหลังด้วย

3. รายการธรรมะด้านการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อการขจัดกิเลสตามลำดับขั้น คือขจัดกิเลสอย่างหยาบที่ล่วงออกมาทางกาย วาจา สมาธิขจัดกิเลสอย่างกลาง คือ นิวรณ์ 5 ที่ขวางกั้นกุศล และปัญญาคือการปฏิบัติวิปัสสนาขจัดกิเลสอย่างละเอียดที่นอนเนื่องอยู่ในจิต รายการดังกล่าวเน้นหลักการปฏิบัติสมาธิภาวนา และวิปัสสนาภาวนา ซึ่งล้วนแล้วแต่ต้องเริ่มด้วยศีล การฝึกสมาธิมีอยู่หลายวิธี แต่วิธีที่นิยมมากที่สุดคือ การกำหนดลมหายใจ ส่วนวิปัสสนาหลักสติปัฏฐาน 4 มาบรรยายเสมอ ความสงบแห่งจิตใจเป็นที่ต้องการของคนในปัจจุบัน รายการด้านการปฏิบัติธรรมแนะนำทั้งหลักการที่ถูกต้องตามคำสอน และประสบการณ์การฝึกภาวนาต่างๆ รายการเหล่านี้มักเปิดโอกาสให้ผู้สงสัยโทรศัพท์เข้ามาถาม เพราะการปฏิบัติต้องอาศัยการสอบถามความถูกต้องจากผู้รู้เสมอ เช่น รายการปฏิบัติธรรมคืออะไร โดยพระอาจารย์มานพ อุปสโม สอนการฝึกวิปัสสนากรรมฐานโดยการกำหนดคู่อริยาบถ 4 คือ ยืน เดิน นั่ง นอน รายการธรรมะสุปฏิปันโน โดยพระครูเกษมธรรมทัต บรรยายสอนและนำไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานโดยการดูรูป-นาม เป็นต้น

4. รายการธรรมะกับสังคมปัจจุบัน หลักธรรมของพระพุทธศาสนาจำนวนมากเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต การแก้ไขปัญหาในระดับตัวบุคคลและสังคม เป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การเผยแผ่ให้ประชาชนทราบและนำไปปฏิบัติ อีกทั้งกระแสของการประยุกต์ธรรมะหรือมองสถานการณ์ต่างๆ ผ่านหลักของพระพุทธศาสนาเป็นที่นิยม ทำให้คนมีวิสัยทัศน์ในเรื่องต่างๆ กว้างขึ้น หยุคคิดและตระหนักถึงความเป็นจริงของสรรพสิ่ง การปรับธรรมะเข้ากับสังคมเป็นการเพิ่มกลุ่มผู้ฟังให้สามารถเข้าใจพระพุทธศาสนาได้ดีว่าพระพุทธศาสนาไม่ขวางหรือปลีกตัวออกจากโลก แต่สามารถดำเนินชีวิตไปกับหลักธรรมต่างๆ ได้ดี เช่น ธรรมและทรศนะชีวิต โดย อ . วศิน อินทสระ ธรรมบรรยายที่หยิบยกสถานการณ์ปัจจุบันมาเป็นประเด็นตั้งต้น ตลาดข้าว เคล้าข้อคิด โดย กองทุนธรรมทานทางวิทยุ แ่่มุมข่าวสารผ่านทัศนะที่น่าคิด อิงธรรมะ เป็นต้น

5. รายการธรรมบรรยายเกี่ยวกับพระอภิธรรม พระอภิธรรมอันเป็นหนึ่งในพระไตรปิฎกซึ่งกล่าวถึงสภาวะธรรมล้วนๆ โดยไม่มีบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องเลย ยกเว้นบุคคลบัญญัติ เป็นการศึกษาธรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้รับคามนิยมในหมู่ผู้สนใจธรรมะอย่างจริงจัง แม้จะเป็นธรรมะที่ฟังยากและลึกซึ้งสำหรับคนทั่วไป แต่ก็มีกลุ่มคนฟังที่ติดตามอย่างเหนียวแน่น การศึกษาพระอภิธรรมนี้เป็นการศึกษาอย่างมีระบบ เป็นหลักการ เสริมความเข้าใจในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ และการปฏิบัติธรรมได้ดี เช่น รายการปรมัตถธรรม โดย อ . สันติ พันธุ์เถกิงอมร

รายการธรรมวินัย โดยอ .ทรงเกียรติ ลีมนันทรักษ์ ซึ่งเป็นบทบรรยาย สมัยท่านยังมีชีวิตอยู่ รายการอิทธิกรรมพาที โดย พระอาจารย์สมไชย ฝาสุธโร เป็นต้น

6. รายการสอนภาษาบาลี เป็นรายการที่มีอยู่จำนวนน้อยที่สุด ภาษาบาลีเป็นภาษาสำหรับพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่นๆ ในพระพุทธศาสนาสายเถรวาท ความสนใจเรียนภาษาบาลีเพื่อเข้าถึงพระไตรปิฎกในภาษาดั้งเดิม มิได้จำกัดอยู่ในการศึกษาของพระภิกษุเท่านั้น ฆราวาสก็มีความสนใจที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญในพระพุทธศาสนามากขึ้นด้วยการรู้ภาษาบาลี การฟังรายการสอนภาษาบาลีทางวิทยุ ต้องฟังในลักษณะของการเรียนผ่านสื่อของนักเรียนบาลี เพราะยากที่ผู้ฟังทั่วไปจะเข้าใจเรื่องไวยากรณ์ตามได้ เช่น รายการภาษาบาลี ของอ .คุณารักษ์ นพคุณ ซึ่งออกอากาศวันอาทิตย์ เวลา 2.00-3.00 น. ทางสถานีวิทยุเอเอ็ม 963 กิโลเฮิร์ตซ์

สื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่มูลนิธิทางพระพุทธศาสนาจำนวนมากนิยมเผยแพร่ เนื่องจากใช้งบประมาณน้อยกว่าเมื่อเทียบกับสื่อโทรทัศน์ เมื่อเทียบกับสื่อสิ่งพิมพ์ที่ต้องเป็นองค์กรหรือมูลนิธิที่มีกำลังทรัพย์มากพอควรจึงจะผลิตสื่อออกมาในระยะยาวได้ และธรรมะที่เผยแพร่ในสื่อวิทยุนั้นก็เน้นธรรมะเชิงอนุรักษนิยม เป็นพุทธธรรมที่มีทั้งปริยัติและปฏิบัติ ระดับต้นไปจนถึงระดับสูงสุด เพราะการหมุนคลื่นมาฟังรายการธรรมะนั้นเป็นพฤติกรรมที่มีเฉพาะในหมู่ผู้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาเท่านั้น รายการธรรมะส่วนมากเป็นรายการที่ดีมีประโยชน์ นำเสนอเนื้อหาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา แต่มีรายการอยู่จำนวนไม่น้อย ที่ไม่ได้มาตรฐาน คือใช้เวลาในการออกอากาศให้หมดไปกับการประกาศงานทำบุญเรียไรเพื่อสร้างศาสนาสถาน ศาสนวัตถุ เหมือนมีคนขายกระจายเสียงตามงานวัดมากกว่าการให้ธรรมทาน บางรายการก็พรรณนาประสบการณ์ชีวิต หรือพูดนอกเรื่องนอกราวไม่เข้าถึงธรรมะ รายการเหล่านี้ทำให้ผู้ฟังไม่นิยมและเกิดความรู้สึกในทางลบต่อรายการธรรมะทางวิทยุไป

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อวิทยุโทรทัศน์ (Television broadcasting)

สื่อวิทยุโทรทัศน์จัดเป็นสื่อมวลชนประเภทสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronics medium) ที่มีหลักพื้นฐานร่วมกับสื่อวิทยุกระจายเสียง คืออาศัยคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า (Electro-magnetic wave) ในการส่งสัญญาณภาพและเสียงออกไปสู่เครื่องรับโทรทัศน์ตามพื้นที่ต่างๆ ได้รวดเร็ว ในแง่ของผู้รับสาร สามารถรับรู้ทั้งภาพและเสียง ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายกว่าเสียงเพียงอย่างเดียว ภาพจะให้ผู้ดูเข้าใจได้ในทันที มีศักยภาพของการสร้างสรรค์รูปแบบสื่อได้มากมาย

การเข้ามาของสื่อโทรทัศน์ในยุคแรกๆ ของประเทศไทย ได้ถูกนำมาใช้การแข่งขันทางการเมือง จอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามพัฒนาสื่อวิทยุโทรทัศน์ ให้มีความเจริญรุดหน้าประเทศในแถบเอเชีย สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งแรกได้จัดตั้งขึ้นที่บางขุนพรหม แพร่ภาพเป็นครั้งแรกทางช่อง 4 เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2498 เป็นชาติแรกในเอเชียอาคเนย์

สื่อโทรทัศน์จัดว่าเป็นสื่อที่ทรงอิทธิพลสำหรับมวลชนในยุคปัจจุบัน เวลาการพักผ่อนของคนในสังคมเมือง หรือแม้แต่ในต่างจังหวัด ให้ความสำคัญกับบันเทิงทางโทรทัศน์ รายการโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมโดยมากคือ รายการที่ให้ความบันเทิง จากผลสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ เกี่ยวกับรายการโทรทัศน์ที่ออกอากาศนั้น ในปี พ.ศ. 2535 คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ดังนี้ คือ รายการข่าว 22.4 % รายการบันเทิง 63.26 % รายการการศึกษา 16.25 % และรายการโฆษณามากไม่เกิน 10 % การที่มีรายการบันเทิงเป็นส่วนใหญ่เนื่องมาจากสถานีโทรทัศน์ในประเทศไทยจำเป็นต้องอาศัยธุรกิจการค้าเป็นผู้อุปถัมภ์รายการเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการเลือกรายการต่างๆ จึงขึ้นอยู่กับผู้อุปถัมภ์เหล่านี้เพื่อให้รายการโทรทัศน์มีผลกำไรและสามารถอยู่ได้ด้วยตัวเอง รายการทางการศึกษาต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงและมักไม่ค่อยได้รับความนิยมมากเท่ารายการบันเทิง จึงหาผู้อุปถัมภ์รายการไม่ค่อยได้ ผู้ผลิตส่วนใหญ่ก็หันไปผลิตรายการด้านบันเทิงหรือโฆษณา เพราะทำรายได้ดีกว่า รายการทางการศึกษาซึ่งรวมถึงรายการธรรมะจึงเป็นเพียงส่วนประกอบของรายการอื่นๆ เท่านั้น

ประเภทรายการโทรทัศน์ จำแนกตามบทบาทของโทรทัศน์ สามารถแบ่งออกได้ 4 ประเภท รายการข่าวสาร (News programs) รายการความรู้และการศึกษา (Educational programs) รายการบันเทิง (Entertainment programs) รายการโฆษณาประชาสัมพันธ์ (Advertising programs) รายการบันเทิงเป็นรายการที่มีสัดส่วนมากที่สุด ในบรรดารางรายการโทรทัศน์ของแต่ละสถานี ยกเว้นสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ ที่สัดส่วนของรายการความรู้และการศึกษามากที่สุด¹⁵ ซึ่งเป็นสถานีโทรทัศน์ที่ได้รับการอนุมัติจัดตั้งโดยรัฐบาลที่ตระหนักถึงความสำคัญของรายการเพื่อการศึกษา

รายการธรรมะทางโทรทัศน์

รายการธรรมะที่ปรากฏทางสื่อวิทยุโทรทัศน์ จัดว่าเป็นรายการประเภทให้ความรู้ (Educational programs) เป็นรายการที่เน้นให้ความรู้และประสบการณ์แก่ผู้ชม มักจัดเพื่อบุคคลทั่วไป ไม่จำกัดกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ รายการธรรมะที่ออกอากาศทางวิทยุโทรทัศน์ มีดังนี้

ตารางที่ 6 รายการธรรมะที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่องต่างๆ

ช่อง	รายการ	วัน	เวลา
3	ชีวิตไม่สิ้นหวัง	อาทิตย์	6.00 - 6.30 น.
5	1. แผ่นดินธรรม	เสาร์	6.55 น.
	2. พุทธประทีป	อาทิตย์	6.55 น.

¹⁵ สุทธิ จิตติยะ, การประเมินและการวิเคราะห์รายการโทรทัศน์ จำนวน 8 รายการของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ ทิวราชอาณาจักร, (กรุงเทพ : ส่วนผลิตรายการ สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11, 2544) หน้า 9.

	3. ธรรมะกับหลวงตามหาบัว 4. ธรรมะ 5. นี่แหละ...ชีวิต 6. กองทัพธรรมพระกรรมฐาน	พุทธ ศุภ อาทิตย์ ทุกวันหยุด นักชดถุณ	8.44 น. 5.00 น. 20.50 น. 09.00-09.30 น.
7	ธรรมะ	อาทิตย์	6.20 - 6.30 น.
9	1. อยู่เย็นเป็นสุข 2. พุทธธรรมนำทาง 3. คำตอบชีวิต/แสงธรรม 4. ประทีปส่องทาง 5. วัชรธรรมนำชีวิต 6. เพื่อนทุกข์ 7. มรดกธรรม มรดกไทย 8. พุทธธรรมกู้ชาติ 9. ธรรมะกับเยาวชน 10. ธรรมะส่องโลก	เสาร์ เสาร์ อาทิตย์ อาทิตย์ จันทร์ - พุช จันทร์ จันทร์ - ศุภ จันทร์ - ศุภ จันทร์ พฤษศบค	5.00 น. 6.00 - 6.30 น. 5.30 - 6.00 น. 6.00 - 6.30 น. 5.30 - 6.00 น. 5.30 - 5.32 น. 6.00 - 6.02 น. 12.00 - 12.02 น. 9.00 - 9.30 น. 9.00 - 9.30 น.
11	1. เจริญธรรม 2. พุทธธรรมกู้ชาติ 3. ธรรมรส - ธรรมรัฐ 4. ตามหาแก่นธรรม 5. เพื่อนทุกข์ 6. พุทธศาสนาสุภามิต	จันทร์ - ศุภ อาทิตย์ อังกคคที่ 1 อาทิตย์ พฤษศ ทุกวน	08.00-08.25 น. 12.00 - 12.02 น. 10.30 น. 20.30 - 21.30 น. 8.35 น. เปิดและปิดสถาน
ITV	1. ธรรมรค 2. พระท่นว 3. วิถธรรม	เสาร์ จันทร์ อังกค	6.00 น. 5.30 น. 5.30 - 6.00 น.

จากแผนผังรายการจะเห็นได้ว่าสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ผลิตรายการธรรมะจำนวนมากรายการมากที่สุด ด้วยนโยบายของสถานีที่เน้นการเผยแพร่ข่าวสาร การศึกษา และความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 และสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 มีสัดส่วนของรายการธรรมะต่ำที่สุด ทั้ง 2 สถานีมีการแข่งขันกันในด้านจำนวนผู้ชม ซึ่งแปรผันตามความนิยมของรายการบันเทิง

ปริมาณเวลาการนำเสนอรายการธรรมะของแต่ละช่องต่อสัปดาห์

ช่อง 3 เสนอประมาณ 30 นาทีต่อสัปดาห์ ช่อง 5 เสนอประมาณ 1 ชั่วโมงกับ 45 นาที ต่อสัปดาห์ ช่อง 7 เสนอประมาณ 10 นาทีต่อสัปดาห์ ช่อง 9 เสนอประมาณ 3 ชั่วโมงกับ 10 นาทีต่อสัปดาห์ ช่อง 11 เสนอ ประมาณ 30 นาทีต่อสัปดาห์ ช่อง ITV เสนอประมาณ 40 นาที ต่อสัปดาห์

พุทธศาสนสุภาษิตในสื่อวิทยุโทรทัศน์ สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 แทรกพุทธศาสนสุภาษิต เช่น “เปมโต ชาติ โสโก” ความทุกข์โศก ย่อมเกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก หลังรายการข่าวภาคค่ำทุกวัน ส่วนสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 มีพุทธศาสนสุภาษิตทุกวันก่อนเปิดสถานีและก่อนปิดสถานี ผู้ประกาศข่าวจะเป็นผู้อ่านและแปลเป็นไทยก่อนเริ่มและหลังจบข่าว พุทธศาสนสุภาษิตสั้นเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นเมืองพุทธของประเทศไทยได้ดี

รายการธรรมะถึงแม้จะมีสัดส่วนน้อยมากเมื่อเทียบกับรายการเพื่อความบันเทิง แต่ก็มีความแตกต่าง โดยเลือกพิจารณาจากรายการที่น่าสนใจของแต่ละช่องสถานีวิทยุโทรทัศน์ 1-2 รายการ

รายการ *ชีวิตไม่สิ้นหวัง* ออกอากาศวันอาทิตย์ 6.00 – 6.30 น. ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 แนวคิดของรายการ คือ ธรรมะเป็นคำตอบให้กับทุกปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้กำลังใจแก่คนที่ท้อแท้หมดหวัง เพื่อสร้างจิตสำนึก ปลุกฝังคุณธรรมแก่เด็กเปลี่ยนทัศนคติของคนที่ว่า “ธรรมะมีไว้สำหรับคนแก่ คนสิ้นหวัง หรือคนที่ไม่มีอะไรจะทำ” เป็นรายการธรรมะที่เน้นเรื่องราวเหตุการณ์ ตลอดจนปัญหาชีวิตที่เกิดขึ้นใกล้ๆ ตัวในสังคมปัจจุบัน พร้อมทั้ง เสนอทางออกที่เหมาะสมโดยพระสงฆ์ และวิทยากรที่เป็นที่เลื่อมใส ศรัทธาของมหาชนด้วยภาษาธรรมะที่เข้าใจง่าย มีประโยชน์ต่อผู้ชม ในการนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาชีวิต ดำเนินรายการโดย ศันสนีย์ ศีตปิ่นย์ มอลเลอร์ นำชมกิจกรรมสร้างสรรค์ของเยาวชน คำถามธรรมะจากเยาวชนที่ตอบโดย สามเณรธัมมนันทา (ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์) ธรรมบรรยายสั้นๆ ด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายจากผู้ทรงความรู้ทั้งที่เป็นฆราวาสและภิกษุ แง่คิดการดำเนินชีวิตจากผู้ดำเนินรายการที่มีหัวข้อต่างกันไปในแต่ละสัปดาห์

รายการ *แผ่นดินธรรม* ออกอากาศทุกวันเสาร์ เวลา 6.55 น. ทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 5 เป็นรายการสนทนาธรรม แทรกสารคดีเกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาและเรื่องราวของพระภิกษุที่ทำประโยชน์พัฒนาสังคม

รายการ *นี่แหละ...ชีวิต* ออกอากาศทุกวันอาทิตย์ เวลา 20.50 น. ทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 5 โดยเสถียรธรรมสถาน เป็นรายการที่สร้างทางเลือกใหม่ให้คนในสังคม เนื่องจากอยู่ในเวลาช่วงไพรม์ไทม์ (Prime Time) ตรงกับเวลาของละครหลังข่าวซึ่งเป็นที่นิยมของคนมากกว่า ต่างจากรายการธรรมะรายการอื่นๆ ที่ออกอากาศในช่วงเช้า ซึ่งประชาชนมีการเปิดรับชมต่ำ รูปแบบรายการจะเป็นการนำเสนอชีวิตจริงของบุคคลที่มี

ตัวตนในสังคม โดยจะเชิญท่านผู้เกี่ยวข้องจากหลายด้านมาช่วยกันแก้ปัญหาที่ถูกต้อง¹⁶ เป็นถึงสนทนากึ่งอภิปราย เพื่อให้แง่คิดในการดำเนินชีวิตกับคนในสังคม

รายการธรรมะออกอากาศทุกวันอาทิตย์ เวลา 6.20 น. ทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 เป็นรายการซึ่งจัดโดยทางสถานี เพื่อเผยแพร่ธรรมะให้พุทธศาสนิกชนในเช้าวันอาทิตย์ โดยนำบทบันทึกภาพพระธรรมเทศนาจากพระภิกษุที่มีความรู้และชื่อเสียง เช่น พระธรรมปิฎก ญาณวโสภณ พระราชกวี วัดราชาธิวาส ในรายการจะแบ่งเสนอธรรมบรรยายของพระภิกษุ เป็น 2 รูป หัวข้อและเนื้อหาต่างกัน คนละบทบันทึกภาพ เพื่อให้ผู้เปิดรับชมได้รับความรู้ทางพระพุทธศาสนาหลากหลาย

รายการเพื่อนทุกข์ ออกอากาศ ทุกวันจันทร์ - พฤหัสบดี เวลา 05.55 น. ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 และ ทุกวันอังคาร เวลา 10.55 น. ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 11 โดยเสถียรธรรมสถาน ผู้บรรยายคือแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด เป็นรายการเสนอวิธีแก้ปัญหาทุกข์โดยใช้ธรรมะ เหมือนเพื่อนคุยคุ้ยเคียดยามทุกข์ เสนอครั้งละ 2 นาที

รายการตามหาแก่นธรรม ออกอากาศวันอาทิตย์ เวลา 20.30 – 21.30 ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ เสาะแสวงหาแก่นแท้ของศาสนา เปิดเวทีให้ผู้รู้ให้ประชาชนมีส่วนร่วมช่วยกันค้นหาว่าอะไรคือเปลือก อะไรคือแก่น และศาสนา สามารถอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม และชีวิตประจำวันได้อย่างไร เป็นรายการสัญจรถ่ายทำนอกสถานที่ในจังหวัดต่างๆ ทุกภูมิภาค ซึ่งอาจจะเป็นการถ่ายทำในบริเวณวัด หอประชุมหรือสตูดิโอ มีผู้ดำเนินรายการ 2 คน คือ ดร. เจริญศักดิ์ ปิ่นทอง และคุณสุเมธ โสภส เจริญวิทยากร 3 – 4 ท่าน ไม่ว่าจะเป็นภิกษุสงฆ์ แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา นักวิชาการ นักการเมือง หรือสื่อมวลชน ที่มีความรู้ในแก่นของธรรมมาให้ความเห็นและตอบกระทู้สดในรายการ เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมตั้งกระทู้ถามและแสดงความเห็น ในขณะเดียวกันยังเปิดโอกาสให้วิทยากรตอบกระทู้ได้อย่างเสรี โดยผู้ดำเนินรายการจะไม่สรุปว่าสิ่งใดถูกต้องเหมาะสม รายการดำเนินไปตามลำดับให้ผู้ชมได้ร่วมคิดตาม และได้ความคิดเห็นตามวิจารณ์ญาณของตน

รายการเจริญธรรม ออกอากาศทุกวันอาทิตย์ เวลา 08.00-08.25 น. ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ เริ่มรายการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ถึงปัจจุบัน โดยมูลนิธิศาลาพระราชศรัทธา มูลนิธิถาวรจิตตถาวโร วงศ์มัลลย์ เป็นรายการกึ่งสารคดี กึ่งพูดคนเดียว คือ กิจกรรมพัฒนาวัดและชุมชนในจังหวัดต่างๆ ของทางมูลนิธิ และธรรมเทศนาของพระพิศาลพัฒนาร ซึ่งเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันเป็นส่วนใหญ่

¹⁶ “ข่าว : ช่อง 5 จับรายการธรรมะลงผัง ส่งทำชนละครช่วงไพรม์ไทม์”, เดลินิวส์ (15 มกราคม 2544)

นอกจากนี้ยังมีรายการที่ออกอากาศ เพื่อเพิ่มสัดส่วนของรายการเกี่ยวกับศาสนา ศิลธรรม การศึกษา ในสื่อมากขึ้น คือ *รายการเปิดประตูสู่การปฏิรูปการศึกษา* ออกอากาศทุกวันพุธที่ 4 ของทุกเดือน ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ เวลา 22.30 น. – 23.30 น. ดำเนินรายการโดย คุณกรรณิการ์ ธรรมเกษร (วันพุธที่ 26 ก.ย. 2544 นำเสนอตอน ศิลธรรมนำระเบียบสังคม อภิปรายและตอบปัญหาพร้อมกันระหว่างตัวแทนจากกรมการศาสนา กรมสามัญศึกษา และสถาบันสงฆ์)

รูปแบบรายการธรรมะทางโทรทัศน์

1. รูปแบบพูดหรือบรรยายคนเดียว (Monologue) รายการธรรมะโดยมากมักรักษาขนบเดิมของการฟังธรรมในวัด คือเหมือนย้ายการบรรยายธรรมในวัดเข้ามาสู่สื่อโทรทัศน์ โดยการนำเทปบันทึกภาพธรรมบรรยายจากพระภิกษุที่มีชื่อเสียงมีความรู้เป็นที่เคารพในสังคม เช่น *รายการธรรมะทางช่อง 7* เป็นรายการธรรมะบรรยายล้วนๆ ตลอด 20 นาที *รายการเพื่อนทุกข์* ทางช่อง 9 และช่อง 11 *รายการประทับใจสอง* ทางช่อง 9 รูปแบบดังกล่าวมีผู้ดำเนินรายการกล่าวนำรายการและกล่าวปิดรายการเท่านั้น ส่วนผู้บรรยายมักเป็นพระภิกษุ ซึ่งผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป แล้วแต่จะนิมนต์มาบรรยาย หรือขออนุญาตนำเทปบันทึกภาพของท่านใดๆ มาออกอากาศ มีรายการเพื่อนทุกข์ที่บรรยายโดยอุบาสิกาคือคุณแม่ชีคันสนียะเท่านั้น

2. รูปแบบสารคดี (Documentary) เป็นรายการที่ดำเนินเรื่องด้วยภาพเกี่ยวกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งศาสนพิธี การทำบุญทำทานในที่ต่างๆ การนำเที่ยววัดหรือสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา มีเสียงบรรยายภาพแทรกเนื้อหาธรรมะ โดยมากมักเป็นรูปแบบกึ่งสารคดีกึ่งพูดคนเดียว (Semi – Documentary) คือมีผู้ดำเนินรายการ และให้เสียงบรรยาย ผู้ดำเนินรายการปรากฏตัวตอนต้นรายการและตอนกลาง ตอนท้ายเท่าที่จำเป็น นอกนั้นเป็นภาพแสดงเรื่องราว อาจมีการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องเข้ามาแทรกเพื่อเสริมความคิด เช่น *รายการเจริญธรรม* ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ มีทั้งผู้ดำเนินรายการ ธรรมบรรยายจากพระพิศาลพัฒนาทร กิจกรรมการกุศลการพัฒนาวัดและชุมชนของมูลนิธิถาวรจิตตภาวโร วงศ์มัลลย์ ซึ่งเป็นผู้ผลิตรายการ และ *รายการชีวิตไม่สิ้นหวัง* ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ซึ่งมีผู้ดำเนินรายการแสดงภาพกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนากับเยาวชน แทรกการบรรยายธรรมะ และการไขปัญหาธรรมะของเยาวชนโดยผู้ทรงคุณวุฒิ รายการดังกล่าวผู้ดำเนินรายการส่วนมากเป็นฆราวาส และเป็นสุภาพสตรีมากกว่า ยกเว้นรายการของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ดำเนินรายการโดยสุภาพบุรุษผู้เกี่ยวข้องอยู่ในมูลนิธิโดยตรง ผู้ดำเนินรายการจะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง โดยตรงกับเนื้อหารายการ

3. รูปแบบอภิปราย (Discussion) เป็นรายการที่มีผู้ดำเนินการอภิปรายป้อนประเด็นหรือคำถามที่น่าสนใจทางพระพุทธศาสนาให้ผู้ร่วมอภิปรายตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป แต่ไม่เกิน 4 คน โดยผู้อภิปรายแต่ละคนจะแสดงความ

คิดเห็นของตนเองต่อประเด็นต่างๆ โดยอาจเสริมหรือแย้งคนที่พูดก่อนได้ เช่น *รายการตามหาแก่นธรรม* ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ และ *รายการนี้แหละชีวิต* ทางช่อง 5

เนื้อหาในรายการธรรมะทางโทรทัศน์

รายการธรรมะทางโทรทัศน์เป็นรายการที่ออกในระยะเวลาสั้นๆ เป็นส่วนมาก เนื้อหาจึงเป็นการอธิบายธรรมะที่สามารถเข้าใจได้ง่ายๆ ในเวลาสั้นๆ เช่น การแนะนำวิธีคิดให้จิตใจสงบ คำพูดเตือนใจให้คิด การยึดไตรสรณคมน์ไว้เพื่อเป็นกำลังใจ เป็นต้น ส่วนมากเป็นเรื่องการปฏิบัติตนตามแนวพุทธ ธรรมะกับสังคม ธรรมะกับเยาวชน กิจกรรมการทำบุญหรือพิธีทางศาสนา ข่าวประชาสัมพันธ์ในแวดวงพระพุทธศาสนา ตามลำดับ

ผู้บรรยายธรรมในรายการธรรมะทางโทรทัศน์

เนื่องจากโทรทัศน์เป็นสื่อที่ทั้งภาพและเสียง ผู้บรรยายธรรมทางโทรทัศน์จึงเน้นไปที่พระภิกษุ ซึ่งเป็นที่น่าเคารพด้วยภาวะเพศ ผู้ผลิตมักใช้ภาพพระสงฆ์ให้เป็นสัญลักษณ์ของรายการธรรมะ มีส่วนน้อยที่เป็นฆราวาสซึ่งเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง เป็นที่เคารพและยอมรับของสังคม เช่น แม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต ในรายการเพื่อนทุกข์ และคุณอำนาจ สุวรรณศิริ ในรายการมรดกธรรม มรดกไทย เป็นต้น

เวลาออกอากาศของรายการธรรมะ

จากตารางแสดงรายการธรรมะทางโทรทัศน์ จะเห็นได้ว่ารายการธรรมะจะออกอากาศเวลาเช้าตรู่ประมาณ 5.00 – 6.00 น. เกือบทั้งหมด หรือออกอากาศในช่วงสาย ประมาณ 8.00 – 9.00 น. ในวันอาทิตย์ 2 – 3 รายการ ความยาวในการนำเสนอมีแบบธรรมะสั้นๆ 2 นาที และรายการที่นำเสนอานานที่สุดมีความยาว 30 นาที

มีรายการธรรมะ 2 รายการ คือ รายการตามหาแก่นธรรม (ยุติออกอากาศปลายปี 2543) ทางช่อง 11 และรายการนี้แหละชีวิต (เริ่มออกอากาศ ม.ค. 2544) ทางช่อง 5 เท่านั้นที่ออกอากาศในช่วงหลังข่าว ซึ่งนับว่าเป็นช่วง Prime Time และมีความยาว 60 นาที

รายการโทรทัศน์ที่เกี่ยวกับธรรมะ หากไม่ใช่รายการที่ผลิตและมีผู้ติดตามชมมานาน มักหลุดออกจากผัง มีการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงรูปแบบการนำเสนอ และองค์กรที่ผลิตเข้ามาใหม่ อาจจะเป็นการทดลองการผลิตในรูปแบบต่างๆ เพื่อตอบสนองประชาชนให้ได้ดีที่สุด หรืออาจจะอยู่ช่วงเวลาในการออกอากาศที่ไม่สะดวกต่อการเปิดรับชม และรูปแบบอันเป็นขนบเดิมๆ ของการเผยแผ่ คือ การนิมนต์พระภิกษุมานำบรรยายธรรมจนจบรายการ ให้ความรู้สักไม่แตกต่างจากการเข้าวัดฟังธรรม ให้บรรยายที่เคร่งขรึม ในขณะที่ผู้ชมส่วนมากนิยมเปิดโทรทัศน์เพื่อความบันเทิง ลดความเครียด และติดตามข่าวสารใหม่ๆ ทำให้รายการธรรมะทางโทรทัศน์ได้รับความสนใจน้อยกว่าการเผยแผ่ในสื่ออื่นๆ ที่สะดวกกว่าในแง่ของการแสวงหาเพื่อรับชมและการเก็บรักษาเพื่อนำมาศึกษาค้นคว้าต่อ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสื่ออินเทอร์เน็ต (Internet)

ความหมายของอินเทอร์เน็ต (Internet)

อินเทอร์เน็ต (Internet) มาจากคำว่า International Networking หมายถึงลักษณะของการเชื่อมต่อเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่ประกอบไปด้วยเครือข่ายคอมพิวเตอร์ทั้งใหญ่และเล็กจำนวนมากเข้าด้วยกัน โดยทุกเครือข่ายจะอยู่ภายใต้มาตรฐานการเชื่อมต่อที่ถูกสร้างขึ้นมาสำหรับการใช้งานบนเครือข่ายแบบนี้โดยเฉพาะที่ชื่อว่า TCP/IP เหมือนกันหมดทุกเครือข่าย ซึ่งจะมีผลทำให้เครือข่ายคอมพิวเตอร์เหล่านั้นสามารถสื่อสารด้วยภาษาเดียวกัน ในวันนี้ อินเทอร์เน็ตเป็นเครือข่ายที่เกิดจากคอมพิวเตอร์มากกว่า 60 ล้านเครื่องทั่วโลกเชื่อมต่อกัน ตลอด 24 ชั่วโมง อินเทอร์เน็ตเริ่มมีบทบาทในประเทศไทยอย่างมากในช่วงปี พ.ศ. 2530-2535 โดยเริ่มจากการเป็นเครือข่ายในระบบคอมพิวเตอร์ระดับมหาวิทยาลัย (Campus Network) แล้วจึงเชื่อมต่อเข้าสู่อินเทอร์เน็ตอย่างสมบูรณ์เมื่อเดือนสิงหาคม 2535 ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 ความต้องการในการใช้บริการอินเทอร์เน็ต จากภาคเอกชนมีมากขึ้น การสื่อสารแห่งประเทศไทย (กสท.) จึงได้ร่วมมือกับบริษัทเอกชน เปิดบริการอินเทอร์เน็ตให้แก่บุคคลทั่วไป จนในปัจจุบันมีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยนับล้านคน

ลักษณะเด่นของการใช้สื่อบนอินเทอร์เน็ตเพื่อการเผยแผ่

การนำสื่ออินเทอร์เน็ตมาใช้ในการเผยแผ่ ทำให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายในระดับสากลโดยไม่จำกัดกลุ่ม และถิ่นที่อยู่ของผู้รับสาร สามารถแพร่กระจายตัวได้ทั่วโลก สื่ออินเทอร์เน็ตสามารถสร้างกระบวนการปฏิสัมพันธ์ในการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือสามารถติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้อย่างรวดเร็ว โดยการใช้อีเล็คทรอนิกส์เมล (Electronics Mail) หรืออี-เมล (E-mail) หรือการประยุกต์ใช้การสนทนาหรือแชท (chat) เพื่องานเผยแผ่ เป็นต้น นอกจากนี้สื่ออินเทอร์เน็ตยังสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ตลอดเวลา เป็นสื่อที่สามารถเปิดรับข่าวสารได้ตลอด 24 ชั่วโมง สามารถให้ข่าวสารข้อมูลได้มากกว่าสื่อชนิดอื่นๆ ทั้งข้อความ ภาพและเสียง และยังเป็นสื่อในการเผยแผ่ที่ใช้งบประมาณน้อยแต่ผลประโยชน์กว้างไกล ซึ่งสามารถส่งสารไปได้ทั่วโลกได้อีกด้วย นอกจากนี้อินเทอร์เน็ตยังเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่จำเพาะเจาะจง (Selective) มีคุณภาพ มีการศึกษา มีสถานภาพทางเศรษฐกิจดี ยังสร้างภาพลักษณ์ทันสมัยให้กับสถาบันผู้เผยแผ่

สื่อพระพุทธศาสนาบนอินเทอร์เน็ต

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านอินเทอร์เน็ตเป็นวิทยาการใหม่ที่สะดวกรวดเร็ว สามารถส่งสัญญาณภาพและเสียงได้ อินเทอร์เน็ตเป็นระบบที่ย่อโลกข่าวสารข้อมูลจำนวนมหาศาลลงมาให้ผู้รับค้นคว้าได้สะดวก ตลอด 24 ชั่วโมง ในทุกสถานที่ เพียงแค่มีคอมพิวเตอร์และสายโทรศัพท์ อีกทั้งยังมีระบบการโต้ตอบ (Interactive) เป็นการสื่อสารแบบเปิด ระหว่างผู้เผยแผ่และผู้รับสาร แลกเปลี่ยนความรู้และทัศนคติต่อกันในระบบของเว็บบอร์ด (Web board) หรือกระดานสนทนาซึ่งเป็นลักษณะของกระดานข่าวอิเล็กทรอนิกส์ สามารถตั้งกระทู้ถาม และแสดงความคิดเห็น

โต้ตอบกันได้ แม้ปัจจุบันจะมีระบบห้องสนทนา (chat room) ซึ่งเป็นระบบที่ผู้ใช้สามารถพิมพ์ข้อความโต้ตอบกันได้ทันที แต่ในเว็บไซต์พระพุทธศาสนานั้นยังไม่มีการนำระบบนี้มาใช้กันแพร่หลาย องค์กรต่างๆ ต่างสนับสนุนการจัดทำเว็บไซต์ (Website) เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางศาสนา เนื่องจากอินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือที่จะช่วยเปิดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลด้านศาสนาสำหรับผู้สนใจสามารถเข้ามาศึกษาได้ด้วยตนเอง มหาวิทยาลัยสงฆ์ของไทยทั้ง 2 แห่ง นำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้ในการเรียน การสอน รวมถึงการบริหารงาน สร้างเครือข่ายอินเทอร์เน็ตขึ้นเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้นเปิดเว็บไซต์ www.mcu.ac.th เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนา โดยรวบรวมพจนานุกรม ตำราวิชาการทางศาสนา มาจัดเก็บในรูปแบบดิจิทัล (Digital) ทั้งหมด¹⁷ มีกระดานสนทนาเพื่อนิสิตและผู้สนใจเข้ามาแสดงความเห็นต่อหลักสูตร การเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย และคำสอนต่างๆ ไป มีบริการอี-เมลให้กับนิสิตและบุคคลทั่วไปด้วย

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ได้สร้างเว็บไซต์ www.mbu.ac.th ขึ้นมา โดยมีข้อมูลประวัติบุคคลในอดีต บทความจากนักวิชาการ หลักสูตร การเรียนของพระและสามเณร รวมถึงการถามตอบข้อมูลเกี่ยวกับศาสนา¹⁸ ในรูปแบบของกระดานสนทนา

เว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนา ในประเทศไทยมีจำนวนมากมาย เนื่องจากการสร้างเว็บไซต์ทำได้สะดวกง่ายดาย มีโปรแกรมสำหรับสร้างเว็บเพจ (Web Page) สามารถสร้างเว็บไซต์เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ด้วยตนเอง ศูนย์รวมข้อมูลจากเว็บไซต์ของกรมศาสนารวบรวมรายชื่อเว็บไซต์ไว้มากมาย สามารถแบ่งประเภทของเว็บไซต์เผยแพร่ศาสนาเป็นหมวดหมู่ได้ ดังนี้

1. เว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ของไทยทั้ง 2 แห่ง
2. เว็บไซต์ของวัดต่างๆ ในประเทศไทย ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติวัด ความสำคัญ งดงามของสถาปัตยกรรมไทย พระพุทธรูปประจำวัด ธรรมเนียมบรรยายของหลวงพ่อบ้าง อาจมีมูลนิธิเพื่อเผยแพร่ศาสนาประจำวัดนั้นๆ ด้วย
3. เว็บไซต์ของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนาต่างๆ มูลนิธิทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้มีบทบาทมากในการเผยแพร่ศาสนาในสังคม เว็บไซต์ที่สร้างโดยมูลนิธิเหล่านี้ นอกจากจะรวบรวมพระธรรมไว้อย่างหลากหลายแล้ว ก็ยังแสดงเอกลักษณ์ทางแนวคิดของมูลนิธิออกมาเป็นรูปธรรม
4. เว็บไซต์ของเผยแพร่ธรรมะของผู้ที่สนใจพระพุทธศาสนาสร้างขึ้นมาเอง ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ไม่ว่าผู้เผยแพร่จะเป็นใครก็สามารถทำได้ แม้ไม่มีองค์กรใดๆ สนับสนุน อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่สาธารณะ มีเพียงผู้เผยแพร่

¹⁷ “อินเทอร์เน็ต สื่อใหม่ในองค์กรศาสนา”, *วารสารสารฉบับธรรมมานุรักษ์* (ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 กุมภาพันธ์ 2544): 3.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, : 4.

เผยและผู้รับสารเท่านั้น เว็บไซต์นั้นๆ ก็สามารถเริ่มต้นการเผยแผ่ได้ เว็บไซต์เหล่านี้ไม่ครบวงจรเท่ากับเว็บไซต์ที่สร้างโดยองค์กรหรือสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

5. เว็บไซต์ประวัติของพระภิกษุที่มีชื่อเสียง รวบรวมประวัติ ผลงาน คำสอน คำเทศน์ แนวทางปฏิบัติ ของพระภิกษุที่มีชื่อเสียงเป็นที่เคารพนับถือในวงกว้าง เช่น หลวงพ่อสด วัดปากน้ำ ท่านพุทธทาสภิกขุ หลวงพ่อปัญญา นันทะ หลวงพ่อพุทธ ฐานิโย เป็นต้น

เมื่อเทียบปริมาณของเว็บไซต์ธรรมะจากการค้นคว้าศูนย์ข้อมูลเว็บไซต์ของกรมศาสนา และการสืบค้น (Search) เว็บไซต์ธรรมะจากเว็บไซต์ที่มีเครื่องมือช่วยสืบค้น (Search Engine) เช่น www.sanook.com www.siamguru.com หรือรวมลิงค์ (Link) เว็บไซต์ต่างๆ จาก www.pantip.com เป็นต้น พบว่าจำนวนเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนามากมายกว่าร้อยเว็บ เฉพาะที่เป็นภาษาไทย โดยมากมักเป็นเว็บไซต์ที่สร้างขึ้นโดย “สื่อมวลชนสมัครเล่น” คือ ผู้ที่สนใจพระพุทธศาสนาและมีความรู้ความสามารถในการสร้างเว็บเพจเพื่อเผยแผ่ศาสนาได้ เว็บไซต์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในลักษณะนี้จึงมีจำนวนมาก เนื้อหาธรรมะที่เผยแผ่มักเป็นธรรมะที่เฉพาะกลุ่มเฉพาะบุคคล คัดสรรมาลงตามความเห็นของผู้สร้างและดูแลเว็บไซต์นั้นๆ รองลงมาคือเว็บไซต์ของมูลนิธิต่างๆ ด้วยความเป็นองค์กร เว็บไซต์เหล่านี้จึงมีความครบวงจรมากกว่าในด้านการใช้สื่อหลายทาง (Multimedia) และด้านเนื้อหาหลากหลายและครอบคลุมเนื้อหาพระพุทธศาสนามากกว่า รวมถึงหน้าที่สวยงามของเว็บไซต์ และความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลอย่างเป็นระบบมากกว่า

รูปแบบของเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนา

1. ธรรมะออนไลน์ (On Line) หนังสือธรรมะบนอินเทอร์เน็ต มักจะมีการปรับปรุงข้อมูลนำเสนอเรื่องราวที่ใหม่ๆ เสมอ ผู้ที่เข้ามาในเว็บนั้นก็จะได้อ่านธรรมะที่ไม่ซ้ำของเดิม และเก็บธรรมะตอนเก่าๆ ไว้ให้สืบค้นนำขึ้นมาอ่านภายหลังได้ บทความธรรมะมักเกี่ยวกับพุทธประวัติ พุทธพจน์ พุทธภาษิต ธรรมบรรยายจากพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ประวัติพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง

2. พระไตรปิฎกออนไลน์ สามารถค้นและดาวน์โหลด (Down Load) พระไตรปิฎกฉบับภาษาต่างๆ ได้

3. เสียงธรรมออนไลน์ (On Line) เสียงบรรยายธรรมของพระสงฆ์ หรือ อาจารย์สอนธรรมะชื่อดัง สามารถดาวน์โหลดเสียงบรรยายธรรมไปฟังได้ หรือเปิดฟังในขณะนั้นก็ได้

4. การตั้งกระทู้ถาม – ตอบ แสดงความคิดเห็นผ่านอินเทอร์เน็ต เป็นรูปแบบของกระดานสนทนาที่มีการตั้งกระทู้กันเป็นหัวข้อ ผู้ใช้สามารถคลิก (Click) ที่หัวข้อเข้าไปดูรายละเอียด อ่านความคิดเห็นที่ผู้อื่นแสดงไว้ และสามารถตอบแสดงความคิดเห็นของตนเองได้ เนื้อหาวิจัยธรรมตามคัมภีร์บ้าง ตามอัตโนมติบ้าง

5. ปุจฉา-วิสัชนา สามารถตั้งคำถามส่งไป โดยผู้ตอบคือ ท่านผู้รู้ ได้แก่ พระภิกษุ อาจารย์ผู้เป็นเจ้าสำนักนั้นๆ หรือ เว็บบอร์ดของเว็บนั้น และมีการรวบรวมคำตอบของคำถามถามบ่อยไว้ให้อ่านเพื่อไม่ให้เกิดการตั้งคำถามซ้ำซ้อนอีก

6. ข่าวพระพุทธศาสนา ข่าวกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา นำเสนอไปตามกระแสของพุทธศาสนาในสังคม โดยมากมักปรากฏในเว็บไซต์ของสื่อมวลชน เช่น เว็บไซต์ของหนังสือพิมพ์มติชน เว็บไซต์ของรายการตามหาแก่นธรรม (ช่อง 11) ข่าวกิจกรรมมีอยู่ทุกเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์

7. การสนทนาโต้ตอบกันทันทีในระบบแชท (Chat) ในเว็บไซต์ธรรมะหลายเว็บได้สร้างห้องสนทนาเพื่อให้ผู้คนได้เข้าไปสนทนาโต้ตอบกันทันทีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โปรแกรม (Program) สำหรับแชท เช่น Pircb ก็ได้มีผู้เปิดห้องพุทธธรรม ห้องเส้นทางธรรมไว้เช่นกัน แต่ห้องสนทนาเหล่านี้มีผู้ใช้บริการน้อยมาก

ประเภทของเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนา แบ่งตามลักษณะเนื้อหา จุดมุ่งหมายในการนำเสนอ แบ่งได้กว้างๆ เป็น 3 ประเภท คือ

ประเภทพุทธธรรม คือ เว็บไซต์ที่มุ่งเผยแผ่ธรรมะแบบดั้งเดิมโดยตรง หัวข้อในเว็บไซต์ เน้นการนำเสนอธรรมะ มีทั้งหมวดพุทธธรรมให้อ่าน ฟังธรรมผ่านอินเทอร์เน็ต การถามตอบปัญหาธรรม กระดานสนทนาธรรม เป็นต้น หากเป็นธรรมบรรยายมักนำคำเทศน์ของพระภิกษุชื่อดังหรือผู้ที่มีเป็นที่เคารพขององค์กรผู้ผลิต เนื้อหาในเว็บไซต์ประเภทนี้เป็นธรรมตั้งแต่ระดับศีลธรรมไปจนถึงการภาวนาเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน มักเป็นเว็บไซต์ของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา เช่น เว็บไซต์มูลนิธิจิตตภาวัน - วงศ์มาลัย เว็บไซต์ของสถาบันสงฆ์ เว็บไซต์ของสาวิกา เป็นต้น เว็บไซต์ดังกล่าวเป็นเว็บที่มีระบบการจัดหน้า ความครบครันด้านเนื้อหา การใช้สื่อหลายทางที่มีในอินเทอร์เน็ต และการบริหารงานอย่างเป็นเครือข่ายขององค์กรผู้จัดทำ ตัวอย่างที่นำมาพิจารณา คือ เว็บไซต์ของมูลนิธิศาลาพระราชศรัทธา มูลนิธิจิตตภาวัน - วงศ์มาลัยเป็นองค์กรเพื่อการเผยแผ่ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และสาธารณประโยชน์โดยมีพระพิศาลพัฒนาทร (ถาวร จิตตภาวัน) เป็นผู้นำศรัทธาพาคณะศิษย์ และผู้ศรัทธา ในกุศลเจตนา สร้างสรรค์งาน เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาเพื่อสาธารณประโยชน์ สังคมและการศึกษา ตลอดจนงานกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติด้วยความสำนึก ในพระมหากรุณาธิคุณ มีเว็บไซต์ของมูลนิธิอยู่ 2 เว็บด้วยกัน ซึ่งในเว็บจะมีหัวข้อหลักที่เหมือนกันสามารถเชื่อมโยงถึงกันได้ ได้แก่

เว็บไซต์ ธรรมศาลา www.script.co.th/sala999/sala999.html ซึ่งจะกล่าวถึงมูลนิธิ บุคคลสำคัญของมูลนิธิ โครงการ กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

รายการหลักประกอบด้วย

ศาสนสถาน ศาสนสถานที่อยู่ในความอุปถัมภ์ของมูลนิธิ

ศาสนกิจ โครงการและกิจกรรมส่งเสริมธรรมะ อบรมปฏิบัติธรรม ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชน ทั้งใน กรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด

งานเผยแผ่ การดำเนินงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพิศาลพัฒนาทร ประวัติพระพิศาลพัฒนาทร (ถาวร จิตตถาวโร) ประธานอุปัถฌ์มูลนิธิศาลาพระราช - ศรัทธา มูลนิธิจิตตถาวโร – วงศ์มัลลย์

ถาวรธรรมอนไฉนบทความธรรมะหัวข้อต่างๆ โดย พระพิศาลพัฒนาทร

ข่าวประชาสัมพันธ์ข่าวฝาก เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรม ธรรมะต่างๆ

เมืองสหกรณ์เกี่ยวกับโครงการเมืองสหกรณ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

กองทัพธรรม กองทัพธรรมพระกรรมฐาน ประวัติปูชนียาจารย์พระครูองค์กรรมฐานผู้เชิดชูธงชัยพระศาสนา เป็นสุปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ

และ เว็บไซต์เจริญกรรม www.script.co.th/sala/ เพื่อการเผยแผ่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทางสื่อวิทยุ โทรทัศน์ เทป วีดีทัศน์ โดย มูลนิธิศาลาพระราชศรัทธา มูลนิธิถาวรจิตตถาวโร – วงศ์มัลลย์ หัวข้อหลักในเว็บไซด์นี้มี ข้อมูลที่ตรงกับในเว็บของมูลนิธิ แต่เน้นความสำคัญที่งานเผยแผ่ผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ เทปและวีดิโอธรรมะ มูลนิธิศาลาพระราชศรัทธา มูลนิธิจิตตถาวโร – วงศ์มัลลย์ พระพิศาลพัฒนาทร อาหารกาย อาหารใจ วัตถุมงคลใหม่ 72 พรรษา

เว็บไซต์พุทธธรรมนี้มีการจัดรูปแบบคล้ายคลึงกับที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้เกือบทั้งหมด เว็บไซต์ประเภทนี้มี จำนวนมากที่สุด มีแนวคิดที่ต่างกันไปตามองค์กรผู้ผลิต เหมือนกับสิ่งพิมพ์ที่ถ่ายทอดความคิดของแต่ละกลุ่ม ออกมาเช่นเดียวกัน การจัดหน้าเว็บสวยงามสบายตาแสดงความเป็นพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนด้วยรูปพระพุทธรูป ดอกบัว ธรรมจักร และภาพพระภิกษุ

ประเภทวิพากษ์ คือ เว็บไซต์ที่มุ่งการวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ทั้งในด้านการ ประยุกต์คำสอน สถาบันสงฆ์ ศาสนิกชน และสังคมในมุมมองของพระพุทธศาสนา เน้นการตั้งประเด็นแสดงความ คิดเห็น แลกเปลี่ยนทรรศนะกัน โดยในเว็บไม่มีหัวข้อการแสดงธรรมเลย ผู้เข้าร่วมมักเป็นผู้มีความสนใจธรรมะอยู่ แล้ว เป็นกลุ่มที่มีแนวทางการนับถือเฉพาะตัว ประเด็นที่ตั้งในกระดานสนทนาเปิดกว้าง ไม่มีการตัดสินผิดถูก เนื้อหา ในเว็บมักเกี่ยวกับการวิเคราะห์ มิได้มุ่งการนำไปปฏิบัติ เช่น เว็บไซต์ของรายการตามหาแก่นธรรม

www.2475.com ถึงแม้รายการตามหาแก่นธรรมจะจบออกอากาศไปแล้ว แต่เว็บไซต์ของรายการยังคงเปิดกระดาน สนทนาตั้งประเด็นตามหาแก่นธรรมอยู่ เว็บนี้แต่เดิมมีกระดานสนทนาในประเด็นอื่นๆ ด้วย อย่างเช่น ธรรมะรส แต่ ด้วยความที่เป็นเว็บที่เปิดกว้างทางการแสดงความคิดเห็น จึงทำให้ไม่สามารถควบคุมเนื้อหาและการใช้ภาษาให้ เหมาะสมได้ จึงขุดลงเหลือกระดานสนทนาตามหาแก่นธรรมเท่านั้น การวิพากษ์เพื่อความถูกต้อง แม้บางครั้งจะมี

การใช้ถ้อยคำที่แสดงอารมณ์ แต่ประเด็นของศาสนาก็ยังคงเป็นประเด็นละเอียดอ่อนที่มีการระงับการใช้ภาษามากพอสมควร ส่วนกระทู้ศาสนาและปรัชญาของโต๊ะห้องสมุดใน www.pantip.com เป็นกระดานสนทนาที่ได้รับความนิยมมาก มีผู้มาตั้งกระทู้ถามปัญหา แสดงความเห็นเกี่ยวกับคำสอน ได้เถียงกันระหว่างศาสนา ระหว่างลัทธิความเชื่อกันอย่างกว้างขวาง การตั้งกระทู้เพื่อแสดงความคิดเห็นในกระดานสนทนามักจะมีการใช้คำ หรือข้อความที่ไม่เหมาะสม แสดงอารมณ์ แม้ข้อความเหล่านี้จะเป็นส่วนน้อยในกระทู้เกี่ยวกับศาสนา แต่เป็นกระทู้ที่มีมาเรื่อยๆ ผู้อ่านกระดานสนทนาดังกล่าวจึงต้องมีวิจารณญาณในการรับสารเหล่านี้

ประเภทสาระน่ารู้ คือ เว็บไซต์ ที่มุ่งเสนอการประยุกต์ธรรมเพื่อชีวิตประจำวันที่มีความสุข ไม่นับพุทธธรรมตามแบบแผนล้วนๆ มักเป็นบทความที่มีหัวข้อหลากหลาย เนื้อหาเบาๆ และน่าสนใจ เช่น ทองเนื้อดีด้วยลมหายใจอันสดชื่น เป็นต้น มีกระดานสนทนาเพื่อแสดงความคิดเห็น ซึ่งแตกต่างไปจากรูปแบบของกระดานสนทนาประเภทพุทธธรรมและประเภทวิพากษ์ ประเด็นคือการนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน จัดทำขึ้นโดยองค์กรที่ไม่ใช่ของพุทธโดยตรง แต่เล็งเห็นประโยชน์ของการนำหลักธรรมมาปฏิบัติ เช่น เว็บไซต์สำนักข่าวชาวพุทธ www.budpage.com เว็บไซต์สำนักข่าวชาวพุทธนี้เป็นเว็บไซต์ที่นำเสนอธรรมะอย่างเป็นกลางๆ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ มีรายการหลัก เช่น *มุมมยุราชน* มีบทความเทคนิคเลี้ยงลูกแบบพุทธ นิทานสอนใจสำหรับเด็ก เคล็ดลับการเรียนให้เก่ง เป็นต้น *ระดมความคิด* เสรีภาพในการสื่อสารหมายถึง ทุกคนย่อมมีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ ในการแสดงความคิดเห็นของตน โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน คือสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามแก่ชีวิตและสังคมทุกๆ ความเห็นล้วนมีสาระ เป็นประโยชน์ เพราะให้หลักธรรม สัมมาวาจา มาเป็นเครื่องถ่วงถ่วงความเห็นตามหลักพุทธธรรม *ตอบปัญหาชีวิต* กระดานสนทนาธรรมะโดยการตั้งกระทู้ถามตอบกันในประเด็นต่างๆ ทั้งเรื่องราวในชีวิตประจำวันและข้อข้องใจในคำสอน *Bud Film* การชมภาพยนตร์ หรือ วีดีโอ เป็นวิธีผ่อนคลายความเครียดในชีวิตประจำวันที่ดีวิธีหนึ่ง หนึ่งแต่ละเรื่อง แม้แต่หนังที่เลวที่สุด หากว่าผู้ชมรู้จักดู รู้จักใช้ความคิด ผู้ชมย่อมจะได้รับทั้งสาระความรู้ และ คุณค่าที่ซ่อนเร้นที่อยู่ในหนัง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อพัฒนาชีวิตของตนเอง *Bud Film* คือคอลัมน์ใหม่ที่จะมาช่วยให้ท่านดูหนังอย่างคุ้มค่า *ข่าววัน* ธรรมहरषा จำจันจากทั่วโลก นำมาแปลให้มีรสชาติแบบไทยๆ เหยาะน้ำปลา บีบมะนาว แฉมด้วยเกร็ดความรู้ทางธรรมะ นิดๆ หน่อยๆ อ่านแล้ว พอให้จิตแจ่มใสเบิกบาน ไม่เบื่อหน่าย *บุจฉา วิสัชนา* บทสนทนาปัญหาธรรมะโดยท่านผู้ทรงคุณวุฒิ หรือที่มงาน เช่น การทำโคลนนิ่งผิวดลักพุทธหรือไม่ โดย นายอนันท์ ปันยารชุน – พระธรรมปิฎก เป็นต้น

เว็บไซต์ประเภทนี้มีอยู่จำนวนไม่น้อย มักเป็นของกลุ่มผู้สนใจพระพุทธศาสนาแบบไม่เป็นทางการ มุ่งให้ประโยชน์จากการประยุกต์ธรรมะ บทความหรือธรรมะออนไลน์ในเว็บไซต์เหล่านี้นำมาดัดแปลงเรียบเรียงให้อ่านง่ายในภาษาธรรมดา การจัดหน้าเว็บจะดูโล่งตาเบาสบาย ไม่นับรูปพระหรือดอกบัวเหมือนเว็บไซต์ธรรมะทั่วไป ความแตกต่างกันของประเภทเว็บไซต์สื่อถึงแนวทางและจุดมุ่งหมายขององค์กรผู้ผลิตทั้งยังทำให้เราทราบถึง

รูปแบบความต้องการพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน เพราะอินเทอร์เน็ตเป็นระบบสื่อหลายทาง มีการตอบกลับของกลุ่มผู้รับไปหาผู้จัดทำได้รวดเร็ว ความเปิดกว้างของการแสดงความคิดเห็นไม่จำกัดมุมมองที่มีต่อพระพุทธศาสนา สามารถนำมาเพิ่มเติมปรับปรุงเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดียิ่งๆ ขึ้นได้

วิเคราะห์สถานการณ์พุทธศาสนาในสังคมไทยจากสื่อมวลชน

ภาพรวมเนื้อหาคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เผยแผ่ผ่านสื่อมวลชน สามารถสะท้อนถึงความต้องการคำสอนแบบต่างๆ และความเป็นไปของพระพุทธศาสนาในสังคม ได้แก่

ธรรมชาติของสื่อมวลชน สื่อมวลชนซึ่งรองรับเป็นเครื่องมือสนองการเติบโตของระบบบริโภคนิยม เมื่อธรรมชาติของพื้นที่ไปสู่อื่นๆ จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนลักษณะการนำเสนอคำสอนตามไปด้วย ถึงแม้ผู้สื่อข่าวหลักธรรมพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจะทราบถึงเป็นความทันสมัยของธรรมชาติที่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาคือทุกยุคทุกสมัย แต่ด้วยลักษณะของการนำเสนอพระพุทธศาสนาแบบประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่สื่อถึงภูมิปัญญาของคนในอดีต แต่สื่อไม่ถึงคนในปัจจุบัน ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นของคนแก่ และล้าสมัย การอธิบายคำสอนเพื่อนำมาให้กับชีวิตประจำวันให้ได้มากที่สุดจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้คนเข้าใจและปฏิบัติตามได้ง่ายที่สุด การตีความอาจไปไม่ถึงความหมายอันลึกซึ้งของธรรมชาติ แต่เพียงพอสำหรับคนทั่วไปที่ต้องการเพียงพ้นจากทุกข์ที่ต้องเผชิญในบางขณะเท่านั้น ประชาชนส่วนใหญ่ที่มีความรู้ในพระพุทธศาสนาเพียงผิวเผิน ศัพท์และภาษาในพระไตรปิฎกยากเกินกว่าจะเข้าใจ ผู้เผยแผ่จึงปรับระดับภาษาให้ง่าย เป็นภาษาคอนcrete มิใช่ภาษาพระ ทั้งยังต้องคัดเลือก ตัดเติมเสริมธรรมชาติให้ถูกจริตถูกใจผู้ฟังกลุ่มใหญ่อีกด้วย

กระแสสังคมศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องอำนาจลึกลับที่ยากต่อการพิสูจน์เป็นรูปธรรมได้ ถือเป็นวิชาอย่างหนึ่ง คนจำนวนไม่น้อยมีความเชื่อลุ่มหลงและให้ความสำคัญกับสังคมศาสตร์มากจนถือเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ทั้งนี้โดยมีสื่อมวลชนบางแขนงเป็นตัวตอกย้ำถ่ายทอดอุดมการณ์สังคมศาสตร์อย่างต่อเนื่อง ทั้งที่โดยใจความแล้วพระพุทธศาสนาและสังคมศาสตร์มีจุดมุ่งหมายต่างกันโดยสิ้นเชิง “ไสย” แปลว่า การนอน เป็นศาสตร์ที่นับถือแล้วจะลุ่มหลงมัวเมาเหมือนคน หลับใหล ส่วนพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เรียนรู้แล้วจะเป็นผู้ตื่น รู้แจ้งสัจธรรม แต่พระพุทธศาสนาก็ก้าวถึงความจริงที่มีส่วนทับซ้อนอยู่กับสังคมศาสตร์ เช่น เรื่องนรกสวรรค์ อิทธิปาฏิหาริย์ และโหราศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งความจริงดังกล่าวพระพุทธศาสนาไม่ปฏิเสธ แต่ไม่ใช่แก่นของพระพุทธศาสนา สังคมศาสตร์แอบอิงส่วนนี้เข้ากับคำสอน อาศัยที่พระสงฆ์บางกลุ่มเองเป็นผู้นำในการสร้างความเชื่อให้กับชาวบ้านด้วยสังคมศาสตร์ เช่น ยอดพระคาถา พิธีตัดกรรมด้วยบุญญฤทธิ์ของหลวงพ่ ... อาถรรพณ์กฏแห่งกรรม วัตถุมงคลมหาขลังของหลวงพ่ ... วิทยุผู้เรืองฤทธิ์อิทธิเดชเวทย์คาถา ¹⁹ เป็นต้น ความลึกลับยากต่อการพิสูจน์เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจ

¹⁹ นิตยสารโลกสืบ 205 (มกราคม 2545)

คนมาตลอด สื่อมวลชนโดยเฉพาะสิ่งพิมพ์และโทรทัศน์งานรับความนิยมโดยการผลิตสื่อเกี่ยวกับเรื่องลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระเครื่อง โหราศาสตร์ ในหลายๆ สื่อก็เน้นความเป็นพระพุทธศาสนาเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือเข้าไป ภาพของพระพุทธรูปจึงมีไสยศาสตร์เกาะไปด้วยในบางส่วนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภาพส่วนนี้เป็นความบิดเบือนที่ไม่เสริมสร้างปัญญาให้กับคนในสังคม สื่อมวลชนถือได้ว่าเป็นต้นแหล่งหนึ่งของกระบวนการหล่อหลอมความคิด ผู้รับสารของสื่อแขนงต่างๆ จะได้รับการตอกย้ำเรื่องพุทธแนวไสยศาสตร์อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ความเคยชินจะก่อให้เกิดความคุ้นเคยกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี ทำให้บางกลุ่มเข้าใจคำสอนทางพระพุทธศาสนาผิดไป ทั้งบางรายลุ่มหลงในไสยศาสตร์จนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเอง

ธรรมะตามแบบแผนในพระไตรปิฎก อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาแบบประเพณี คือ การคงลักษณะการแปลพระบาลีตามความหมายดั้งเดิม ตามคัมภีร์ชั้นอรรถกถาซึ่งโบราณจารย์เขียนขึ้นมาอธิบายตอนยากๆ ในพระไตรปิฎก พระสงฆ์เป็นผู้นำในการเผยแผ่ธรรมะที่ถูกต้องนี้ ด้วยระบบการศึกษาสงฆ์ที่เน้นการศึกษาพระบาลี ถึงแม้คนส่วนใหญ่ในสังคมที่มีพื้นฐานทางธรรมะน้อย จะสนใจธรรมประยุกต์มากกว่า แต่ในแง่ของการสืบศาสนาของพระภิกษุ และเมื่อเกิดกรณีขัดแย้งในการตีความ ธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าให้เป็นศาสดาท่อนั้นย่อมเป็นมาตรฐานสำหรับการวัดความถูกต้อง

ธรรมะเชิงวิชาการ กระแสการศึกษาพระพุทธศาสนาแบบวิชาการในประเทศไทยเฟื่องฟูขึ้นในมหาวิทยาลัยทางโลกตามความนิยมของมหาวิทยาลัยตะวันตกที่ให้ความสนใจพระพุทธศาสนาในทฤษฎีของปรัชญาและของศาสตร์อื่นๆ ในมหาวิทยาลัยสงฆ์มีการปรับท่าทีของการศึกษาไปบ้าง โดยปรับพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์ต่างๆ เพื่อเพิ่มบริบทให้กับศาสนา แต่ยังคงเน้นหลักที่การศึกษาพระพุทธศาสนาแบบอนุรักษ์นิยมอยู่ ธรรมะเชิงวิชาการนี้ต่างจากการศึกษาตามแนวของคัมภีร์ซึ่งเป็นความรู้เชิงทฤษฎีเป็นพื้นฐานเพื่อวิปัสสนาธุระคือการปฏิบัติธรรม ความศรัทธาเลื่อมใสในศาสนาอาจจะถูกผลักดันให้เป็นรองสำหรับการวิเคราะห์วิจารณ์คำสอน พระพุทธศาสนาเชิงวิชาการที่มีสอนในมหาวิทยาลัยทางโลกมีแนวโน้มการสอนให้สามารถใช้วิจารณ์ญาณในการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตัวเอง และอธิบายให้คนอื่นเข้าใจความคิดของตนเองได้ด้วยเหตุด้วยผล ด้วยประจักษ์พยานต่างๆ ไม่ให้เอาอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวหรือศรัทธาเป็นที่ตั้ง พระพุทธศาสนาได้รับการศึกษาในฐานะเป็นศาสตร์หนึ่งเช่นเดียวกับวิชาต่างๆ มากกว่าการศึกษาเพื่อนำธรรมะมาปฏิบัติในชีวิตจริง

สภาพการณ์ของพระพุทธศาสนาเมื่อมองผ่านสื่อมวลชน ให้ภาพในด้านต่างๆ ของพระพุทธศาสนาที่ต่างกันด้วยลักษณะเฉพาะตัวของสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ปัจจัยแวดล้อมสื่อ คือ ความแตกต่างขององค์กรผู้ผลิตที่มีกลุ่มเป้าหมายในการรับสารไม่เหมือนกัน ทำให้สื่อมวลชนแต่ละประเภทนั้นมีส่วนกำหนดรูปแบบและเนื้อหาที่นำเสนอมีแนวทางที่แปรไปตามสิ่งต่างๆ เหล่านั้น

เนื้อหาการสอนแปรผันตามสื่อและผู้รับสาร

1. สื่อสิ่งพิมพ์

หนังสือพิมพ์ สิ่งที่มีหนังสือพิมพ์นิยมเสนอเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้แก่ เสนอข่าวความประพฤติผิดศีลธรรมวินัยของภิกษุสงฆ์ หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพในการนำเสนอข่าว สิ่งที่มีหนังสือพิมพ์นิยมนำเสนอตามหน้าที่อย่างหนึ่งของสื่อมวลชน คือ หน้าที่ในการเฝ้าดู (Watchdog) ที่จับตาดูความเปลี่ยนแปลงหรือความไม่ชอบมาพากลของเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม ถ้าหากเห็นว่าไม่เป็นไปตามทำนองคลองธรรมก็จะมีการนำมาวิพากษ์วิจารณ์และนำเสนอต่อสังคมทันที หนังสือพิมพ์จึงลงข่าวการประพฤติผิดศีลธรรมวินัยของพระภิกษุทั้งยังประโคมให้ข่าวเป็นที่สนใจและติดตามของประชาชนอยู่ไม่ขาดสาย ในกรณีนี้ ถือว่าเป็นคาบสองคม ถึงแม้ว่าเป็นประโยชน์ในแง่ของการตีแผ่การกระทำอันเป็นเหตุให้ศาสนามัวหมอง เพื่อจะได้มีการสอบสวนและดำเนินการแก้ไขให้ถูกต้อง แต่ในทางกลับกันการเสนอข่าวความประพฤติมิชอบของพระภิกษุเหล่านั้นก็เป็นอันตรายต่อศรัทธาของศาสนิกชนที่มีต่อพระภิกษุสงฆ์ ในงานวิจัยของสุทัศน์ โงทัยระโทก (2539) พระสงฆ์ส่วนใหญ่เห็นว่าสื่อมวลชนมีความรับผิดชอบเพียงปานกลางต่อการเสนอข่าวเชิงลบทางพระพุทธศาสนา หนังสือพิมพ์ควรมีวิธีการเสนอข่าวอย่างสร้างสรรค์มากกว่าที่เป็นอยู่

หนังสือพิมพ์ประเภทข่าวหนัก เสนอบทความพระพุทธศาสนาในเชิงวิเคราะห์เน้นธรรมเพื่อการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน พระพุทธศาสนากับสังคมปัจจุบัน พระพุทธศาสนาในมุมมองของศาสตร์อื่นๆ เป็นต้น เช่น คอลัมน์ธรรมาภิวัฒน์ ในเนชั่นสุดสัปดาห์

“...จริยธรรมแบบพอใจ กับจริยธรรมแบบจำใจ มีความแตกต่างกันมาก เมื่อเข้ามาในจริยธรรมแห่งความเอื้อประสาดและความสุข วิธีคิดของเราจะเปลี่ยนไป เมื่อตั้งจิตคิดจะเอา เราจะมองคนอื่นอย่างเห็นอกเห็นใจหรือเป็นเหยื่อ แต่เมื่อคิดจะให้ เราจะมีเมตตาและความเข้าใจและเกิดความเมตตากรุณา”²⁰

ในคอลัมน์อากาลโก โดยนามกาย ในมติชนสุดสัปดาห์

“พุทธศาสน์ก็ดี วิทยาศาสตร์ก็ดี ศาสตร์ทั้งหลายที่มีที่มาจากหลาย ๆ ศาสตร์จิตตศาสตร์ เกษตรศาสตร์ ทุกอย่างนั้นแหละค้นไปมันก็มีที่มา แต่ว่ามาจบบทความที่ความจริงของมัน เพราะมันเป็นวัฏฏะเหมือนกันกับล้อเกวียน... ในความเห็นของพระอาจารย์ชา สุภัทโท เหมือนมีค้อนหนึ่ง เรามาตีให้มันคมๆ จะเอาไปทำให้มันเป็นประโยชน์ มันก็มีประโยชน์ ...จะเอาไปทำให้ไร้สาระ มันก็มีกำลังเท่าๆ กัน...”²¹

หนังสือพิมพ์ประเภทข่าวเบา นิยมเสนอเรื่องเกี่ยวกับพระเครื่อง จิตวิญญาณ กฎแห่งกรรม ประวัติดีหรือธรรมะจากพระภิกษุที่มีชื่อเสียงในด้านสมาธิ ธรรมะแนวอนุรักษนิยม เช่น คอลัมน์อริยะโลกที่ 6 ในหนังสือพิมพ์ข่าวสด

²⁰ วุฒิธรเมธีภิกขุ. “ธรรมาภิวัฒน์ : สันติภาพจากอิสรภาพและความสุข ,” *เนชั่นสุดสัปดาห์* ปีที่ 10 ฉบับที่ 488 (8-14 ตุลาคม 2544) : 78.

²¹ นามกาย. “อากาลโก : รอยเกวียน ยาว และกลม,” *มติชนสุดสัปดาห์* ปีที่ 21 ฉบับที่ 1072 (5 มีนาคม 2544) : 50.

“หลวงพ่อกองอยู่โชติโก...สมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เป็นพระเปี่ยมด้วยเมตตาใครไปหากปฏิบัติเหมือนกันหมด ไม่มีแบ่งชั้นวรรณะ...แม้ท่านจะเป็นพระสงฆ์ที่แก่กล้าด้านวิชาและเชี่ยวชาญด้านกรรมฐาน แต่ไม่เคยโอ้อวดให้ใครรู้ด้านการลงอาถรรพณ์นั้น เก่งมากทางค้าขาย ทางป้องกันอันตราย...”²²

การที่หนังสือพิมพ์สองประเภทที่มีฐานของความแตกต่างกันอยู่ที่กลุ่มเป้าหมายและคอลัมน์ทางพระพุทธศาสนาต่างกัน แสดงให้เห็นถึงความสนใจของกลุ่มผู้อ่านไม่เหมือนกัน หนังสือพิมพ์สามารถแยกอายุ เพศ การศึกษา และสังคมของผู้อ่านได้กว้างๆ จำนวนผู้อ่านหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวเบาหมักมีมากกว่าหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวหนัก ประชาชนส่วนใหญ่ที่อ่านรับรู้พระพุทธศาสนาในบทบาทที่แสดงโดยหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวเบา ขณะที่ชนชั้นกลางที่มีการศึกษาอ่านคอลัมน์พระพุทธศาสนาที่มีการนำเสนอแตกต่างกันทั้งเรื่องราวและวิธีเขียน แม้คอลัมน์เหล่านี้จะมีจำนวนน้อยเพียงแค่ 1 % ในหนังสือพิมพ์ แต่การคัดสรรเนื้อหาความใดๆที่จะนำมาลงในหน้ากระดาษที่มีจำกัดนั้น สามารถบอกลักษณะของพระพุทธศาสนาที่กระจายอยู่ในความรับรู้ส่วนใหญ่ได้ดี ในหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวหนักนั้นมุ่งเสนอบทความทางพระพุทธศาสนาที่เน้นการปฏิบัติตนให้มีคุณธรรมในระดับสังคม การใช้ชีวิตร่วมกัน ส่วนในหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวเบา นั้นมีแม้จุดมุ่งหมายไม่ต่างกัน แต่มักนำเสนอเรื่องพระเครื่องมากกว่า

นิตยสารและหนังสือพิมพ์ธรรมะ

นิตยสารธรรมะมีแนวความคิดและแนวทางการปฏิบัติหลากหลายตามจุดมุ่งหมายขององค์กรพุทธหรือองค์กรผู้ผลิตนิตยสารธรรมะเหล่านี้ ให้ความสำคัญแตกต่างกันที่ทำให้รูปแบบการนำเสนอ การคัดสรรเนื้อหาธรรมะแตกต่างกัน สะท้อนภาพความคิดทางพระพุทธศาสนาแบบต่างๆ ในสังคมได้เป็นอย่างดี นิตยสารธรรมะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีผู้อ่านในวงแคบ เนื่องจากเป็นนิตยสารเฉพาะทาง แนวทางการนำเสนอของนิตยสารเหล่านี้จึงอยู่ที่องค์กรเจ้าของหนังสือ มักเป็นมูลนิธิทางศาสนาสำนักต่างๆ สำนักเหล่านี้มีผู้ศรัทธาและสนใจอยู่เป็นกลุ่มๆ กลุ่มผู้รับสารเหล่านี้ย่อมพึงพอใจรูปแบบวิธีคิดของแต่ละสำนักอยู่แล้ว การอ่านนิตยสารธรรมะก็คือการรับรู้ข่าวสารข้อมูลจากมูลนิธิเหล่านั้นเอง

นิตยสารธรรมะที่โดดเด่นเล่มหนึ่ง คือ *สววิภา* ของเสถียรธรรมสถาน ตั้งแต่ฉบับของเดือน ธ .ค. 2544 เป็นต้นมา สววิภาเปลี่ยนรูปโฉมจากนิตยสารธรรมะเพื่อผู้หญิงมาเป็นนิตยสารผู้หญิงแนวธรรมะ จากฉบับเดิมเต็มไปด้วยความละเอียดอ่อนเพื่อให้เข้าถึงจิตใจของผู้หญิง เด็ก และครอบครัวได้ดี ฉบับใหม่นี้เจาะกลุ่มผู้หญิงที่ทันสมัยด้วยการศึกษาระบบที่ไม่มีวันล้าสมัย เพิ่มเติมคอลัมน์ให้หลากหลายขึ้น เหตุผลหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงนี้คือ

²² วีรฉัตร พลชัย. “อริยะโลกที่ 6 : หลวงพ่อกองอยู่ โชติโก,” *ข่าวสด* (18 เมษายน 2544) : 31.

“...ที่ผ่านมามีคนมองว่าสาวิกาเป็นหนังสือเฉพาะกลุ่ม ที่รูปแบบใหม่เราจะไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มคนที่รู้จักเสถียรธรรมสถานเท่านั้น เพราะจริงๆ ธรรมะไม่ควรถูกจำกัดโดยสถานที่หรือตัวบุคคล...คือต้องการให้คนทั่วไปนำธรรมะมาใช้ในชีวิตมากขึ้น น่าจะเป็นรูปแบบกระจาย ให้ความรู้ลึกว่าไม่ได้เป็นค่าย...”²³

ธรรมลีลา หนังสือพิมพ์รายเดือนของมูลนิธิธรรมอิสสระ หนังสือพิมพ์ซึ่งวางแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน เพื่อคุณภาพของสังคม เนื้อหาหลักเกี่ยวกับบทบาทของพระพุทธศาสนา การนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาในสังคม มีรูปแบบคล้ายกับหนังสือพิมพ์ประเภทเน้นคุณภาพ บทความต่างๆ ในหนังสือพิมพ์เป็นลักษณะของการให้ข้อมูลมิใช่การสอนศาสนา

วารสาร

วารสารทางพระพุทธศาสนาก็มีความน่าสนใจอยู่ที่การตีความคำสอนในมุมมองต่างๆ ทำให้เห็นความคิดของกลุ่มนักวิชาการที่มีต่อพระธรรม และสถานการณ์พระพุทธศาสนาในสังคม วารสารเหล่านี้มีความเหมือนกันที่ลักษณะงานเขียนเชิงวิชาการ แต่เมื่อมีการจัดแย้งกันทางความคิดไม่ว่าจะเป็นเรื่องคำสอนหรือสถานการณ์ของพระพุทธศาสนา วารสารต่างๆ ก็ยังคงแสดงแนวความคิดประจำสถาบันอยู่ดี เช่น ในกรณีการตีความนิพพานเป็นอิตตาของสำนักวัดพระธรรมกาย วารสารทางวิชาการของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 ที่เสนอบทความโต้แย้งตามการตีความอย่างตรงตัวในพระไตรปิฎก สถาบันสงฆ์ยังคงความอนุรักษ์นิยมในการเผยแผ่คำสอน ในขณะที่วารสารของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันทางวิชาการที่เป็นกลางทางความคิด การเสนอบทความเกี่ยวกับกรณีดังกล่าวไม่สรุปลงไปที่ความคิดเห็นใดถูกหรือผิด เปิดโอกาสให้ผู้สนใจศึกษาและใช้ความคิดสรุปผลของสถานการณ์เอง ความล้มเหลวของการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะเชิงวิชาการ คือ การวิเคราะห์วิจารณ์พระธรรมและคัมภีร์ โดยอาศัยหลักของศาสตร์อื่นมาอธิบาย มักเสี่ยงต่อการบิดเบือนคำสอน กระทบต่อความรู้สึกของพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก อย่างกรณีงานวิจัยเรื่อง พระพุทธเจ้าปรินิพพานด้วยโรคอะไร ของพระมโน เมตตานันโท งานวิจัยฉบับนี้ที่ทำให้ภาพศาสดาของพระพุทธเจ้ากลายเป็นชายชราธรรมดาก็ถูกโจมตีต่อเนื่องยาวนานและออกบทความแก้ไขความเข้าใจผิดจากสื่อขององค์กรพุทธโดยเฉพาะสถาบันสงฆ์ ผลงานของพระมโนกลายเป็นที่ไม่ยอมรับจากองค์กรผู้รักษาพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม เพราะเป็นงานที่แสดงการลดทอนศรัทธาและไม่ยอมรับหลักฐานในพระไตรปิฎก

คอลัมน์ธรรมะในนิตยสารสื่อถึงรูปแบบความต้องการพระพุทธศาสนาในสังคม

นิตยสารทั่วไปหรือนิตยสารเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต มักกล่าวถึงเรื่องของศิลปวัฒนธรรม เพื่อครอบคลุมเนื้อหาที่จำเป็นสำหรับชีวิตไว้ทั้งหมด เต็มเต็มความสมบูรณ์ให้กับนิตยสารนั้นๆ คอลัมน์ธรรมะที่มีอยู่ประปรายตามนิตยสาร

²³ ก้าว่าง. “สัมภาษณ์ : ศิริวรรณ เต็มผาติ กับบทบาทท.ก.สาวิกรูปใหม่,” *สาวิกา* ปีที่ 5 ฉบับที่ 45 (2544) : 97.

ทั่วไป อาจจะเป็นคอลัมน์ประจำ 1 - 2 คอลัมน์หรือคอลัมน์พิเศษที่เสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแบบไม่ประจำ แสดงความมีอยู่ของพระพุทธศาสนาคู่สังคมไทย การส่งเสริมคุณธรรมออกมาในลักษณะต่างๆ ที่เข้ากับรูปแบบที่ต่างกันของนิตยสารประเภทต่างๆ เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับสังคมไทยในฐานะที่เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมที่ไม่อาจละทิ้งได้

นิตยสารที่มักจะมีคอลัมน์ธรรมะได้แก่ นิตยสารผู้หญิง นิตยสารเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม นิตยสารเชิงสารคดี นิตยสารครอบครัว นิตยสารสุขภาพ นิตยสารการเกษตร (เรียงตามลำดับปริมาณที่พบมากไปหาน้อย)

นิตยสารสำหรับผู้หญิงมักจะพบคอลัมน์ธรรมะเพื่อการใช้ชีวิต การแก้ปัญหา โดยมีวิธีและลีลาการเขียนต่างกันไปตามระดับของนิตยสาร นิตยสารเพื่อกลุ่มผู้หญิง มักนำเสนอธรรมะอย่างอ้อมๆ แทรกเนื้อหาและวิธีคิดอย่างพุทธเข้าสู่ข้อเขียนที่ดูเหมือนเรื่องสั้นหรือบทความแนวเพื่อชีวิตและจิตใจมากกว่าจะเป็นการสอนธรรมะอย่างตรงไปตรงมาตามความในพระไตรปิฎกหรือหนังสือธรรมะ หรือเป็นเรื่องเกี่ยวกับคติพุทธที่อยู่ในศิลปะ ะไทยมากกว่า ส่วนในนิตยสารผู้หญิงสำหรับกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มผู้หญิงชนชั้นแรงงาน นิยมเขียนแบบสอนตามคำพระ คล้ายกับอ่านหนังสือธรรมะ แม้จะมีวิธีการนำเสนอที่ต่างกัน แต่ผู้หญิงกับการเข้าวัดปฏิบัติธรรมมักจะมาคู่กัน ผู้หญิงมักจะมีวิธีแก้ปัญหาที่แตกต่างจากผู้ชาย การเข้าวัดเป็นลักษณะหนึ่งของการแก้ปัญหาของผู้หญิงที่มีมากกว่า สิ่งนี้สามารถบ่งชี้ให้เห็นถึงระดับความสนใจธรรมะของผู้หญิงในแง่ของผู้รับธรรมะ เพราะภาพของผู้หญิงในการเผยแผ่ก็ยังคงเป็นพระภิกษุซึ่งเป็นเพศชายอยู่ดี

คอลัมน์ที่ไม่เคยขาดหายไปจากหนังสือเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทย คือคอลัมน์พุทธศิลป์ ที่นำเสนอทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม รวมถึงวรรณกรรม ด้วยว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมายาวนานนับแต่การสร้างชาติ ดังนั้นศิลปะไทยอันเกิดขึ้นจากความวิจิตรของจิต จึงสร้างขึ้นมาตามศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเพื่อเป็นพุทธบูชา พระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานของศิลปะ ะไทย หากจะศึกษาความงามของศิลปะ ะไทยให้ถ่องแท้ก็ต้องศึกษาพระพุทธศาสนาให้ถ่องแท้ คอลัมน์ในนิตยสารเหล่านี้จึงต้องคอยนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับคติพุทธในศิลปะไทยให้ผู้อ่านได้เรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญนี้เสมอ

นิตยสารสุขภาพ นอกจากเสนอเนื้อหาทางการแพทย์และการสาธารณสุขแบบวิทยาศาสตร์ตะวันตกแล้ว การดูแลสุขภาพที่หมายถึงทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ได้มีแนวโน้มของการนำการนำภูมิปัญญาตะวันออกมาเป็นปัจจัยหลักในการดูแลสุขภาพ เช่น การบริหารร่างกายให้สอดคล้องกับลมหายใจ อย่างโยคะหรือกายบริหารแบบจีน เป็นการดูแลสุขภาพที่เริ่มจากภายในตน ไปจนถึงการดูแลสุขภาพในจิตใจอย่างการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อฟื้นฟูสุขภาพจิตใจ เสริมสร้างกำลังใจของผู้ป่วย หรือการรักษาจิตใจให้ปราศจากกิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนใจ และมีผลต่อสุขภาพกาย

ภาพสะท้อนจากสื่อสิ่งพิมพ์

พระเครื่อง พุทธศิลป์ ศาสนาและพาณิชย์ ศิลปวัตถุที่ได้รับการสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธรูปและสื่อให้ถึงคำสอนที่ พระศาสดาได้ทรงสั่งสอนไว้กลับตีความเป็นของขลัง มีความหมายใหม่ในฐานะสินค้าศักดิ์สิทธิ์ที่มีราคาตามความ เก่าแก่ ความหายาก และความนิยม ศิลปะของพระพุทธรูปและพระเครื่องกลายเป็นความเชื่อชาตินิยมเฉพาะสาขาในหมู่ นักสะสม ที่พึงมีติดตัวเพื่อจะประเมินค่าของพระเครื่องรุ่นต่างๆ อันมีจุดขายอยู่ที่ความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ นิติสารพระเครื่องที่มีอยู่เป็นจำนวนมากบนแผงหนังสือที่เป็นเครื่องยืนยันถึงการตอบรับ เป็นอย่างดีจากผู้่าน คอลัมน์พระเครื่องในหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวมามีพื้นที่เต็ม 1 หน้ากระดาษ แสดงถึงการเติบโตของตลาดพระ เครื่องในเมืองไทยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นนิติสารและคอลัมน์พระเครื่องจะพยายามสอดแทรกธรรมชาติของเกจิอาจารย์ หรือพยายามจะยืนยันจุดยืนในแง่การสืบพระพุทธศาสนาด้วยการนิยมในพระเครื่อง แต่ผลปรากฏจากแว่นส่องพระ เครื่อง ไม่สามารถสื่อถึงคำสอนหรือปลูกฝังคุณธรรมให้กับกลุ่มผู้อ่านได้ ในเมื่อพระพุทธศาสนามีอุดมการณ์ที่สวน ทางกับระบบเงินตรา มูลค่าที่ประเมินให้กับพระเครื่องรุ่นต่างๆ จึงไม่ใช่สิ่งที่แสดงถึงคุณค่าทางศาสนาในสังคม

ธรรมะกับสังคม ไม่ว่าจะเป็นปรีชาหรือปฏิบัติ ธรรมะนั้นสามารถเข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี การ ตีความและนำมาใช้แก้ปัญหาสังคมจึงเป็นจุดเด่นของเนื้อหาคำสอนในสิ่งพิมพ์ เพราะกลุ่มผู้ที่มีการอ่าน มักจะมี ความคิดเห็นร่วมสมัย ใส่ใจกับสภาพสังคม ธรรมะที่ประยุกต์เข้ากับสังคมปัจจุบันได้นั้น จะได้รับการยอมรับจาก ผู้อ่านมาก

ไสยศาสตร์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องเร้นลับ นิติสารเรื่องผี กรรมเก่า การปลุกเสกเครื่องรางของขลัง สื่อสิ่งพิมพ์ ประเภทดังกล่าวมีจำนวนมากและเป็นที่นิยมมากกว่าสิ่งพิมพ์แนวพุทธธรรม กระแสไสยศาสตร์ไม่สามารถทำให้คน เข้าถึงหลักพระพุทธศาสนาที่แท้ เพราะสิ่งที่หนุนหลังอยู่นั้นคือการไม่พึ่งพาตนเอง การใส่ใจในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ กับการปฏิบัติตน แม้บางครั้งการเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเรื่องลึกลับ จะทำให้เกิดความกลัวไม่กล้าทำชั่ว หรือทำดีแต่หวัง ผลประโยชน์ ถือว่าเป็นศรัทธาที่บิดเบือน

สื่อวิทยุกระจายเสียง

สถานีวิทยุเพื่อพระพุทธศาสนา นับเป็นปรากฏการณ์ทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ดี เมื่อมีสถานีวิทยุเพื่อ พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นถึง 2 สถานี ทำให้สื่อวิทยุสามารถใช้ลักษณะที่เหนือกว่าสื่อสิ่งพิมพ์ในด้านของการได้ยินเสียง ซึ่งเป็นประโยชน์กับการฟังธรรมอย่างยิ่ง เพราะเสียงสามารถสร้างการโน้มน้าวใจให้เกิดความสงบได้ดี อีกทั้งเมื่อ เป็นสถานีวิทยุสำหรับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะแล้ว ก็สามารถบรรยายธรรมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นได้ เพราะกลุ่มเป้าหมาย ที่หันมาฟัง ส่วนมากก็เป็นผู้ที่สนใจพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ

สื่อโทรทัศน์

การจัดสรรเวลาสำหรับรายการพระพุทธศาสนานั้นยังมีน้อยและอยู่ในเวลาที่ไม่สะดวกสำหรับการเปิดรับชม แต่มีแนวโน้มในการจัดสรรคลื่นความถี่เพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมซึ่งรวมถึงศาสนาด้วยอยู่ในร่าง พ.ร.บ.องค์การ จัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการคมนาคม เพื่อเพิ่มรายการโทรทัศน์ และรายการวิทยุเกี่ยวกับการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมโดยเฉพาะมากขึ้นให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของ ชีวิตประจำวันของประชาชน ขณะนี้สถานีโทรทัศน์ เช่น ช่อง 9 ช่อง 11 มีนโยบายที่แน่ชัด และมีปริมาณรายการ ธรรมะที่มากกว่าสถานีโทรทัศน์ช่องอื่นๆ

ผลงานวิจัยของพวงทอง อังกาบ (2538) กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยส่วนใหญ่เห็นว่ารายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความจำเป็นต้องออกอากาศทางโทรทัศน์อย่างมาก แต่ยังเห็นว่ามีน้อย²⁴ จากความคิดเห็นดังกล่าวสามารถชี้ให้เห็น ว่าคนส่วนมากเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีความจำเป็นต่อการส่งเสริมคุณธรรมในสังคม แต่ปริมาณของ รายการธรรมะทางโทรทัศน์และการเปิดรับชมมีน้อยเกินไป

รูปแบบรายการธรรมะที่มีอยู่ในปัจจุบัน แสดงถึงความใส่ใจในการปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของคนใน สังคม เป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างกระแสใหม่ๆ ในการศึกษาธรรมะสำหรับคนรุ่นใหม่โดยเน้นไปที่เยาวชนเป็นสำคัญ

รายการโทรทัศน์ยังคงเน้นศรัทธาของประชาชนที่มีต่อสถาบันสงฆ์ การแพร่ภาพและเสียงรายการธรรมะทาง โทรทัศน์จำนวนมากยังคงให้ความสำคัญกับภาพของผู้เผยแผ่ธรรม คือพระภิกษุ อยู่อย่างเดิม เนื่องจากภาวะของ ความเป็นภิกษุ แสดงถึงความน่าเชื่อถือ ความศรัทธาของผู้รับชมที่ยังมีต่อภิกษุในฐานะผู้เผยแผ่ธรรม จนเป็น สัญลักษณ์ของรายการธรรมะที่ต้องมีพระสงฆ์นั่งเทศน์อยู่บนธรรมาสถ์ หรือเป็นการเทศน์นอกสถานที่ที่แสดงความ เป็นศาสนสถาน หรือป่าเขาที่ให้ความบรรยากาศของความวิเวกได้เป็นอย่างดี

รายการธรรมะกับเวลาแพร่ภาพ จากผังรายการธรรมะทางโทรทัศน์ จำนวนรายการอยู่ในระดับที่พอใช้ แต่ เวลาแพร่ภาพมีความยาวนานและอยู่ในช่วงเช้าตรู่เป็นส่วนใหญ่ งานวิจัยเกี่ยวกับการเปิดรับชมรายการธรรมะหลาย ฉบับให้ข้อสรุปที่ว่าเวลาเช้าตรู่เป็นเวลาที่ไมสะดวกในการเปิดรับชมรายการ เนื่องจากความเคยชินของชาวพุทธ เวลา ฟังธรรมคือตอนหัวค่ำ เมื่อเสร็จจากภารกิจตลอดวันพุทธศาสนิกชนแต่โบราณจึงจะไปฟังธรรม หรือเมื่อมีงานบุญ ต่างๆ เวลาเช้าตรู่ของคนปัจจุบัน คือเวลาที่เร่งรีบในการเริ่มต้นวันใหม่ แม้ว่าคนส่วนใหญ่จะเห็นว่ารายการธรรมะ

²⁴ พวงทอง อังกาบ, “พฤติกรรมการณ์เปิดรับชมรายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางโทรทัศน์ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตสาขาวิชาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2538) หน้า 92.

เป็นสิ่งจำเป็นต่อสังคม แต่การจัดสรรเวลาออกอากาศไม่อำนวยความสะดวกการรับชม รายการธรรมะที่มีผู้สนใจในวงจำกัดก็ยังมีติดตามชนน้อยลง

รูปแบบแปลกใหม่จำเป็นต่อรายการธรรมะทางโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อโทรทัศน์เพื่อให้ได้ช่วงเวลาที่ผู้ชมนิยมเปิดรับชมจะต้องสร้างรูปแบบให้น่าสนใจ มากไปกว่ารูปแบบบรรยายคนเดียวอย่างการแสดงธรรมจากพระสงฆ์ที่เป็นมา เพราะรายการโทรทัศน์มีลักษณะเฉพาะตัวให้สร้างสรรค์สื่อความหมายได้มากมาย การที่ทางสถานีโทรทัศน์นำเพียงเทปบันทึกภาพธรรมบรรยายของพระสงฆ์มาเปิดให้ครบเวลา แสดงถึงความเอาใจใส่ต่อการปรับปรุงรายการในระดับต่ำ รูปแบบอภิปรายและกึ่งสารคดีเป็นรูปแบบที่เพิ่มความน่าสนใจ ทำให้รายการธรรมะเป็นเรื่องไม่น่าเบื่อ อย่างรายการ *ตามหาแก่นธรรม* รายการ *ชีวิตไม่สิ้นหวัง* และรายการ *นี้มีแหละชีวิต* คือตัวอย่างของรายการทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับความสนใจจากผู้ชมเป็นอย่างดี แม้จะเป็นรายการที่มีจุดเน้นต่างกัน แต่ผู้ชมได้มีโอกาสฟังธรรมะจากหลายด้าน จากประสบการณ์ตรงของคนที่มีชีวิตจริง ในสังคมปัจจุบัน ธรรมะจึงเพิ่มมิติขึ้นมา มากกว่าอยู่ในคัมภีร์

สื่ออินเทอร์เน็ต

สิ่งที่น่าสังเกตในเว็บไซค์ คือ อัตโนมติของเจ้าของเว็บไซค์ที่แทรกไปกับธรรมะ ด้วยความสามารถเป็นเจ้าของสื่อได้เพียงแค่อัปโหลดสร้างเว็บไซค์ให้ออนไลน์ได้ ก็สามารถกำหนดเนื้อหาที่เผยแพร่ออกไปอย่างที่ไม่มีการเข้ามาควบคุมกลั่นกรองความถูกต้องที่นำเสนอ เว็บไซค์บางเว็บที่ทำโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความเห็นบิดเบือนมีเนื้อหาที่น่าพาให้เข้าใจธรรมะแบบผิดๆ ได้

สนามประลองความรู้ของผู้สนใจพระพุทธศาสนารุ่นใหม่ กระดานสนทนาธรรมเป็นสนามสำหรับเผยแพร่ความรู้ แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนทัศนคติทางพระพุทธศาสนากันอย่างไม่ว่าจำกัดกระดานสนทนาที่ได้รับความนิยมจำนวนมาก มักเป็นที่เว็บไซค์ที่รวมกระดานสนทนาประเด็นต่างๆ ไว้ เรื่องของพระพุทธศาสนาจะอยู่ที่กลุ่มศาสนาและปรัชญา ซึ่งเปิดกว้างสำหรับนักศาสนาและนักปรัชญาการแสดงความคิดเห็นและการโต้เถียงกันเรื่องศาสนาจึงเกิดขึ้นอย่างอิสระ ข้อดีของกระดานสนทนา คือ การแสดงความคิดเห็นของคนจำนวนมากทำให้ทราบถึงท่าทีที่มีต่อพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ต่างกัน ปัญหาใดที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวเฉพาะสถานการณ์ ปัญหาใดที่เป็นที่ถกเถียงกันมาตลอด ข้อเสียของกระดานสนทนาอยู่ที่โลกในอินเทอร์เน็ตไม่รู้จักเห็นหน้ากัน ทั้งยังใช้นามแฝงในการพูดคุย เนื้อหาที่พิมพ์โต้ตอบกันจึงมีทั้งดีและไม่ดี ถูกต้องและไม่ถูกต้อง ผู้รับข้อมูลทางพระพุทธศาสนาจึงต้องกลั่นกรองความเห็นต่างๆ ให้ดี

สั่งฆทานผ่านอินเทอร์เน็ต ธุรกิจการขายเครื่องสังฆทานเติบโตขึ้นตามความต้องการบุญของผู้คน นอกจากเว็บไซค์ให้สั่งจองชุดสังฆทานแล้ว กลางปี พ.ศ. 2544 มีเว็บไซค์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ไม่มีเวลาทำสังฆทานผ่านอินเทอร์เน็ตได้ โดยมีชุดสังฆทานให้เลือก มีคำถวายให้สวดตาม มีคำอธิษฐาน การถวายสังฆทานแบบนี้ไม่เจาะจง

บุคคลจริงๆ เพราะผู้ที่ดูแลเว็บจะไปทำสิ่งมกานให้แทน การทำบุญผ่านอินเทอร์เน็ตเปลี่ยนขั้นตอนตามประเพณีเดิมไป ความหมายของการทำบุญคงมีความสำคัญอยู่ที่เจตนาอันเป็นมโนกรรมเท่านั้น กายกรรม วจีกรรม ที่กระทำด้วยความเคารพ เหลือเพียงการคลิกเมาส์อยู่หน้าจอคอมพิวเตอร์เท่านั้น ความสะดวกสบายของเทคโนโลยีทำให้ความสำคัญของวัฒนธรรมและองค์ประกอบของการกระทำกุศลในความเป็นศาสนาลดลง

แนวโน้มนៃพระพุทธศาสนาในยุคสื่อสารมวลชน

สำนักความคิดต่างๆ สร้างรูปแบบพระพุทธศาสนา สำนักความคิดที่นำโดยพระภิกษุนักปฏิรูปพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อสังคม มีบทบาทในการเผยแผ่และพัฒนาพระพุทธศาสนามากกว่าองค์กรสงฆ์ซึ่งมีระบบการบริหารค่อนข้างเก่าและล้าสมัย การตีความคำสอนและแนวทางการปฏิบัติธรรมที่น่าสนใจได้กลายเป็นจุดสนใจของผู้ที่มีความศรัทธา ในระยะหลายทศวรรษที่ผ่านมาสำนักต่างๆ เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งในด้านคำสอนและจำนวนผู้นับถือ การรวมตัวเป็นกลุ่มทำให้เกิดพลัง สามารถขยายการเผยแผ่เข้าไปในสื่อมวลชนซึ่งมีส่วนทำให้พระพุทธศาสนาในเมืองไทยมีการเคลื่อนไหว

กระแสหลักของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันจึงอยู่ที่กลุ่มคนที่หันมาสนใจพระพุทธศาสนา เห็นความสำคัญของการนำธรรมะเข้ามาแก้ปัญหาและประยุกต์เข้ากับสภาพสังคมในปัจจุบัน สำนักความคิดและมูลนิธิการพระพุทธศาสนาต่างๆ ถึงแม้จะมีจุดยืนเดียวกันคือสืบสานคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่ก็มีการทำและวิธีการสื่อที่แตกต่างกันไปตามแนวคิดและกลุ่มเป้าหมาย ตัวอย่างเช่น

สวนโมกขพลารามของพุทธทาสภิกขุ วัดสวนแก้วของพระพยอม วัดพระธรรมกาย สันติอโศกของท่านโพธิรักษ์ เป็นตัวอย่างสำนักทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มีการตีความแตกต่างกัน มีอิทธิพลต่อความเชื่อและวิถีทางการนับถือพระพุทธศาสนาของคนในสังคมไทยมานานปี มีสื่อเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนามากมาย สื่อเหล่านี้ล้วนแสดงจุดยืนของแต่ละสำนักได้เป็นอย่างดี

สำนักสวนโมกขพลารามของพุทธทาสภิกขุ สืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน และการเติบโตของชนชั้นกลางในสังคมไทย พุทธทาสภิกขุได้ตีความคำสอนในพระไตรปิฎกและวัฒนธรรมของชาวพุทธไทยด้วยการใช้ปัญญาและเหตุผล ให้เรื่องราวในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องทางจิตล้วนๆ โดยลดทอนเรื่องปาฏิหาริย์และไสยศาสตร์ ให้ความสำคัญกับประโยชน์ที่คนสมัยปัจจุบันจะพึงได้รับจากการปฏิบัติธรรม เช่น ธรรมะคือหน้าที่นิพพานเป็นเรื่องทางจิตใจที่สามารถเข้าถึงได้ทันทีและเดี๋ยวนี้ เป็นต้น การตีความคำสอนในลักษณะดังกล่าวทำให้ความคิดของพุทธทาสภิกขุเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไป โดยเฉพาะในกลุ่มคนชั้นกลางที่มีการศึกษา เนื่องจากคำสอนของท่านมีนัยเชิงวิชาการอย่างที่ยอมรับกัน แนวโน้มการศึกษาพระพุทธศาสนาปัจจุบัน นอกจากนั้นการสอนที่เข้าถึงแก่นพระพุทธศาสนานั้นประโยชน์ในปัจจุบันด้วยคำพูดสั้นๆ หรือบทกวี เช่น คำว่า จิตว่าง ตัวกู - ของกู ทำให้

คำสอนของท่านเป็นที่นิยมในสำนักความคิดต่างๆ ด้วยผลงานของท่านจึงปรากฏอยู่ในสื่อมากมาย ได้รับการนำมากล่าวถึง เรียบเรียงพิมพ์ใหม่อยู่เสมอไม่ขาดสาย

ในช่วงปี 2534 หนังสือพิมพ์คู่แข่งธุรกิจได้จัดการทำแบบสอบถามประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าพระภิกษุที่ชาวกรุงเทพมหานครรู้จักมากที่สุดคือพระพยอม กัลยาโณ ในฐานะพระนักเทศน์และนักพัฒนา เนื่องจากพระพยอมปรากฏตัวต่อสาธารณชนและสื่อมวลชนมาก ด้วยลีลาการเทศน์และโครงการพัฒนาสังคมทำให้พระพยอมสามารถเข้าถึงและมีอิทธิพลต่อสื่อมวลชนและชนทุกชั้นของสังคมไทยอย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพ

วัดพระธรรมกาย จัดระบบประชาสัมพันธ์ด้วยการตลาดสมัยใหม่ ใช้เทคโนโลยีของสื่อมวลชนอย่างเต็มเปี่ยมทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ และสื่ออินเทอร์เน็ต โดยอาศัยความทันสมัยของสื่อต่างๆ มาประชาสัมพันธ์หลักการของวัดที่เน้นการดึงคนเข้าวัดให้มากที่สุด มีความมุ่งหมายในการเผยแผ่วิชาธรรมกายที่เน้นการปฏิบัติสมาธิโดยเพ่งลูกแก้ว เพื่อการเข้าถึงธรรมกายในขั้นต่างๆ ไปทั่วโลก แต่สื่อของวัดพระธรรมกายยังคงเป็นไปเพื่อคนเฉพาะกลุ่มคือ เพื่อคนเข้าวัดเป็นหลัก ข้อมูลเนื้อหาหลงลึกไปในวิชาธรรมกายและสังคมธรรมกาย ประกอบกับภาพลักษณ์ของวัดพระธรรมกายไม่เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปด้วยหลักการที่แฝงผลประโยชน์ทางธุรกิจ

สำนักสันติโสภณของพระโพธิรักษ์ พระโพธิรักษ์วิพากษ์วิจารณ์ความย่อหย่อนในธรรมวินัย ความเชื่อที่มกมาย และวัตถุนิยมของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ท่านเน้นการประพฤติตนอย่างเคร่งครัดโดยการฉันอาหารมังสวิรัตเพียงวันละมื้อและใช้ชีวิตเรียบง่าย ยึดถือธรรมตามแบบเหตุผลนิยมของหม่องภิกษุฝ่ายปฏิบัติ เช่น พุทธทาสภิกขุและพระธรรมปิฎกมาปฏิบัติทั้งในหลักพุทธศาสนาและความบริสุทธิ์ทางศีลธรรม แต่การตีความทางพระพุทธศาสนาหลายครั้งคลาดเคลื่อนไปจากพระไตรปิฎก ความนิยมของประชาชนต่อสำนักจึงแยกกันเด็ดขาด คือ นิยมการปฏิบัติที่เคร่งครัด แต่ไม่ชอบใจการตีความคำสอนบางตอน สันติโสภณเน้นการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ ที่ประหยัดแต่เผยแผ่ได้มาก สอดคล้องกับหลักการของสำนัก

พระธรรมปิฎก และมูลนิธิพุทธธรรมยึดแนวทางการเผยแผ่ธรรมะที่ถูกต้องตามแบบแผน แม้จะใช้ภาษาที่เป็นวิชาการมากขึ้น แต่ทรรศนะของพระธรรมปิฎกเป็นประโยชน์ในการนำพระพุทธศาสนามาใช้พัฒนาสังคมไทยในด้านต่างๆ พระพุทธศาสนาสามารถครอบคลุมศาสตร์ได้ทุกแขนง โดยไม่บิดเบือนไปจากคำสอน ทำให้ท่านเป็นที่ยอมรับนับถือ แม้ในระดับโลก ด้วยผลงานที่ได้รับรางวัลยูเนสโกสาขาสันติภาพ พระธรรมปิฎกเป็นตัวแทนของปราชญ์แห่งยุคที่สามารถอนุรักษ์คำสอนไว้ได้ถูกต้องและให้ทรรศนะที่เข้าสมัย งานของท่านจึงเผยแผ่ไปตามสื่อมากมาย

แม้องค์กรสงฆ์ที่ดูแลเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ยังไม่สามารถเข้าถึงและมีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่ากับสำนักความคิดข้างต้น มูลนิธิต่างๆ ของสถาบันสงฆ์เช่น มูลนิธิมหา มกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เปรียญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย เป็นต้น ก็ได้

สร้างระบบการเผยแผ่ให้ก้าวทันโลกด้วยสื่อต่างๆ ยังคงเผยแผ่คำสอนแนวอนุกัมมจริยและพระพุทธศาสนาแบบประเพณี แต่สำหรับมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็นำเอาการศึกษาศาสตร์ต่างๆ เข้ามาเพื่อความเป็นสากลมากยิ่งขึ้น

การเคลื่อนไหวของพระพุทธศาสนาในสังคมเป็นไปอย่างกระจายตามรูปแบบของแต่ละสำนัก ทำให้เกิดสายต่างๆ ของพระพุทธศาสนาขึ้นมา แนวคิดของบางสำนักสามารถกล่าวได้ว่าเป็นการปฏิรูปเพื่อการพัฒนา แต่บางสำนักเข้าข่ายการปฏิรูปที่บิดเบือนพระธรรม

ในระยะหลัง มูลนิธิทางพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทในสื่อมวลชนโดดเด่น ได้แก่

เสถียรธรรมสถานซึ่งดำเนินการโดยแม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต ก่อตั้งปี 2531 เน้นกลุ่มสตรี เยาวชน ครอบครัว และชุมชน มิได้มีการตีความหรือให้ความหมายทางธรรมที่ต่างออกไปจากกระแสที่ได้รับความนิยมเดิมอยู่แล้ว เพียงแต่ชี้เฉพาะกลุ่มเป้าหมายและจุดยืนอย่างชัดเจน เสถียรธรรมสถานให้ความสำคัญกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชนมาก มีสื่อมวลชนของมูลนิธิครบทุกแขนงทั้งสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ได้แก่ นิตยสาร สภาวีกา บทความทางพระพุทธศาสนาในหนังสือพิมพ์คม ชัด ลึก รายการวิทยุเพื่อนทุกข์ รายการโทรทัศน์เพื่อนทุกข์ และรายการนี้แหละชีวิต และเว็บไซต์ www.sawika.org โดยเฉพาะรายการโทรทัศน์ นี้แหละชีวิต ทางช่อง 5 ที่ออกอากาศในช่วงเวลาที่ตรงกับละครหลังข่าวของช่องอื่นๆ เพื่อสร้างกระแสความสนใจธรรมะในหมู่ผู้ชมให้เพิ่มขึ้น เสถียรธรรมสถานมีจุดเด่นที่เป็นที่ยอมรับ ด้วยการนำเสนอธรรมะขึ้นปฏิบัติด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ให้ความรู้สึกว่าธรรมะเป็นเรื่องละเอียดอ่อนงดงาม ใช้ธรรมชาติและศิลปะเข้าสื่อกับผู้รับ ที่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้เข้าใจว่าธรรมะเป็นเรื่องทันสมัย คือ สามารถนำมาใช้ได้ในปัจจุบันให้รอดพ้นจากความทุกข์

มูลนิธิธรรมอิสสระ (วัดอ้อน้อย) โดยหลวงปู่พุทธอิสสระ ก่อตั้งเมื่อปี 2542 เน้นกลุ่มเพื่อสังคม การใช้ธรรมเพื่อการแก้ปัญหาสังคมต่างๆ บทบาทการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ เริ่มต้นจากกลุ่มผู้ศรัทธาที่มีกำลังทรัพย์และสื่ออยู่มือ จึงมีทั้งคอลัมน์ประจำในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ และหนังสือพิมพ์ธรรมลีลา นอกจากนี้ยังมีรายการวิทยุของตัวเองอีกด้วย

สำนักความคิดหรือมูลนิธิต่างๆ ดังที่กล่าวมามีฐานการนับถือยอมรับกว้าง จึงมีอิทธิพลต่อสื่อมวลชน ทั้งในด้านการคัดกรองสื่อมวลชนที่ดีที่จะนำความคิดนั้นๆ มาเผยแผ่ออกเป็นสื่อต่างๆ ตามสมควร และมูลนิธิดังกล่าวมีศักยภาพในการผลิตสื่อเพื่อการเผยแผ่เป็นของตนเอง พระพุทธศาสนาในรูปลักษณะต่างๆ จึงแพร่ไปสู่ประชาชน การขยายการเผยแผ่ไปตามสื่อ เป็นการวัดการเติบโตของรูปแบบต่างๆ ของพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม

การนับถือบุคคล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชนต้องอาศัยกำลังทรัพย์และกำลังศรัทธาเพื่อเข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะนั้นได้ เนื้อหาพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสื่อโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์มักมาจากการคัดสรรตามความนิยมบุคคลของประชาชน เป็นการตอกย้ำความน่าเชื่อถือและเคารพหลักการที่มาจากท่านนั้นท่านนี้โดยเฉพาะ เนื่องจากการเผยแผ่ผ่านสื่อมวลชนเป็นการรับรองความถูกต้อง เพิ่มความน่าเชื่อถือของบุคคลที่ปรากฏต่อการรับรู้ของ

สาธารณชนมากยิ่งขึ้น ไม่สามารถมองทะลุไปถึงหลักการที่ถูกต้องของพระพุทธศาสนา แต่ติดอยู่กับบุคคลและแนวคำสอนนั้นๆ

ผู้หญิงกับบทบาทของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ภาพลักษณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มักจะเป็นภาพของพระภิกษุหรืออุบาสกซึ่งเป็นผู้ชาย ส่วนอุบาสิกาซึ่งเป็นสตรีนั้นเป็นภาพของผู้รับพระธรรมและผู้นำในการทำทานมากกว่าการเป็นผู้เผยแผ่ แม้ว่าจริงๆ แล้วผู้หญิงก็ทำหน้าที่ในการสอนธรรมะอยู่แล้ว แต่ในระยะหลังนี้บทบาทของสตรีกับพระพุทธศาสนาได้เผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนมากขึ้น ประกอบกับข่าวการประพาศติศีลธรรมวินัยของพระสงฆ์มีมากจนผู้คนไม่แน่ใจในพระสงฆ์ สตรีที่เป็นทุกข์หันมาพึ่งธรรมะ ศึกษาปฏิบัติธรรมมีมาก กิจกรรมการเผยแผ่ของเสถียรธรรมสถาน คือตัวอย่างหนึ่งของบทบาทดังกล่าว การมุ่งเผยแผ่ธรรมะให้กับกลุ่มผู้หญิงนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะผู้หญิงเป็นฐานของผู้สนใจธรรมะซึ่งมีจำนวนมากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงเป็นฐานของครอบครัวในการดูแลเลี้ยงดูลูก หากสามารถปลูกฝังธรรมะได้ตั้งแต่ในระดับสถาบันครอบครัว ก็สามารถที่จะสร้างรากฐานที่คงามในสังคมได้

มีนาคม ปี พ.ศ. 2544 รศ.ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่มีผลงานเกี่ยวกับสตรีและพระพุทธศาสนามากมาย ได้สละเพศฆราวาส รับการบรรพชาจากคณะภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีสงฆ์ สยามนิกายจากประเทศศรีลังกา มีฉายาในเพศบรรพชิตว่า ธัมมนันทา สามเณรีธัมมนันทาสืบสานงานเผยแผ่ศาสนาอย่างมั่นคง ท่านเป็นผู้ให้ความรู้ทางธรรมในรายการโทรทัศน์ ชีวิตไม่สิ้นหวัง ซึ่งเคยเป็นพิธีกรในรายการดังกล่าวอยู่ถึง 7 ปี (พ.ศ. 2537 – 2543) และยังให้ความรู้เกี่ยวกับภิกษุณีในเว็บไซค์อีกด้วย

ข้อบกพร่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชน

ความบกพร่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชนมาจากการที่เนื้อหาภายในสื่อเหล่านั้นๆ ไม่ตอบสนองต่อจุดมุ่งหมายของการสอนของพระพุทธเจ้าดังที่กล่าวไปแล้ว นอกจากนี้ปัจจัยอื่นๆ ที่ทำให้ภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในสื่อมวลชนบางส่วนไม่ดี คือ

การตกอยู่ภายใต้กระแสของบริโภคนิยมตลาดการค้าขายข้อมูล พระพุทธศาสนาที่ย้ายที่การเผยแผ่มาสู่สื่อมวลชน กลายเป็นสินค้าที่มีบรรจุกันต์ต่างๆ กันไปอยู่ในตลาดให้เลือกตามจริตของแต่ละกลุ่ม แต่ละบุคคล เห็นได้จากธรรมะที่แทรกอยู่ในสื่อต่างๆ ที่ผลิตออกมาง่ายๆ ปรับรูปแบบนำเสนอให้แปรไปตามกลุ่มเป้าหมาย ก็เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมของสื่อเหล่านั้นๆ แล้ว

การมุ่งขายข่าวความประพาศติศีลธรรมวินัยและตีแผ่ความการกระทำอันน่าติเตียนในมุมมองสังคมของพระภิกษุสงฆ์ เรื่องนี้เป็นคาบสองคมในการนำเสนอข้อเท็จจริงต่อสังคมตามหน้าที่ของสื่อมวลชน แต่มีผลกระทบต่อความศรัทธาในสถาบันสงฆ์ สังคมไทยที่ยกให้ภิกษุเป็นตัวแทนพระพุทธศาสนา เป็นผู้นำในการเผยแผ่หลักธรรมศรัทธาที่คลอนแคลนต่อศาสนบุคคลย่อมมีผลต่อศาสนาไปด้วยสำหรับคนส่วนใหญ่ที่ไม่สามารถแยกหลักการออกจาก

บุคคลได้ อันที่จริง ปัญหานี้เกิดขึ้นเพราะคนไทยยึดที่ตัวพระสงฆ์มากกว่าพระธรรม เคยมีผลงานวิจัยที่สรุปออกมาได้ชัดเจนว่า คนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่นับถือศรัทธาที่ตัวพระสงฆ์ ดังนั้นเมื่อต่อมา มีการเปิดโปงพฤติกรรมพระสงฆ์ในทางลบ ก็ทำให้ศรัทธาแน่นหมดลงไป ทั้งๆ ที่พระธรรมคำสั่งสอนไม่เคยเปลี่ยน และนั่นคือหลักของพระพุทธศาสนาที่ควรยึดถือ

ความสามารถในการใช้สื่อมวลชนของศาสนบุคคลยังมีไม่เต็มที่ ศาสนบุคคลที่มีความรู้ทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติมีมากทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาส แต่การถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชนยังทำได้ไม่เต็มที่ ยังเคยชินกับวิธีแบบดั้งเดิมที่ไม่อาจเข้าถึงคนรุ่นปัจจุบันได้ดีพอ บุคลากรด้านศาสนาควรมีความรู้ในเรื่องการจัดทำ “สาร” ให้เหมาะสมกับสื่อแต่ละชนิด รวมทั้งศึกษาการใช้สื่อวิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ตตามหลักวิชาการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเผยแพร่ด้วย

ไสยศาสตร์ในสื่อมวลชน มักจะเชื่อมโยงเข้ากับความเป็นพุทธ เนื่องจากพระสงฆ์บางกลุ่มก็ละเมิดพุทธบัญญัติ เป็นผู้ปลุกเสกสร้างวัตถุมงคลเครื่องรางของขลังเอง ภาพพระสงฆ์ที่ปรากฏอยู่บนนิตยสารประเภทเรื่องลึกลับเพื่อยืนยันความศักดิ์สิทธิ์ทำให้พระพุทธศาสนาไม่อาจจะลบภาพไสยศาสตร์ออกไปได้ ถึงแม้กระแสการความงมงายในไสยศาสตร์จะลดลงตามการศึกษาที่เชื่อถือในวิทยาศาสตร์และสิ่งที่พิสูจน์ได้มากขึ้น แต่สื่อมวลชนก็ยังคงตอกย้ำเรื่องราวที่ต้องใช้วิจารณ์ญาณในการชมการอ่านอยู่ดี สถาบันสงฆ์ที่นับว่าเป็นผู้แทนแห่งพระพุทธศาสนาควรให้ความสำคัญกับการดูแลความประพฤติของพระสงฆ์ให้เป็นผู้ทรงอยู่ในคันฉดฐะ วิปัสสนาธุระเพื่อสืบศาสนา หรือเป็นนักวิชาการที่มีศักยภาพในการประยุกต์คำสอนกับสังคม กวดขันกับพระสงฆ์ผู้ยังวางตัวเป็นเกจิอาจารย์ศักดิ์สิทธิ์ สื่อมวลชนควรให้ความสำคัญเผยแพร่ภาพลักษณ์ที่ดีของพระสงฆ์เหล่านี้มากกว่าพระไสยศาสตร์ นอกจากปัจจัยจากศาสนบุคคลแล้ว เรื่องไสยศาสตร์หรือการถือโชคลางเป็นจิตวิทยาย่อยๆ ที่ให้คำตอบกับความรู้สึกของคนเราที่เชื่อว่าชีวิตไม่มีความปลอดภัย ไม่มีความมั่นคง จึงต้องหาที่พึ่ง อย่างคนโบราณก็ไปนับถือผีสังเทวดา สื่อมวลชนควรเน้นการเผยแพร่ด้านเนื้อหาคำสอนหลักของพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ยึดสัจจะเป็นที่พึ่ง นำพาชีวิตให้เป็นไปในทางดีได้ด้วยการกระทำของตนเอง ไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาล เพื่อปรับความเข้าใจในพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องว่าพระพุทธศาสนาเป็นคนละอย่างกับไสยศาสตร์

ข้อเสนอแนะในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชน

อุดมการณ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชน อุดมการณ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชน คือ การยกระดับการศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในแง่การใช้ปัญญาเพื่อสื่อสารธรรมะกับคนปัจจุบัน และการขยายการรับรู้คำสอนต่อคนหมู่มาก การริเริ่มความสำคัญของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชนนั้น เริ่มจากสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อที่พัฒนาเพื่อการเรียนรู้โดยตรง ศาสตร์หรือสถาบันใดๆ ที่มีสื่อเพื่อเผยแพร่ความรู้จะเป็นที่ยอมรับและเพิ่มสถานะทางสังคม สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือหลักในการเผยแพร่ความคิดและความรู้ในวงกว้าง และยังสามารถสะท้อนภาพการ

ตอบรับจากผู้รับได้เป็นอย่างดี นิติสารธรรมจักษุของมหา มกุฏราชวิทยาลัยและหนังสือพิมพ์พระพุทธศาสนาของสวนโมกขพลาราม เป็นตัวอย่างการริเริ่มการใช้สื่อมวลชนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีความเก่าแก่ไม่แพ้กัน ด้วยเห็นความสำคัญของการผลิตสื่อทางปัญญาให้เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางสำหรับประชาชน สังคมจะพัฒนาไปได้ดีถ้าหากคนในสังคมได้มีโอกาสรับความรู้จากสื่อต่างๆ ได้โดยสะดวก แม้กลุ่มผู้อ่านและทรงสนของธรรมจักษุและพุทธศาสนาจะต่างกันบ้าง โดยนิติสารธรรมจักษุเน้นการศึกษาคำสอนแนวประเพณี การฝึกฝนความรู้ในคณะสงฆ์ และเผยแผ่ออกไปทั้งในกลุ่มสงฆ์รวมถึงคนทั่วไป หนังสือพิมพ์พุทธศาสนาจะเน้นคำสอนแนวปฏิบัติเพื่อสังคม เผยแผ่แนวความคิดการนำมาปฏิบัติเพื่อประโยชน์ในชีวิตปัจจุบันให้มากที่สุด สิ่งพิมพ์ทั้ง 2 ฉบับก็เป็นสื่อที่ตอบสนองอุดมคติการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดี ด้วยบุคลากรผู้เผยแผ่มีคุณภาพ จุดประสงค์ที่มั่นคงต่อพระพุทธศาสนา

สื่อพระพุทธศาสนาที่ดี มักมีจุดเริ่มต้นจากความยึดมั่นในคำสอนของกลุ่มคนและรวมตัวกันเป็นองค์กรเพื่อศาสนาไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ทางธุรกิจ ไม่คิดถึงกำไรในระบบการค้า องค์กรทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้จึงมีฐานความศรัทธาที่มั่นคง ทำให้มีพลังในการผลิตสื่อที่มีคุณภาพ ตั้งแต่สื่อสิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่งานในกลุ่ม ไปจนถึงการได้รับความสนใจจากสังคมจนสามารถมีรายการทางโทรทัศน์ได้ การมุ่งประโยชน์ต่อผู้รับเป็นสำคัญทำให้มีความเอาใจใส่ต่อการคัดเลือกรายการผู้มีความรู้ดีมาทำหน้าที่เผยแผ่ การเลือกสรรเนื้อหา ท่วงเทความคิดใช้กุศโลบายเพื่อสร้างรูปแบบการสอนธรรมะที่น่าสนใจ เหมาะสำหรับผู้รับประเภทต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

การเผยแผ่กับประโยชน์ในพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ เน้นการศึกษาและการกระทำเพื่อขัดเกลาความประพฤติและจิตใจให้ไกลจากกิเลส คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นเหมาะกับบุคคลทั่วไป อุบาสก อุบาสิกาผู้ใกล้ชิดศาสนา สมณะผู้อยู่ในเพศบรรพชิต ให้หลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง แก้ไขปัญหาในระดับต่างๆ หลักปฏิบัติกว้างๆ สำหรับฆราวาส คือ ทาน ศีล และ ภาวนา ส่วนสำหรับบรรพชิตคือ ศีล สมาธิ และ ปัญญา

การศึกษาและปฏิบัติธรรมะเป็นไปเพื่อประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมายในศาสนา คือ อัตตะ 3 ได้แก่

1. *ทิฏฐุธรรมิกัตตะ* ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์จันต์
2. *สัมปรายิกัตตะ* ประโยชน์เบื้องหน้า ประโยชน์ในภพหน้า ประโยชน์จันสูงจันไป
3. *ปรมัตตะ* ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน²⁵

จุดหมายสูงสุดของศาสนา คือ การขจัดกิเลส เพื่อให้บรรลุถึงพระนิพพาน อันเป็นธรรมที่ไม่เวียนมาเพื่อความเกิดแก่เจ็บตายอีก เพราะธรรมทั้งหลายนอกจากนั้นย่อมมีความเสื่อมสิ้นเป็นธรรมดา ประโยชน์ปัจจุบันและ

²⁵ พระไตรปิฎกเล่ม 30, จุฬทกนิกาย จุฬนิทเทส ข้อ 673 หน้า 333 อ้างถึงใน พระธรรมปิฎก, *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพฯ: บ. สหธรรมิก จำกัด, 2539), หน้า 131.

ประโยชน์เบื้องหน้าก็ยังถึงความแปรเปลี่ยน พระพุทธเจ้าตรัสรู้เพื่อหนทางที่จะเข้าถึงประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน ปัจจุบันท่าทีของคนในสังคมไทยบางกลุ่มที่มีต่อพระพุทธศาสนาเปลี่ยนไป ความทุกข์จากปัญหาต่างๆ ก่อเกิดขึ้นมาในหลายรูปแบบ ผู้มีทุกข์จึงสนใจพระพุทธศาสนาในฐานะของศาสนาเพื่อการจัดตั้งความทุกข์ มีการตีความคำสอนเพื่อนำมาประยุกต์ให้เข้ากับการแก้ปัญหาในสภาพการณ์ปัจจุบัน โดยภาพรวมเป็นขึ้นที่นับว่าบรรลุถึงประโยชน์ขั้นต้น แม้ว่าการรับรู้ของประชาชนจะทราบถึงประโยชน์อีก 2 ระดับของพระพุทธศาสนา คือ สัมปรายิโกตถะ และปรมาตถะ แต่ประโยชน์ทั้ง 2 ประการนั้น ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจึงจะมีความเห็นที่ถูกต้องตามคำสอน แต่สำหรับประชาชนส่วนใหญ่ การเผยแพร่สารทางศาสนารวมถึงการขาดการศึกษาในเรื่องดังกล่าวทำให้เกิดความคิดเห็นต่อเรื่องนี้ออกเป็น 2 กระแสใหญ่ๆ คือเป็นเรื่องไกลตัวยากที่จะปฏิบัติให้ถึงเป้าหมาย แต่ประโยชน์ปัจจุบันก็เพียงพอต่อชีวิตประจำวันแล้ว และประโยชน์ในภพหน้าเป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ การตีความเพื่อเผยแพร่ธรรมจึงมักเป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันภพ สำหรับผู้ที่มีการศึกษาและไม่เชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ในสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ยังคงมีสิ่งพิมพ์ที่ตอบสนองความเชื่อในเรื่องผีและไสยศาสตร์ซึ่งนำมาเกี่ยวพันกับความเป็นพุทธ ทำให้สถานภาพของพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชนบางกลุ่มไม่สามารถจะแยกออกจากเรื่องดังกล่าวได้

การเผยแพร่เชิงรุก การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสื่อมวลชนเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้ที่มีความรู้ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและผู้มีความรู้ด้านการสื่อสารมวลชน การพัฒนาควรเริ่มที่บุคคลากรที่มาทำหน้าที่ผู้เผยแพร่ ต้องมีความรู้ทั้ง 2 ด้านเป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังต้องมีความรู้รอบตัวสามารถประยุกต์สร้างรูปแบบการบรรยายหรือการนำเสนอให้เข้ากับคนสมัยปัจจุบันได้ เพื่อให้ผู้รับสารได้รับข้อมูลทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมในรูปแบบที่น่าสนใจ ต้องเน้นความสำคัญไปที่สื่อที่เป็นตัวบุคคลที่ในองค์กรสงฆ์และประชาชนรวมตัวกันขึ้นมาเพื่อทำกิจกรรมด้านการสื่อสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ในด้านของผู้เผยแพร่ นอกจากจะต้องมีความเชี่ยวชาญในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ยังต้องเรียนรู้เทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่ ใช้ภาษาร่วมสมัยในการสื่อสารธรรมะ นำศัพท์หรือภาษาที่ปัจจุบันนิยมใช้มาอธิบายด้วยหลักพระพุทธศาสนาแต่ไม่ใช่นำศัพท์ในศาสตร์อื่นมาอธิบายหลักธรรม ประยุกต์สถานการณ์ปัจจุบันกับธรรมะ เป็นต้น พระสงฆ์จำเป็นต้องเรียนรู้ศาสตร์ต่างๆ เพื่อปรับตัวเข้ากับสังคม ขวาวาสผู้เผยแพร่ต้องปรับยุทธวิธีในการเผยแพร่ให้มีความทันสมัย ศึกษาการใช้สื่อมวลชนประเภทต่างๆ ให้เกิดประสิทธิภาพ ใช้ศิลปะเข้ามาสื่อให้มีความสวยงามน่าสนใจ ที่สำคัญการเผยแพร่ต้องอยู่ในทิศทางที่ถูกต้อง มีจุดเด่นเป็นแบบของพระพุทธศาสนาเอง ไม่ตกอยู่ภายใต้กระแสการครอบงำของตะวันตก และทิศทางการพัฒนาแบบเดิมๆ

การดูแลเนื้อหาคำสอนในสื่อมวลชน พระพุทธศาสนาในเมืองไทยไม่เคยมีองค์กรอย่างเป็นทางการเข้ามาควบคุมเนื้อหาที่เสนอผ่านสื่อไปยังประชาชน พุทธในรูปแบบต่างๆ จึงเกิดขึ้นมามากมาย ขวาวาสทั่วไปอาจสับสนว่าพระพุทธศาสนาจริงๆ แล้วสอนอะไรและอย่างไร “ผู้รู้” ในพระพุทธศาสนาต้องรู้จักจริงในคำสอนอย่างไรใช้อย่างไร

ไม่ใช่ อย่างไรก็ตามควรเผยแผ่อย่างไรไม่ควร เนื้อหาธรรมะแนวพุทธธรรมในสื่อมวลชนแยกเป็น 2 สาย สายปรีชาตินิยมศึกษาตามคัมภีร์อนุรักษ์ไว้ทั้งภาษาและการตีความคำสอน ส่วนสายปฏิบัตินอกจากมียึดพระสูตรที่ว่าด้วยการฝึกสมาธิและวิปัสสนาแล้ว ยังถือตามคำสอน กุศโลบาย และประสบการณ์การปฏิบัติธรรมของอาจารย์เจ้าสำนักต่างๆ เนื้อความดังกล่าวบางครั้งอาจจะไม่สนับสนุนซึ่งกันและกัน นักศึกษาของทั้งสองสายต่างติดตามข้อมูลข่าวสารของสำนักที่ตนสนใจเท่านั้น และเกิดความขัดแย้งกันเอง คอยตรวจตราหาความบกพร่องของแต่ละฝ่าย สื่อมวลชนที่นำเสนอเนื้อหากระจัดกระจาย ยังไม่สามารถตัดสินความถูกต้องหรือประนีประนอมระหว่าง 2 กระแสใหญ่นี้ได้ แม้ว่าความหลากหลายของพระพุทธศาสนาเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงการพัฒนาทางความคิดในคำสอนที่ควบคู่ไปกับสภาพสังคมและการรับวัฒนธรรม แต่ทว่าขณะนี้ทำให้สังคมพระพุทธศาสนาไทยเป็นแบบพหุนิยม หลีกเลียงการขัดกันอยู่ที่ไม่ได้ การสร้างเครือข่ายอย่างค่อยเป็นค่อยไปเพื่อสื่อสารกันระหว่างองค์กรรักษาความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักธรรมให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน เป็นการตรวจสอบซึ่งกันและกัน ควรจะจัดให้มีขึ้น เพื่อลดความสับสนของฆราวาสในหลักธรรมการปฏิบัติและความเบี่ยงเบนของประชาชนในกรณีความขัดแย้งต่างๆ ๑